

Π Α Ν Δ Ω Ρ Α .

1 ΜΑΡΤΙΟΥ, 1872.

ΤΟΜΟΣ ΚΒ΄.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 527

ΚΟΖΑΝΙΚΑ.

(Συνέχ. Ἴδε φυλλ. 526.)

Ἰωάννης Αἰτωλὸς 1777.

Ἡ Κοζάνη, ὡς εἴρηται, ἕστερείτο σχολείου ἐπὶ τρία ἔτη. Φιλόμουσος δὲ τις ἔμπορος Κοζανίτης, Δημήτριος Παγούνης, ἄτεκνος, ἀποθανὼν ἐν Δειψία (1775) τῇ προτροπῇ τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ, τοῦ περιφήμου Νικηφόρου Θεοτόκη, τὴν μὲν ἐν τῇ πατρίδι οἰκίαν ἐδωρήσατο, ἵνα χρησιμεύσῃ σχολεῖον ἑλληνικόν, ἐκ δὲ τῆς περιουσίας 4292 δουκάτα, ἃ τινὰ οἱ ἐπίτροποι τῆς διαθήκης, ὁ ῥηθεις Θεοτόκης καὶ ὁ ἰατρὸς Θωμᾶς Μανδακάσης κατέθηκαν ἐν τῇ τραπέζῃ τῆς Βενετίας, ὅπως οἱ ἐτήσιοι τόκοι χρησιμεύσωσιν ὡς μισθοὶ τῶν διδασκάλων, τὴν δὲ δοθεῖσαν ὁμολογίαν ἐπεμψαν εἰς Κοζάνην. Καὶ ὁ τόκος μὲν ἤρξατο ἐρχόμενος ἐτησίως ἀπὸ τοῦ 1777, ἐπαύσεν ὁμως μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Γάλλων κατάλυσιν τῆς Βενετικῆς ἀριστοκρατίας. Διδάσκαλος δὲ πρῶτος ἐκ τοῦ κληροδοτήματος τούτου ἐγένετο ὁ Αἰτωλὸς, ὃς τις τὰ ἐγκύκλια διδάξας μέχρι τοῦ 1782, ἀπῆλθεν εἰς Ἔγγραν τῆς Οὐγγαρίας, ὅπου ἄχρι τελευτῆς ἐφώτιζε τοὺς υἱοὺς τῶν ὁμογενῶν. Ἀντ' αὐτοῦ δὲ ἔμεινε τὸ πρῶτον καὶ ἐπ' ὀλίγον Στέφανος ὁ Σταμῆδης,

ὅστις μετέβη αὐθις εἰς Τρίκην, προσκληθεὶς καὶ συστηθεὶς παρὰ τοῦ διδασκάλου Ἰωάννου τοῦ Κωφοῦ.

Ἀμφιλόχιος Παρασκευᾶς 1783.

Ἦτο Ἰωαννίτης, μαθητὴς Μπαλάνου Βασιλοπούλου τοῦ ἀρχιεπισκοπάρχου, ὅστις μετὰ θάνατον τῶν δύο τέκνων καταλιπὼν τὴν γυναῖκα Δάφνην, μεταβαίνει καὶ γίνεται ἱερομόναχος ἐν τῇ κατ' Ἐλασσῶνα μονῇ τῆς Θεοτόκου. Διατρίψας δὲ πολλὰ ἔτη διδάσκαλος ἐν Τυρνάβῳ, Βοδινοῖς καὶ Νιαγούστῃ, εἶτα διδάσκαλος καὶ ἐφημέριος τῶν ἐν Οὐγγαρία ὁμογενῶν ἐμπόρων, ὅπου καὶ τὴν λατινικὴν ἔμαθεν, ἐπέστρεψεν εἰς Ἐλασσῶνα. Ἐκείθεν δὲ προσεκληθὴς (1779) εἰς Κοζάνην διδάσκαλος παρὰ τῷ οἴκῳ Ἰωάννου Σκελλαρίου, καὶ ὕστερον δημόσιος ἐπὶ δέκα καὶ τέσσαρα ἔτη (1783—1797.)

Ὁ Ἀμφιλόχιος ἦν ὁπαδὸς τῆς παλαιᾶς λεγομένης φιλοσοφίας, πιστὸς θιασώτης τοῦ διδασκάλου καὶ κατὰ τοῦ εἰσηγητοῦ τῆς νεωτέρας Εὐγενίου· ἀλλὰ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Μπαλάνου Κοσμάς, καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦ Μπαλάνου καὶ τοῦ Ἀμφιλοχίου ἐτρέφησαν ἐπὶ τὰ νεώτερα, διδάσκοντες ἐκ τῶν συγγραμμάτων καὶ μεταφράσεων τοῦ Εὐγενίου καὶ ἄλλων. Ὁ Ἀμφιλόχιος ὁμως, καὶ τοι ἀπλοῦς τὸν τρόπον, ἐμπαθῶς καὶ ἀκάμπτως ἦν διατεθειμένος κατὰ τοῦ συστήματος τοῦ Εὐγενίου, οὐ οὔτε τὸ ὄνομα ἤθελεν ἀ-

κούειν ἀταράχως. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μαθητὴς τῆς Μπαλανικῆς σχολῆς Γεώργιος ὁ λεξικογράφος, ἐκδοὺς ἐν Βενετίᾳ λεξικὸν καὶ ἐν τῷ προλόγῳ ἀριθμῶν τὰ τότε τῆς Ἑλλάδος σχολεῖα, ἀναφέρει μὲν τὸ τῆς γείτονος Σιατίστης, ἀποσιωπᾷ δὲ τὸ τῆς Κοζάνης, ἐν ᾧ ἐδίδασκεν ὁ Εὐγένιος καὶ ἐδιδάσκοντο μετὰ θάνατον τὰ μαθήματα αὐτοῦ, καὶ ὅπερ ἦν ἀκουστότερον τῶν λοιπῶν, μάλιστα τοῦ Μπαλανικοῦ. Ὁ Ἀμφιλόγιος ἠνόει καλῶς τοὺς ἐπιστήμονας συγγραφείς, οὓς ἐδίδασκεν, ἀναλύων, ἐπικρίνων, ἢ συμβιβάζων καὶ εὐκρινῶν αὐτοὺς, καὶ ἀκόνη ἐξαιρετός, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Μεγδάνου· ἀλλ' ἦν δυσέκφρατος, ἀγαθὸς μὲν εἰς τὸ κρίνειν τοὺς ἄλλους, ἀλλ' οὐχὶ ἐφευρετικὸς καὶ βαθύνοος· ῥητορικὴν διδάσκων, οὐδεμίαν περίοδον ἠδύνατο ἐκφράσαι ῥητορικῶς ἀφ' ἑαυτοῦ· καὶ ποιητικὴν παραδιδοῦς, οὔτε στίχον ἔμμετρον ἠδύνατο ποιῆσαι· ἐλάμβανεν ὅμως ἄλλων κατάλληλα παραδείγματα διὰ τοὺς μνηστῆς, καὶ τοιαῦτα παρὰ τοῦ Ἀριστοτέλους, Πλάτωνος, Σέξτου καὶ λοιπῶν παλαιῶν κατὰ τοὺς συλλογισμοὺς τῆς ῥητορικῆς. Ἦν δὲ ἀνὴρ λιτός, ἀπέριτος, ἀπλοῦς, ἀκέραιος· διὸ καὶ ἡσχολήθη πολλὰ ἔτη περὶ τὴν μυστικοχημίαν, δαπανήσας ὅτι ἐν Οὐγγαρίᾳ ἐκτίησεν. Περὶ ταύτην ὅμως καταγινόμενος, ἐφευρε μέθοδον μυστικὴν, δι' ἧς ἐδίδε χρησμούς εἰς πᾶσαν ἐρώτησιν, καὶ ἦν εὖρεν, ὡς ἔλεγεν, ἐν τινι παλαιογράφῳ βιβλίῳ, αὐτὸς δὲ κατέστησε τὸ ὄργανον τῆς μεθόδου τοιοῦτον, ὅπως συνάγωνται αἱ ἀποκρίσεις Ἑλληνιστὶ καὶ στίχοις ἰαμβικοῖς. Ὁ τότε δὲ ἀρχιερεὺς Θεόφιλος ὑπονόησας ὅτι τοῦτο προήρχετο ἐκ δαιμονίου τινὸς δυνάμεως, ἐπέπληξεν αὐτὸν παῦσαι· ὁ δὲ ἀπελογήθη, ὅτι ἦν μέθοδος, ἥτοι κανόνιον τετραγώνων διηρημένον ἐξ ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν ἀνὰ 24 οἴκους, τοὺς πάντας 576, ἐν ᾧ ἦν γεγραμμένον τὸ ἀλφάβητον¹⁾. Διὰ τὴν μαντείαν δὲ ταύτην ἐξώσθη τῆς σχολῆς

¹⁾ Περὶ τῆς μεθόδου ταύτης καὶ τῶν ἐρωταποκρίσεων ὄρα τις πλατύτερον παρὰ Μεγδάνη (σελ. 70—78) χάριν ἀπλῆς περιεργείας· ἴδου δὲ καὶ τινες τῶν χρησμῶν.

Ἐρ. Ἀληθεύουσι τὰ χρησμοδοτούμενα παρὰ τοῦ Ἀμφιλοχίου ἢ οὐ; Ἀπ. Ψεύδεται· ἄντην γέρον φθειροταμείας Μάτην φοιδάζων κατὰ θείας προνοίας.

Ἐρωτηθεὶς τί ποιεῖ ἐν Αἰγύπτῳ ὁ Ναπολέων (1798), εἶπε· Ψυχροῦραγεῖ ἅπανα λογὰς τῶν Γάλλων, Ἐν Αἰγύπτῳ εἰμαρταὶ τὰ κῶλα βίπτειν.

Τί τὸ τέλος τῆς ἐν Αἰγύπτῳ παραχῆς (1799); Τύμβος δξυμέριμος ὁστέοις Γάλλων· Ἄμωμος γῆ τοὺς παραβάτας κρύψει.

Νικῆσαι ἢ οὐ ἐπανελθῶν εἰς Γαλλίαν ὁ Ναπολέων; Κινδύνοις ἄλλοις τε ἀπεμπεσεῖται, Ἡττηθεὶς οὗτος προκηρύξει γαλήνην.

Τί γενήσεται ἐν τῷ πλησιάζοντι αἰῶνι; Πτέρυγες ἀπέπεσον τοῦ Ἀντιχρίστου. Ὁ καιρὸς κράζει, ἀνάστα τί καθεύδεις!

Ὅποια κατάσταση γενήσεται ἐν τῇ πατρίδι; Ἀπ. Ἀρίστη διόρθωσις ἐπιφανεῖται. Ἀέμψει πανταχοῦ λόγος ἐλευθερίας.

(1795) ἐπὶ ἑπτὰ μῆνας· διότι διχονοίας συμβάσης μεταξὺ τῶν πολλῶν ἐδίδε χρησμούς ἐρωτώμενος φανερὰ τινί, ἥτις ὑπερισχύσασα, ἀνεκάλεσεν αὐτὸν, διδάξαντα μέχρι τοῦ 1797. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐκ Βενετίας τόκοι ἔπαυσαν, καὶ ἡ πόλις διὰ τὰς διχονοίας, φόρους καὶ τὴν συμβάσαν πυρκαϊῶν ἔπαυσε, παρητήσατο καὶ ἐγένετο διδάσκαλος Σερβίας, εἶτα ἔτη τινὰ ἐν Βελβεντῷ· ὑπέργηρος δὲ γενόμενος, ἀπῆλθεν εἰς τὴν μονὴν αὐτοῦ, ὅπου τὸν βίον ἐπεραίωσε.

Μαθηταὶ τοῦ Ἀμφιλοχίου γνωστοὶ ἐπὶ παιδείᾳ ἐγένοντο οἱ ἐξῆς Κοζανίται. Οἱ δύο ἑγγονοὶ Ἰωάννου Σακελλαρίου, Ἰωάννης ὁ υἱὸς τοῦ Δημητρίου, καὶ Γεώργιος ὁ τοῦ Κωνσταντίνου· ὧν ὁ μὲν Ἰωάννης πολὺγλωσσος μετῆρχετο ἐμπόριον ἐν Πέστᾳ· ὁ δὲ Γ. Σακελλαρίου κατέστη ἰατρός. Ἐτι μαθηταὶ ἐπιδόσαντες ὁ Μανουῆλος Μουράτης θανὼν ἐν Βουκορεστίῳ πρὸ τοῦ 1820. Γεώργιος Λούις, εἶτα διάδοχος τοῦ διδασκάλου· Δημήτριος Χατζῆ Πέτου, θανὼν εἶτα ἐν Πέστᾳ· Γεώργιος Πασχαλιᾶς βιώσας ὡς ἔμπορος ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ αὐτόθι θανὼν· Γεώργιος Ἰωαννάκου Σακελλαρίου ἱερέως· Γεώργιος Παπαδόπουλος, ἥτοι υἱὸς τοῦ Παπᾶ Δημητρίου. Προσέτι ὁ Δημήτριος Ἰωάννου Τακιατζῆς, ὅστις τὸ ἐμπόριον μετερχόμενος, οὐδὲ τὴν παιδείαν παρημέλησεν, ἀλλ' ἐφρόντισε πολὺ ὑπὲρ τῆς σχολῆς καὶ τῆς βιβλιοθήκης· δυστυχῶς ὁ χρήσιμος οὗτος ἀνὴρ ἐτελεύτησεν ἐν Βιέννῃ πρῶτως, διάγων τὸ 41 ἔτος· ὁ δὲ Χαρήσιος Μεγδάνης, κατὰ τὸ ἐν Κοζάνῃ γενόμενον μνημόσυνον τοῦ ἀνδρὸς (8 Φεβρ. 1820), ἐξεφώνησε τὸν ἐπιτάφιον, ὅστις καὶ ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ βιβλιαρίῳ τοῦ ἀπαγγεῖλαντος (σελ. 26—42,) μαθητοῦ καὶ τούτου χρηματίσαντος παρὰ τῷ Ἀμφιλοχίῳ. Ἐτι δὲ καὶ ὁ πολὺς Μιχαὴλ ὁ Περδικάρης ὁ ἰατρός. Ἐπὶ τούτοις Χρύσανθος ὁ ἐκ Γραμματικῆς μὲν χωρίου βουλγαρικῆς ἔλκων τὸ γένος, ἐν δὲ Κοζάνῃ ἀνατραφεὶς καὶ παιδευθεὶς, ὅστις πρῶτον μὲν μαθητὴς παρ' Ἀμφιλοχίῳ, εἶτα ἐν Θεσσαλονίκῃ παρὰ Ἰωάνῃ Σπαρμιώτῃ καὶ ἄλλοις ἐγένετο διάκονος, εἶτα Βερόϊας ἀρχιεπίσκοπος, κατὰ τὸ 1819 Σερβῶν, καὶ τὸ 1823 Οἰκουμενικὸς πατριάρχης, ἀνὴρ ἐνάρετος, φιλόπατρις, καὶ ἐξαιρετός τὰ μαθηματικά.

Γεώργιος Παπαδόπουλος 1795.

Ἦτο Κοζανίτης, υἱὸς Παπᾶ Δημητρίου, μαθητὴς Ἀμφιλοχίου, ὅστις ἔστρεψεν, ἐδίδασκε, καὶ εἶχεν ἀντιγραφεὰ τῶν περὶ λογικῆς καὶ ῥητορικῆς ὑπαγορευῶν, αἵτινες εἶτα παρημελήθησαν διὰ τὸ γῆρας καὶ κατέστησαν ἄχρηστοι. Ὁ Γεώργιος οὗτος, κατὰ τὴν παῦσιν τοῦ διδασκάλου ἀπὸ τῆς σχολῆς, ἐδίδασκεν ἐπὶ ἑπτὰ μῆνας, μεθ' οὓς ἐπανεκλήθη ὁ Ἀμφιλόγιος· ὁ δὲ μετὰ τινὰ ἔτη ἐγένετο παιδαγωγὸς ἐν Σερβίᾳ, εἶτα ἐτρέπη εἰς ἄλλο ἔργον, τῆς διδασκαλικῆς πα-

ραιτησάμενος καὶ τῆς παιδείας ἀποστάς. Οὗτος ἐστὶν ἀδελφὸς τοῦ ἐν Κοζάνῃ ἐπιτρόπου τοῦ Ἀλῆ πασᾶ Νάννου, καὶ πατὴρ τοῦ νῦν ἐν Ἑλλάδι γυμνασιάρχου Νικολάου Νικολέου.

Γεώργιος Λούις 1797.

Ἦτο Κοζανίτης, μαθητὴς τοῦ Ἀμφιλοχίου μέχρι τέλους. Διδάσκαλος διατελὼν ἐν Βελβεντῷ, διωρίσθη ἐν Κοζάνῃ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ἐκείνου· πλὴν διὰ τὴν μισθοδοσίαν τὴν ἐκ τοῦ κοινοῦ, ἐν ἀνωμαλίαις τότε ὄντος, ἐπέστρεψεν εἰς Βελβεντὸν μετὰ διετὴ διδασκαλίαν, ὅπου ἐπὶ πολλὰ ἔτη καρπίμως διέδωκε τὰ φῶτα, ὧν σκεπτικὸς, καὶ ἐπιρρηπῆς ἰδίως εἰς τὴν λογικὴν, καθ' ἣν καὶ δεινότερος ἐγένετο. Εἶτα παραιτησάμενος τοῦ διδασκαλικοῦ ἐπαγγέλματος, ἔζη ἐν Κοζάνῃ τιμίως καὶ ἐν γενικῇ ὑπολήψει· ἀλλὰ κατόπιν ὑποχονδριακὸς καταστάς ἐν τῇ διαβάσει τουρκικῶν στρατευμάτων διὰ Κοζάνης τὸ 1822, ἀπέθανεν ὑπὸ ἀσπίδος. Μαθητὴς ἄξιος λόγου ὁ Γεώργιος Σακελλαρίου, ὅστις ἐν Βουκορεστίῳ καὶ Βυζαντίῳ διδάσκαλος καὶ γραμματεὺς πολλὰ ἔτη διατρίψας, ἐγένετο τέλος ἀναχωρητὴς ἐπὶ τοῦ Ἄθωνος, ὅθεν ἔπεμψε πεντακισχιλίων γροσίων κεφάλαιον, ἵνα οἱ τόκοι χρησιμεύσωσι διὰ τὸ σχολεῖον τῆς πατρίδος.

Γεώργιος Ἰωαννάκης 1803.

Ἀπεθόντος τοῦ Λούιου, ἡ σχολὴ ἤργει τετραετίαν περίπου διὰ τὴν κακὴν τῶν κοινῶν διεύθυνσιν· ἡ ἐξακολούθησις ὅμως τῆς παιδείας ἐγένετο ἐν ταῖς οἰκίαις παρὰ τῶν ἱερέων· διὸ κατὰ τὴν τότε συνήθειαν οἱ ἐξ ἐφημέριοι τῆς πόλεως ὤφειλον εἶναι πεπαιδευμένοι, ὅπερ οὐ γίνεται δυστυχῶς. Τέλος τῶν πραγμάτων διορθωθέντων ὅπως οὖν, ἐλήφθη φροντίς καὶ περὶ ἐνάρξεως σχολείου, οὗ διδάσκαλος ἐτάχθη ὁ Γεώργιος οὗτος, Κοζανίτης, μαθητὴς τοῦ Ἀμφιλοχίου, καλῶς συγκεροτημένος τὰ μαθήματα καὶ μουσικὸς, καὶ ἐδίδασκεν ἐπὶ τριετίαν μετὰ φιλοπονίας καὶ ἐπιδόσεως.

Παθὼν δὲ μελαγχολίαν, παρητήσατο τοῦ διδασκαλικοῦ. Περιερχόμενος δὲ χάριν περιεργείας, ἦλθε καὶ εἰς τὸ ἐν Ἀχρίδι μοναστήριον τοῦ ἁγίου Ναοῦμ, ὅπου καὶ ἴσθη, τυχῶν δὲ αὐτόθι τοῦ ἡγουμένου Διονυσίου, ἀνδρὸς φιλομούσου καὶ φιλογενοῦς, συνέστη σχολεῖον, ἐν ᾧ ἐδίδασκεν ἐπιτυχῶς καὶ καρπίμως δωδεκαετίαν. Ἐν αὐτῷ δὲ ὁ ἡγούμενος διετήρει 25 ἢ 30 μαθητᾶς, πένητας καὶ εὐφρεῖς, τρέφων, ἐνδύων, βιβλία χορηγῶν, καὶ αὐτὸ τὸ χαρατῆσιον πληρώνων, καὶ παιδαγωγῶν πατρικῶς καὶ νοουθετῶν εἰς τὰ σεμνὰ ἦθη τῷ ἰδίῳ παραδείγματι. Ὁ δὲ Γεώργιος ἐδίδασκεν αὐτοὺς, ὄντας Ἄλβανοὺς καὶ Βουλγάρους, τὴν τε ἀρχαίαν ἑλληνικὴν καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς, τὴν ἐγκύκλιον μαθήτευσιν, τὰ ἱερά τῆς θρησκείας δόγματα,

καὶ συνάμα χρηστότητα ἠθῶν καὶ πολίτευμα σεμνόν. Τὸ σχολεῖον τοῦτο, ἀνέδειξε πολλοὺς πεπαιδευμένους ἱερεῖς καὶ διδασκάλους, οἵτινες οἴκαδε καταστάσαντες, διέδωκαν τῆς παιδείας τὰ φῶτα.

Χριστόδουλος Ζαγορίτης 1807.

Οὗτος ἐν Κοζάνῃ Ζαγορίτης ἐπικαλούμενος ἐκ τῆς πατρίδος, ἐστὶν ὁ ἐν Ἑλλάδι γνωστὸς Χριστόδουλος Ἰωάννου Κλονάρης, μαθητὴς τοῦ Ἰωάννου Σπαρμιώτου, ἐν Ἀμπελακίῳ ἔτι σχολαρχοῦντος. Ἐπέμφθη δὲ εἰς Κοζάνην παρὰ τοῦ Στεφάνου Σταμηλίδου, καὶ ἐδίδασκεν ἀντ' αὐτοῦ ἐπὶ ἔτος τὰ γραμματικὰ πρὸς τοὺς εὐρεθέντας μαθητᾶς· ἐλθόντος δὲ τοῦ Στεφάνου καὶ τὴν σχολαρχίαν ἀναδεξαμένου, ἐγένετο ὑποδιδάσκαλος, καὶ ἅμα ἀκροατὴς τῶν ἐπιστημονικῶν. Εἶτα ἀπεθὼν (1810), ἐγένετο ὑποδιδάσκαλος τοῦ ἐν Βουκορεστίῳ λυκείου, διδάσκων ἅμα καὶ ἐν οἴκοις ἀρχόντων. Ἐκείθεν μετέβη καὶ ἦν ἐτι περὶ τὸ 1820 ἐν Παρισίοις, ὅπου ἐδιδάχθη ἐπιστήμας. Ἐν δὲ Ἑλλάδι κατέστη λίαν ἐπίσημος, χρηματίσας ἐν ὑψηλοῖς τοῦ κράτους ὑπουργήμασι καὶ γερουσιαστῆς, τιμώμενος διὰ τε τὴν παιδείαν καὶ ἀρετὴν, καὶ ἀπέθανεν ἄγανος ἐν Ἀθήναις (15 Μαρτίου 1849), ὅπου καὶ ἐκηδεύθη μεγαλοπρεπῶς.

Στέφανος Σταμηλίδης 1808.

Οὗτος ἦν Κοζανίτης, μαθητὴς ἄχρι τέλους τοῦ Ἰωάννου Κωφοῦ. Μετὰ τὴν παραίτησιν δὲ τοῦ Γεωργίου Ἰωαννάκου αὐτὸς παρ' ὀλίγον διελύετο ἡ σχολή, ὡς τοῦ μισθοῦ χορηγοῦμένου παρὰ τοῦ κοινοῦ, κακῶς διακειμένου διὰ τὴν ἐξ Ἠπείρου τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τριακοντούτη σχεδὸν τυραννίαν καὶ ἀκαταστασίαν. Ἐν τῇ κακομοιρίᾳ ταύτῃ τῆς παιδείας ἀνεφάνησαν φιλογενέστατοι μονοπροστάται, οἱ ἀδελφοὶ Τακιατζῆδαι, Δημήτριος καὶ Νικόλαος, οἵτινες πρὸς τοὺς ἄλλοις κοινοῖς εὐεργετήμασιν ἐφρόντισαν καὶ περὶ τοῦ σχολείου. Διὸ τὸ πρῶτον ἐκάλεσαν τὸν Στέφανον, ἐν Ἐρσάνῃ τότε σχολαρχοῦντα, καὶ τριετίαν περίπου ἰδίαις δαπάναις τὴν σχολὴν διετήρησαν (ἥτοι μέχρι τοῦ 1810), αὐτοὶ τοὺς μισθοὺς χορηγοῦντες. Οὗτος δὲ προσκληθεὶς (1807) καὶ μὴ δυνάμενος ἐλθεῖν εὐθὺς, ἔπεμψε τὸν εἰρημένον μαθητὴν αὐτοῦ Χριστόδουλον· εἶτα δὲ (1808) αὐτὸς ἐλθὼν ἐποίησατο ἐναρξιν τῶν μαθημάτων ἐν τῇ παλαιᾷ τοῦ Παγούνη σχολῆς, ἥτις ἐγκατελείφθη ὡς ταύτη, στενὴ καὶ μετὰ ἄλλων οἰκιῶν οὔσα.

Χρεῖας λοιπὸν οὔσης νέου ἰδρύματος τῶν μουσῶν, πρῶτος ὁ ἱερομνήμων ἱερεὺς Χαρήσιος Μεγδάνης, οἱ ἀδελφοὶ Παπᾶ Δημητρίου Ἰωάννης καὶ Γεώργιος, καὶ οἱ ἀδελφοὶ Τακιατζῆδαι, ἔσχον τὴν ἀξίεπαινον προθυμίαν, ἵνα κτίσωσι νέον σχολεῖον, τῇ γνώμῃ τοῦ ἐπισκόπου Θεοφίλου, ὅστις τὸν σκοπὸν ἐπαινήσας καὶ αὐτοὺς λόγῳ τε καὶ ἔργῳ θαυράνας, συγκαλεῖ

εὐθὺς καὶ τοὺς λοιποὺς προκρίτους, καὶ τοὺς προ-
τρέπει, ὅπως συνεργήσωσιν εἰς τὴν ταχεῖαν τοῦ ἔρ-
γου ἐκτέλεσιν. Οὕτω ὠρίσθη τόπος ὀπισθεν τοῦ ἱε-
ροῦ βήματος τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου, ὅπου ἦν
ἡ τοῦ ἐπισκόπου οἰκία πρὸ τῆς κτίσεως τοῦ νῦν ἐ-
πισκοπείου. Τοῦ ἔργου δὲ φροντιστὰι καὶ ἔφοροι
ἐξελέγησαν ὁ Χαρήσιος Μεγδάνης, ὁ Νικόλαος Τα-
κιατζίδης, καὶ οἱ ἀδελφοὶ Παπαῦ Δημητρίου, μέχρι
περαιώσεως. Διὰ τὴν ἀρηματιάν ὅμως, τῇ διαταγῇ
τοῦ ἀρχιερέως, οἱ ἐπίτροποι τοῦ καθολικοῦ ἐδανεί-
σαντο χρήματα καὶ ἠγόρασαν τὸ ὑλικόν· οὕτω δὲ
ἀνηγέρθη τὸ νέον τοῦτο ἴδρυμα, εἰς ὃ συνέδραμον
καὶ οἱ πολῖται, ὧν οἱ μὲν ἐτροφοδότησαν τοὺς ἐργά-
τας, οἱ δὲ ἐχορήγουν ζῶα εἰς μετακόμισιν λίθων,
οὓς ἐδωρήσατο ὁ ἀγαθὸς καὶ φιλόπατρις Ἰωάννης
(Νάννος) Παπαῦ Δημητρίου, καὶ οἱ κατώτεροι ἐκτιζόν
καὶ εἰργάζοντο ἀμισθί. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ μέχρι τοῦδε
ὑπάρχον ἑλληνικὸν σχολεῖον. Τρία δὲ ἔτη ἀπὸ τῆς
ἀνεγέρσεως, ἦτοι τὸ 1813 ἐκτίσθη καὶ τὸ δεξιόθεν
τοῦ αὐτοῦ ναοῦ θολωτὸν τῆς βιβλιοθήκης δωμάτιον,
ἔχον ἕτερον προσηρτημένον μετ' ἐπιγραφῆς «οἶκος
βελτιώσεως,» νῦν δ' ἀληθῶς οἶκος ἐρημώσεως διὰ
τὴν ἀμέλειαν καὶ αὐτῆς τῆς βιβλιοθήκης, ἥς τὰ βι-
βλία κυζήθησαν τότε τῇ προσθήκῃ χιλίων τόμων,
ἀφιερωθέντων τῶν πλείστων παρὰ τοῦ Νάννου, καὶ
ἀγορασθέντων τῇ ἐπιμελείᾳ τῶν ἀδελφῶν Τακιατζι-
δῶν. Οὗτοι προσέτι ὡς ἔφοροι, διὰ χρηματικῶν
συνεισφορῶν ἐν Πέστα καὶ Βιέννῃ ἐσχημάτισαν κε-
φάλαιον ἀσφαλές, καὶ ἐκ τοῦ τόκου ἐχορήγουν τοὺς
μισθοὺς τῶν διδασκάλων. Ἐπωλήθησαν δὲ τινὰ τοῦ
ναοῦ κτήματα πρὸς ἀπότισιν τοῦ χρέους.

Ἐν τῇ νέᾳ δὲ ταύτῃ σχολῇ ἐσχολάρχησεν ὁ Στέ-
φανος μέχρι τοῦ 1826, ἔχων διδάσκαλον τῆς κατη-
γήσεως τὸν Χαρήσιον Μεγδάνην, ὡς καὶ τὸν Γεώρ-
γιον Κλειδίην, καὶ ἀφθῶνως μετοχετεύσας τῆς παι-
δείας τὰ φῶτα. Καὶ τὸ μὲν 1817 εἶχε μαθητὰς 53,
τὸ 1818, 56, καὶ τὸ 1819 πάντας 120, ὧν καὶ
τις κωφὸς καὶ παραβλάψ μαθὼν ἀνάγνωσιν καὶ εὐ-
χερῇ ἐκστήθισιν ἐντὸς μηνός. Διήρει δὲ τοὺς μαθη-
τὰς εἰς πέντε τάξεις, διδασκῶν ἑλληνικὰ, μαθημα-
τικὰ, λογικὴν, μεταφυσικὴν κλπ. Ἦν δὲ τότε μέγας
πρὸς τὴν παιδείαν ζῆλος καὶ διδασκάλων καὶ μαθη-
τῶν καὶ πολιτῶν καὶ τοῦ ἐπισκόπου Βενιαμίν, λίαν
κηδομένου ὑπὲρ τοῦ φωτισμοῦ. Ἦν δὲ ὀνομαστὴ καὶ
εὐκλεῆς ἡ Κοζάνη, περιβόητος δὲ καὶ ὁ σχολάρχης
αὐτῆς, κτησάμενος πλῆθος μαθητῶν, σπουδόντων δι-
ψαλέως ἐκ διαφόρων μερῶν, καὶ ἱκανὸς περὶ τὴν δι-
δασκαλίαν, μάλιστα περὶ τὰ μαθηματικὰ, ὡς ἐπῆ-
νον αὐτὸν ὁ Νεόφυτος Δούκας καὶ Βενιαμίν ὁ Λεσ-
βιος, μηδὲν ὅμως συγγράψας.

Μαθηταὶ τούτου ἐπὶ παιδείᾳ γνωστοὶ ἦσαν Κο-
ζανῖται μὲν οἱ ἐξῆς· Νικόλαος Χατζῆ Τριανταφυλ-

λίδης, Ἰωάννης Παπαῦ Νικολάου, Δημήτριος Χαρη-
σίου Μεγδάνης, Ζήσης Δημητρίου, Γεώργιος Μανουὴλ
Κοεμζῆς, Γεώργιος Παῖκου, Δημήτριος Ἰαντσούλης,
Δημήτριος Παπαδόπουλος, Δημήτρ. Ι. Σακελλαρίου,
Μανουὴλ Γιούρκας, Χρῆστος Δάνος, Γεώργιος Κλει-
δης, Νικόλαος Ζαδὲς ἀνὴρ γλωσσομαθῆς μαθητεύ-
σας ἐν Τρίκῃ, Γεώργιος Ρουσιιάδης καὶ Νικόλαος
Γεωργίου Παγούσης, ὅστις ἐγένετο διδάσκαλος ἐν
Σερβίῳ, εἶτα δὲ ἱερεὺς καὶ νῦν πρωτόπαπας ἐν Κο-
ζάνῃ. Ἐννοεῖ δὲ αὐτοῦ, 25 ἔτη διδάξαντος ἐν Τρίκ-
κῃ, ἦσαν οἱ ἐξῆς μαθηταὶ, ὁ ταύτης ἀρχιερεὺς Γα-
βριὴλ ἀκροασάμενος πάσης τῆς σειρᾶς τῶν μαθημα-
τικῶν, ὁ Δάσκαρος Λάμπρου, υἱὸς τοῦ ἐν τῇ πα-
τρίδι Τυρνάβῳ διδασκάλου τούτου, εἶτα καταστάς
ἔμπορος· οἱ Τρικκεῖς, Γεώργιος ἱερεὺς καὶ οἰκονόμος·
Πολυζῶης ἱερεὺς πρωτόπαπας, Ἰάκωβος ἱερομόναχος,
Γεώργιος Στεργίου ἐξοχος τὰ μαθηματικὰ, καὶ Ἀ-
λέξανδρος Οἰκονόμου· Γαβριὴλ ἱεροδιάκονος ἐκ Κε-
στρακίου· Ἀθανάσιος ἱερεὺς ἐξ Ἀγράφων· Ζαχαρίας
ἱεροδιάκονος, εἶτα ἱερομόναχος· Δοσίθεος ἱερομόναχος
ὁ Βατοπεδινό· Κωνσταντῖνος Ἰωάννου· Γεώργιος Ζα-
χαριάδης ἐν μέρει, εἶτα (1802) διδάσκαλος ἐν Ζέ-
μονι, δημοσιεύσας τότε ἐν Βιέννῃ ἑλληνικὴν γραμ-
ματικὴν. Τούτων οἱ μὲν διδάσκαλοι, οἱ δὲ ἄλλων
ἐπαγγελμάτων. Ἐν Ραψάνῃ δὲ γνωστότεροι ἐπὶ παι-
δείᾳ μαθηταὶ οἱ ἐξῆς· Δημήτριος Φώτιος ἐκ Ζαγο-
ρίου· Χριστόδουλος Ἰωάννου Ζαγορίτης (ἦτοι ὁ Κλο-
νάρης)· Μιχαὴλ Παναγιώτου ἐν μέρει, ὅστις εἶτα ἱα-
τρὸς ἐν Βιέννῃ ἐγένετο, καὶ τὸ 1820 ἐν Ἰασιφ εὐδοκί-
μως τὸ ἐπάγγελμα ἐξήσκει, μετοικήσας αὐτόθι μετὰ
τοῦ σοφοῦ αὐτοῦ ἀδελφοῦ Δημητρίου τοῦ Γοβδελαῖ,
σχολαρχοῦντος ἡγεμονικῆς σχολῆς. Ἐν Κοζάνῃ δὲ
ἀνεδείχθησαν· Χρῆστος Γρεβενίτης, ὡσαύτως εἰς τὴν
πατρίδα· Ἰωάννης ὁ Βλαχολεβαδίτης· Ναοὺμ ὁ ἐκ
Σιατίστης· Μελέτιος ἱεροδιάκονος ὁ ἐκ Θεσσαλονίκης·
οὗτος ἐδιδάχθη ἐν Κοζάνῃ τὰ λατινικὰ καὶ γαλλικὰ
παρὰ τοῦ ἱατροῦ Σακελλαρίου· διατελέσας δὲ μέχρι
τοῦ 1820 παρὰ τῷ ἐπισκόπῳ Βενιαμίν, οὗ τῇ προ-
στασίᾳ καὶ ταῖς δαπάναις ἐσπούδασεν, εἶτα τὸ γέ-
νειον κείρας μετέβη εἰς Εὐρώπην, ὅπου σπουδᾶσας
τὴν ἱατρικὴν, ἐξήσκει αὐτὴν ἐν Λαμῖᾳ γνωστὸς ὑπὸ
τὸ ἐπώνυμον Οἰκονομίδης. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ καρποὶ
τοῦ Στεφάνου Σταμκίδου, ὅστις μεγάλως τὸ ἔθνος
ὠφέλησε, καὶ ἀπέθανεν ἐν Κοζάνῃ τὸ 1832, διδάξας
43 περίπου ἔτη. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ μέχρι τοῦδε
περὶ διδασκάλων ἐκ τῶν τοῦ Μεγδάνου, τὰ δὲ λοιπὰ
ἐξ ἐμῆς ἐρεῦνης.

Γεώργιος Κλειδῆς 1816.

Ἦν Κοζανίτης, γεννηθεὶς τὸ 1792, πατρὸς Δημη-
τρίου, μητρὸς δὲ Αἰκατερίνης, καὶ ἐσπούδασεν ἐν Κο-
ζάνῃ ἱκανὰ ἔτη παρὰ τῷ Σταμκίδῃ. Ὡς ἐπιδίδων δὲ

διωρίσθη ὑποδιάσκαλος, καὶ κατόκει ἐν τῇ σχολῇ,
ὡς ὦν χωλὸς διὰ κάταγμα τοῦ ὀστοῦ τοῦ δεξιοῦ
μυροῦ, ὅπερ ἐπαθεν ἐν τινὶ γάμῳ καὶ ἐπὶ δύο ἔτη
κλινήρης. Τριετίαν δὲ ἐν Κοζάνῃ διδάξας ὑπὸ τὸν
Στέφανον, εἶτα ἐκλήθη (1819 καὶ 1820) διδάσκα-
λος ἐν Σελίτῃ, κώμῃ μεγάλῃ ἐξάωρον ἀπεχούση
τῆς Κοζάνης. Ποθῶν δὲ πλείω διδαχθῆναι, ἀπῆλθεν
(1821) εἰς Πέστα, ὅπου διδάσκων ἐν οἰκίαις τὴν
ἑλληνικὴν, καὶ καταρχὰς ἐν τῇ τοῦ θείου Νικολάου
Λατοκοβίτη ἢ Κλειδούς, ἐδιδάσκετο ἅμα τὴν λατι-
νικὴν καὶ γερμανικὴν γλῶσσαν. Μετὰ δὲ τὰς σπου-
δὰς ταύτας ἐσπούδασεν αὐτόθι καὶ τὴν ἱατρικὴν, ἣν
οὐκ ἐξήσκει διὰ τὴν χωλότητα. Ἐκείθεν ἐκλήθη σχο-
λάρχης τῆς ἐν Ζέμονι σχολῆς, ὅπου μετὰ τριῶν ὑ-
ποδιδασκάλων ἐδίδαξεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὴν ἑλληνι-
κὴν παιδείαν. Ἰστέρον αὐθις εἰς Πέστα μεταβάς
τῇ προσκλήσει τοῦ θείου εἰς ἐκπαίδευσιν τῶν δύο
τούτου θυγατέρων, καὶ τριετίαν πρὸς τοῦτο δαπανή-
σας, αὐθις ἐκλήθη εἰς Ζέμονα, ὅπου ἐδίδαξεν ἔτη
δύο. Ἐκ Ζέμονος ἐκλήθη σχολάρχης ἐν Βελιγρα-
δίῳ, ἐνθα διέτριψε πέντε ἔτη. Ἐκείθεν αὐθις ἐκλήθη
εἰς Ζέμονα, ὅπου διατρίψας μέχρι τοῦ 1850 ἔτους
λήγοντος, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα, ὅπου ἐπὶ
τρεις μῆνας ὑποστάς ὕδρωπα ἀσκήτην, ἐτελεύτησεν
(27 Ἰανουαρίου 1851), ἄγαμος ὢν.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦν λίαν εὐφυῆς, ἐτοιμόλογος, ἀ-
στείος, ὑπόξανθος καὶ μέτριος τὸ ἀνάστημα. Ἦν δὲ
κάτοχος καλῆς παιδείας, γνωρίζων καὶ τὴν λατι-
νικὴν καὶ γερμανικὴν γλῶσσαν, καὶ ἀσχοληθεὶς περὶ
τὰς ἐξῆς μεταφράσεις, αἰτινες σώζονται χειρόγρα-
φοι παρὰ τῷ ἀδελφῷ Χαρησίῳ, παιδευθέντι ἐν τε
Κοζάνῃ καὶ Πέστα, ἐμπόρῳ ἀξιολόγῳ καὶ γλωσσο-
μαθεῖ, καὶ ἐνὶ τῶν προκρίτων τῆς πατρίδος. Γραμ-
ματικὴ Ἑλληνικὴ. Μακροβιωτικὴ τοῦ Οὐφελάνδου
ἐκ τοῦ γερμανικοῦ. Ἐπιτομὴ γεωγραφίας τῆς Εὐ-
ρώπης ἐκ τοῦ γερμανικοῦ. Μυθιστόρημα Ὁ ἔρωσ εἰς
τὸ σεράϊον, ἐκ τοῦ γερμανικοῦ. Καὶ φυσικὴ ἱστορία
ἐκ τοῦ λατινικοῦ ἐκδοθεῖσα (1826) ἐν Πέστα τύ-
ποις Ματθαίου Τράντερ.

Χαρήσιος Μεγδάνης.

Ἐγεννήθη ἐν Κοζάνῃ περὶ τὸ 1770, πατρὸς μὲν
Δημητρίου, θανόντος ἐν Πέστα, μητρὸς δὲ Σταμά-
τας, ἥτις ἐγένετο μοναχὴ καὶ ἠγουμένη τοῦ ἁγίου
Δημητρίου. Κλίσει δ' ἔχων πρὸς τὰ γράμματα, πρῶ-
τον μὲν ἐσπούδασε μικρὸν ἐν Κοζάνῃ, εἶτα δὲ ἐν
Λεβασδίῳ δύο ἔτη παρὰ Ἰωάννη τῷ Κωφῷ, εἶτα
παρὰ τῷ Τιμοθέῳ καὶ τῷ μετ' αὐτὸν σχολαρχῆ-
σαντι Ἰωάννη Σπαρμιώτῃ. Τῆς δὲ λογικῆς, ἠθικῆς
καὶ ῥητορικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ Ἐρμογένους ἠ-
κροάσατο ἐν Κοζάνῃ παρ' Ἀμφιλοχίῳ.

Διατρέχων δὲ τὸ 22 ἔτος τῆς ἡλικίας, ἐνυμφεύθη

τὴν Αἰκατερίναν, γυναῖκα εὐγενῆ καὶ ἀγαθὴν ζῶ-
σαν ἔτι. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πρόκριτοι καὶ ὁ ἐπίσκοπος
Θεόφιλος ἠνάγκαζον αὐτὸν ἱερατεῦσαι, ὡς τῆς ἐνα-
ρίας προηγορασμένης οὓσης, καὶ μάλιστα ἐφυλάκισαν
αὐτὸν εἰς ἀπειλὴν, οὗτος μὴ θέλων δραπετεύει, καὶ
ὑστερον (1790) κρύφα εἰς Πέστα ἀπέρχεται. Οἰ-
κοδιδάσκαλος δὲ αὐτοῦ χρηματίσας τρία περίπου
ἔτη, ἐπέστρεψεν εἰς Κοζάνην, ὅπου ἐξ ἀνάγκης ἐγένε-
το ἱερεὺς, τρίς ἢ τετράκις μόνον τοῦ ἔτους ἱερουρ-
γῶν, ἵνα κοινωθῇ τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Ἐδίδα-
σκε δὲ ἐν τῇ σχολῇ κατήχησιν, ἄπαξ τῆς ἐβδομά-
δος, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ ἱερά μαθήματα καὶ ῥητορικὴν
παντὶ προσερχομένῳ. Ἀπολέσας δὲ τὴν περιουσίαν
ἐπὶ τῆς στάσεως τοῦ Αὐλιώτου, καύσαντος τὰ ἐρ-
γαστήρια, ἐξ ἀνάγκης χάριν πορισμοῦ ἐπηγγέλλετο
καὶ τὴν διόρθωσιν τῶν ὥρολογίων, ἣν ἐν Πέστα δι'
ἀπλῆς προσοχῆς καὶ παρατηρήσεως ἔμαθεν, ὡς ἀγ-
χίνους. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὴν ἱατρικὴν
ἐξήσκει, διδάχθεις μαθήματά τινα παρὰ τῶν ἱατρῶν
Σακελλαρίου καὶ Περγικάρου, σπουδάζων δὲ τὰ
συγγράμματα τοῦ Ἰπποκράτους, Γαληνοῦ, Τραλλιζ-
νοῦ, Διοσκορίδου, καὶ τὴν παθολογίαν τοῦ Οὐφε-
λάνδου ἐκ μεταφράσεως τοῦ Σακελλαρίου.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος διὰ τῆς ἐπιμελείας ἐγένετο κάτο-
χος ἱκανῆς παιδείας, ὦν λίαν εὐφυῆς, ἐτοιμόλογος,
ἀστείος, σατυρικός, μικρὸς τὸ δέμας, μικρογένειος,
μελανόφθαλμος, εὐείδης, φιλόπατρις καὶ φιλόμου-
σος. Ἐμυήθη δὲ καὶ τὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας παρὰ
τοῦ προκρίτου τῆς Κοζάνης Δημητρίου Τακιατζῆ,
ὅπερ δεῖλόν αὐτὸν ἐποίη· μάλιστα δὲ ἀπειληθεὶς, εἰ
μὴ ἰάτρευεν ἐπίσημόν τινα Τούρκον (μπέτην) ἐν Σερ-
βίῳ, καὶ εἰμὴ ἐδηλητηρίαζεν αὐτὸν τῇ διαταγῇ
σατράπου τινός, εὐρέθη ἐν δεινοτάτῃ θέσει ἐκ τῶν
βαρβάρων τούτων ἀπαιτήσεων, καὶ κατέστη εὐθὺς
ἀπόπληκτος. Μετακομισθεὶς δὲ εἰς Κοζάνην, αὐθις
προσεβλήθη, καὶ ἀπέθανε περίπου 55 ἐτῶν κατὰ τὸ
1823. Κατέλιπε δὲ τέσσαρας θυγατέρας, Ματιῶ,
Ἀναστασίαν, Ἑλένην καὶ Ἄνναν· καὶ δύο υἱοὺς Δη-
μήτριον καὶ Γεώργιον. Ὁ τελευταῖος σπουδᾶσας
παρὰ τῷ πατρὶ καὶ τῷ Σταμκίδῃ, μετέβη (1824)
εἰς τὴν ἐν Πέστα ἱατρικὴν σχολὴν, εἶτα εἰς τὴν ἐν
Βιέννῃ καὶ τέλος εἰς τὴν ἐν Εἰδελμβέργῃ, ὅπου ἔ-
λαβε τὸ δίπλωμα τοῦ διδάκτορος, γράψας γερμα-
νιστὶ θέμα τι ἱατρικὸν ἀνεκδοτόν, καὶ ἀποκατέστη
ἐν Βιτωλίοις, ὅπου ἀπέθανεν ἐκ χρονίας διαρροίας
τὸ 1854 ἐτῶν 50 τὴν ἡλικίαν.

Ὁ Μεγδάνης ὡς ἀνὴρ φιλόπονος ἀσχοληθεὶς καὶ
περὶ διαφόρους συγγραφὰς τὰς ἐξῆς. Πάνθεον Ἑλλη-
νικόν, ἦτοι μυθολογία μετ' εἰκόνων, σύγγραμμα μο-
νότομον καὶ μετὰ λαμπροῦ ὕφους, δημοσιευθὲν ἐν
Βιέννῃ. Κατήχησις σύντομος εἰς διδασκαλίαν παι-
δῶν, ἣν ἐξέδωκε, διότι κατηγορήθη, ὅτι ἱερεὺς ὢν

ἔγραψε σύγγραμμα πολυτεκνόν. Ὁ λόγος τοῦ Διογένους, ἦτοι χαρακτηρὴς ἠθικοῖ, βιβλίον τυπωθὲν ἐν Βιέννῃ τὸ 1818. Τοῦτο ἄξιον ἐπαίνου διὰ τὸ τὸ γλαφυρὸν καὶ τὸ ἀκριβὲς τῆς μελέτης τῶν τοῦ ἀνθρώπου χαρακτηρῶν, οὐδ' ἀντέγραψεν ἀπὸ τοῦ ζῶντος βιβλίου, καθήμενος ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ σπουδάζων ἰδίᾳ ἕνα ἕκαστον· καὶ κατὰ τοῦτο ἄλλος Θεόφραστος ἐγένετο. *Καλλιόπη Παλιουσοῦσα*, ἦτοι περὶ ποιητικῆς μεθόδου βιβλίον ἄμουσον, ἀσυνάρτητον, ἄτεχνον καὶ ἄχαρι, τυπωθὲν ἐν Βιέννῃ 1819 παρὰ Ἰωάννη Σνεϊνερ, δαπάνῃ Δημητρ. I. Τακιατζῆ. *Σύντομος πραγματεία* περὶ ἀρχῆς τῆς ἐν Κοζάνῃ σχολῆς ἀπὸ τοῦ 1668—1849, τυπωθεῖσα ἐν Βιέννῃ τὸ 1820. Ἐν τούτῳ δὲ ἀναφέρει ἐν παρόδῳ, ὅτι ἔγραψεν ἀρχαιολογικὰ τῆς Κοζάνης, ἅτινα ἴσως ἀπωλέστησαν, διότι οὐχ εὑρον αὐτά. Ἀνεκδοτὰ δὲ σωζόμενα παρὰ τῇ χήρᾳ αὐτοῦ εἰσι ταῦτα. *Λεξικὸν ἐπισημῶν ἀνδρῶν* οὐ σώζεται ἀρκετὸν μέρος. *Ἀνθολογία*, ἦτοι συλλογὴ διαφόρων λέξεων, ἰδίως ἰατρικῶν τὸ σύγγραμμα τοῦτο ὀγκώδες καὶ ἄξιον δημοσιεύσεως μετὰ ἐπεξεργασίαν τινά. Ἐγραψε δὲ καὶ *Ἱστορίαν τῶν ἠρώων*, ἀπολεσθεῖσαν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν. Τοιοῦτος ἦτο ὁ Χαρήσιος Μεγδάνης.

Νικόλαος Χατζῆ Τριανταφυλλίδης 1826.

Οὗτος ἐγεννήθη ἐν Κοζάνῃ τὸ 1790, ἔλκων τὸ γένος ἐκ τοῦ παρὰ τὸ Βέρμιον χωρίου Ἐπρωλειάδου, ἐξ οὗ ὑπὸ ληστῶν καταστραφέντος, οἱ γονεῖς μετῴκησαν ἐν Κοζάνῃ. Αὐτόθι δὲ ἐπταετῆς μὲν ἀπώλεσε τὴν μητέρα Μαγδαληνὴν, δεκαετῆς δὲ τὸν πατέρα Μανουὴλ, καὶ ἀνετράφη παρὰ τοῦ πρὸς μητρὸς θείου Χατζῆ Τριανταφυλλίου, οὗ καὶ τὸ ὄνομα ἔλαβε, παρ' οὗ ἐδιδάχθη τὰ ἐκκλησιαστικὰ γράμματα, ἅμα δὲ καὶ τὴν ὑφαντικὴν τέχνην, ἣν οὗτος ἐπηγγέλλετο· δεκαεπταετῆς δὲ γενόμενος, καὶ ἐπιθυμῶν διδασθῆναι ἑλληνικὰ, οὐκ ἐτύγχανε τούτου διὰ τὴν ἀμάθειαν καὶ ἀντίστασιν τοῦ θείου πρὸς τοῦτο δὲ κατέφυγε μόνος πρὸς τὸν Χαρήσιον Μεγδάνην, καὶ τοὺς ἰατροὺς Μ. Περδικάρην καὶ Γ. Σακελλάριον, οἵτινες διὰ τὸν πρὸς τὴν παιδείαν ζῆλον τοῦ παιδὸς κατέπεισαν τὸν θεῖον, ὅπως πέμψῃ αὐτὸν εἰς τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον. Οὕτω τριετίαν ἐδιδάχθη ἑλληνικὰ καὶ λοιπὰ παρὰ τῷ Στεφάνῳ Σταμκίδῃ καὶ ὕστερον ἔτος ἐν Γρεβνοῖς (Εὐρώπῳ) παρὰ τῷ Ἰωάννῃ Μανιάκῃ. Ἐπανελθὼν δ' εἰς Κοζάνην καὶ μὴ γενόμενος δεκτὸς παρὰ τῷ Στεφάνῳ, ὡς εἰς ἄλλον διδάσκαλον μεταβάς, ἐξασκεῖ μὲν τὴν ὑφαντικὴν, διδάσκειται δὲ ἰδίᾳ τὴν ῥητορικὴν τοῦ Ἐρμογένους παρὰ Μεγδάνην. Εἶτα δὲ μεταβάς εἰς Σιάτισταν (1842) ἠκροάσατο ἑλληνικῶν καὶ φιλοσοφικῶν ἐπὶ δύο ἔτη παρὰ τῷ σχολάρχῃ Ἀργυρίῳ Ρίτζῳ. Μετὰ δὲ τὰς σπουδὰς ταύτας ἐκλήθη διδάσκαλος ἐν Βελβεντῷ, ὅπου διέ-

τριψε δύο ἔτη. Ἄλλ' ὁ Νικόλαος ὀρεγόμενος πλείονος παιδείας, μετέβη εἰς τὸ γυμνάσιον Σμόρνης, οὗ καθηγηταὶ ὁ Κωνσταντῖνος Κούμας, ὁ μέγας Οἰκονόμος καὶ ὁ τούτου ἀδελφὸς Στέφανος διδάσκαλος χημείας καὶ φυσικῆς ἱστορίας, καὶ ἐσπούδασεν ἐπὶ τρία ἔτη τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν, φιλοσοφίαν, μαθηματικὰ καὶ λοιπὰ μετὰ πολλῆς ἐπιδόσεως· διὸ καὶ οἱ καθηγηταὶ ἠγάπησαν καὶ συνέστησαν οἰκιακὸν διδάσκαλον χάριν πορισμοῦ.

Διαπεραιώσας καὶ τὸ γυμνάσιον, προσεκλήθη σχολάρχης ἐν Βελβεντῷ, ὅπου ἐδίδαξεν ἐπιμελῶς ἐπὶ δύο ἔτη. Παραίτησάμενος δὲ ἐκλήθη εἰς Τύρνοβον τῆς Θεσσαλίας, ὅπου δύο ἔτη ἐδίδαξεν ἅμα καὶ ἐφημερεύων, ὡς προκεχειροτονημένος ἱερεὺς (1824) παρὰ τοῦ Βενιαμίν. Μετὰ δὲ τὴν παραίτησιν τοῦ Στεφάνου ἐκλήθη σχολάρχης ἐν Κοζάνῃ (1826) ὅπου παρέλαβεν (1829) ὑποδιδάσκαλον τὸν ἀγαθὸν Κοζανίτην Στέργιον Δαρδουφιάδην καὶ ἐδίδαξε μέχρι τοῦ 1845. Τότε τοῦ Γεωργίου Ρουσιάδου σχολάρχου ἐν Κοζάνῃ, ὁ Νικόλαος τὸ τρίτον ἐπὶ ἔτος ἐδίδαξεν ἐν Βελβεντῷ. Παραίτησάμενος δὲ καὶ εἰς Ἀθήνας ἀπελθόντος τοῦ Ρουσιάδου, αὐθις εἰς Κοζάνην ἐκλήθη (1846), ὅπου ἐδίδαξε μέχρι τοῦ 1851, ἦτοι πάντα 24 ἔτη. Νῦν δὲ ἀπεμακρύνθη τῆς σχολῆς ὡς ἀντιφερόμενος μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Βενιαμίν. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος Εὐγένιος ἐτίμησε τὸν ἄνδρα (1854) τῷ βαθμῷ τοῦ Οἰκονόμου Κοζάνης.

Κατὰ τὸ πολυετὲς δὲ τοῦτο διάστημα ἐδίδασκε μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας τὰ συγγράμματα τοῦ Ὀμήρου, Εὐριπίδου, Σοφοκλέους, Ἡσίοδου, Θεοκρίτου, ὃν ἐξικριτέως ἐφίλει καὶ ἐκ στήθους ἐγίνωσκεν, Ἀριστοφάνους, Φωκυλίδου, Θεόγνιδος, τὴν ποιητικὴν, ῥητορικὴν καὶ κατήχησιν τοῦ Οἰκονόμου, τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν τοῦ Γολσιμῖθ, τὴν ἀριθμητικὴν, γεωμετρίαν, ἀλγεβραν, φυσικὴν, γενικὴν γεωγραφίαν καὶ ἠθικὴν Κούμα, συντακτικὸν Νεοφύτου Δουκά, μυθολογίαν Μεγδάνου καὶ ἀρχαιολογίαν ἑλληνικὴν σύντομον τοῦ Γ. Σκελληρίου. Πρὸς τοῦτον δὲ εὐκλεῶς σχολαρχοῦντα ἔτρεχον ὁμογενεῖς. Ἄλβανοι, Βούλγαροι, Βλάχοι, ὧν οἱ μὲν ἔμποροι νῦν, οἱ δὲ διδάσκαλοι, οἱ δὲ ἰατροί, πολλοὶ χροῦ διατρίβοντες, φημιζοῦσι τὸ ὄνομα τοῦ κοινῶς ἐπικαλουμένου Παπαδασκάλου. Ἐν τοῖς μαθηταῖς καὶ οἱ δύο υἱοὶ τοῦ σεβασμίου γέροντος, ὁ πρεσβύτερος Μανουὴλ ἢ Μενέλαος ἰατρὸς τῆς ἐν Βιέννῃ σχολῆς, διατρίβων ἐν Βουκουρεστίῳ, καὶ ὁ ἔξωθεν ὅστις σπουδάζει πρῶτον ἐν Ἀθήναις, καὶ εἶτα ἐν Βιέννῃ ἰατρὸς καὶ αὐτὸς γενόμενος, ἀποκατέστη (1855) ἐν Θεσσαλονικῇ. Τὸ ἔτος τοῦτο ἐλθὼν ὁ γέρον παρὰ τῷ υἱῷ διωρίσθη ἱεροκῆρυξ τῆς πόλεως καὶ διδάσκαλος τῶν ἱερῶν μαθημάτων ἐν τῇ αὐτόθι ἑλληνικῇ σχολῇ, χαίρων μεγάλης ὑπολήψεως.

Δημήτριος Ἀργυριάδης 1849.

Ἐγεννήθη ἐν Σιατίστῃ τὸ 1805 παρὰ τοῦ Ἀργυρίου Ρίτζου. ἠκροάσατο δὲ πρῶτον παρὰ τῷ πατρὶ σχολαρχοῦντι ἐν Καστορίᾳ ἑλληνικῶν καὶ ἰταλικῶν καὶ ἀκολούθως κατὰ τὴν ἐπανάστασιν (1821) τοῦ Ὀμήρου καὶ τινῶν ἄλλων λυρικῶν ποιητῶν, τῆς λογιῆς τοῦ Εὐγενίου καὶ τῆς ῥητορικῆς τοῦ Ἐρμογένους. Προσεκλήθη δὲ τοῦ πατρὸς ὡς σχολάρχου Σαρῶν ἐπὶ ἀρχιερέως Πορφυρίου τοῦ Αεσίου, καὶ ὁ Δημήτριος ἐδίδεχεν ἐν μιᾷ τάξει, ἀκροατῆς δὲ γενόμενος τῆς φιλοσοφίας τοῦ Κούμα. Ἀκολουθῶν εἶτα ὡς γραμματεὺς ἀρχιερέα τινὰ εἰς Σκόπια, προσεκλήθη μετὰ ἕντος (1830) σχολάρχης Σιατίστης. Ἄλλ' ἐπιμόνως ζητηθεὶς μετ' οὐ πολὺ ἀπῆλθε πρὸς αὐτὸν, μετ' οὗ παυθέντος ἔρχεται εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ διορίζεται σχολάρχης ἐν Τσιομπαλῇ.

Κατόπιν χάριν ἀνωτέρας μαθήσεως ἀπῆλθεν εἰς Βιέννην (1836), ὅπου συγχρόνως προσεκλήθη εἰς Ζέμονα καὶ Ὀδησσόν· ἀλλὰ τῇ προτροπῇ τοῦ αἰοῖμου βαρῶνου Κωνσταντίνου Βελλίου Μακεδόνας ἀνεδέξατο τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ἐν Δακίᾳ ἐκ τοῦ ἀνεψίου Ἀλεξ. Στ. Βελλίου ἀνεψιῶν, οὓς εὑρεν οὐδὲ γὰρ φθειρομένους ἑλληνιστί. Θυρόντος δὲ τότε τοῦ Κωνστ. Βελλίου, παραλαμβάνει τοὺς μαθητὰς καὶ τοὺς ἐπτά αὐτῶν διδασκάλους Γάλλους καὶ Γερμανοὺς, ἔρχεται εἰς Βιέννην ὅπου ἐσπούδασε καὶ τὴν γερμανικὴν, περιηγεῖται μετ' αὐτὴν διαφόρους πρωτεύουσας καὶ μετὰ τριετίαν ἐπιστρέφει εἰς Βουκουρεστίον. Ἐκείθεν μεταβαίνει εἰς Ἀθήνας καὶ μετ' ὀλίγον ἐπιστρέφει αὐτόθι, ὅπου συνίστησιν ἑλληνικὸν ἐκπαιδευτήριον μετὰ τοῦ γνωστοῦ Γρηγορίου Παπαδοπούλου. Μετὰ παρέλευσιν δὲ ἑτῶν 14 πόθῳ τῶν γεγραμμένων γονέων ἐπιστρέφει εἰς τὴν πατρίδα ὅπου καὶ ἐνυμφεῖται. Προσεκλήθη δὲ εἶτα (1842) διαδέχεται τὸν πατέρα ἐν Καστορίᾳ, ὅπου καὶ διδάσκει ὅλην ἐξαετίαν ἐπὶ ἀρχιερέως Νικηφόρου, ἀνδρὸς λίαν φιλομούσου καὶ εὐγενοῦς. Ἐκ Καστορίας ἐκλήθη εἰς Κοζάνην, ζῶντος ἔτι τοῦ ἐπισκόπου Βενιαμίν, ὅπου ἐδίδαξε μέχρι τοῦ 1854 μετὰ πολλῆς ἐπιδόσεως ἑλληνικὰ, ἦτοι ποιητὰς καὶ λογογράφους, συντακτικὸν, γενικὴν ἱστορίαν, ἱστορίαν τῆς φιλολογίας, ἐπίτομον φυσικὴν καὶ φιλοσοφίαν, τὴν γαλλικὴν καὶ λοιπὰς, ἔχων ὑποδιδασκάλους τὸν Δαρδουφιάδην καὶ τὸν μαθητὴν τῶν Ἀθηνῶν Θεόδωρον Σαρχατλίδην Κοζανίτην, οἵτινες ἄχρι τοῦδε (1856) διδάσκουσι μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἀργυριάδου. Ἐπὶ τούτου δὲ οἱ Κοζανίται ἠθέλησαν συστήσαι Μακεδονικὸν ἐν Κοζάνῃ γυμνάσιον καὶ ἀγγελίαν (1851) περὶ συνδρομῶν ἐξέδωκαν· ἀλλ' οὐδὲν δυστυχῶς ἐγένετο δι' ἑλλειψιν ἐνεργείας καὶ πόρων· ἢ ἀσυστακίς δὲ τοιοῦτου καθιδρύματος ἐν-

ταῦθα λίαν ἀναγκαῖα εἰς πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνισμοῦ, καὶ ἴσως ποτὲ ἐνεργήσουσι τοῦτο οἱ φιλότιμοι καὶ φιλόμουσοι Κοζανίται αἰτούμενοι τὴν συνδρομὴν τοῦ πανελληνίου καὶ ἀνυψοῦντες ἐν Κοζάνῃ τὴν παλαιὰν ἐστίαν τῶν φώτων. Εἶτα προσεκλήθη σχολάρχης ἐν Σιατίστῃ, ὅπου καὶ μέχρι τοῦδε διανέμει δαψιλῶς τῆς παιδείας τὰ νάματα ἐπὶ μητροπολίτου Μελετίου Σμυρναίου, ἀνδρὸς πεπαιδευμένου, φιλογενοῦς καὶ μουσικοῦ ἀρίστου.

Ἠσχολήθη δὲ ὁ ἀνὴρ καὶ περὶ τὰ ἐξῆς ἔργα. Προλεγόμενα Κοραῆ εἰς τὸν Ὀμηρον, ἅτινα ἐξέδωκεν ἐν Ἀθήναις. Ὁ ἐρημίτης τῆς Πεντέλης, ὃν ἐδημοσίευσεν ὡσαύτως αὐτόθι. Ζέφυρος τοῦ Ἰστρου, ἐφημερίς ἑλληνικὴ, ἣν ἐξέδωκεν ἐν Βουκουρεστίῳ τῇ προστασίᾳ τοῦ ἡγεμόνος Ἀλεξάνδρου Γκίκα, καὶ ἧτις ὀκτάμηνον μόνον διήρκεσε διὰ τὴν παρά τοῦ νέου ἡγεμόνος Γεωργίου Βιθέσκου καταδρομὴν. Πύρμας καὶ Θίσση, πόνημα τερπνότητος. Γεωγραφία Βάλβη πεντάτομος ἐξελληνισθεῖσα ὑπὸ Κούμα, ἀλλ' ἐκδοθεῖσα ὑπὸ Ἀργυριάδου, μεταφράσαντος τὰ τῆς Γαλλίας, Ἰσπανίας καὶ Ἑλλάδος. Αὐρηλιανὴ παρθένος τοῦ Φ. Σχιλέρου καὶ Μαρία Στουάρτη, ἀμφότεραι τραγωδίαι, ἃς μετέφρασεν ἐκ τοῦ γερμανικοῦ καὶ ἐξέδωκε.

Τοιαῦτα ἐν γένει περὶ τῆς ἑλληνικῆς σχολῆς, ἣ τις ἐξακολουθεῖ τακτικῶς ἐπὶ 188 ἔτη (1668—1856) διὰ διδασκάλων 32 τὸν ἀριθμὸν, οἵτινες εἰσι, Κονταρῆς, Ὀρφανός, Νεόφυτος, Παρακείμενος, Οἰκονόμος Σωτήριος, Οἰκονόμος Σεβαστός, Λεοβαδὸς, Βούλγαρις, Βαρκοῦσης, Διονύσιος, Κωνσταντῖνος, Σιανόπουλος, Ἀναούτας, Κωνσταντῖνος, Κύριλλος, Κωφός, Καλλίνικος, Ποποβίτσης, Παπαδόπουλος, Λούκας, Ἰωαννάκης, Χριστόδουλος, Σταμκίδης, Κλειδης, Μεγδάνης, Τριανταφυλλίδης, Ρουσιάδης, Ἀργυριάδης, Σαρχατλίδης καὶ Δαρδουφιάδης. Περὶ δὲ τῆς τῶν παιδῶν σχολῆς λεκτέον, ὅτι πρότερον μὲν ἦσαν τὰ κοινὰ λεγόμενα σχολεῖα, παρασκευάζοντα μαθητὰς. Ἀλληλοδιδασκτικὴ δὲ σχολὴ συνέστη πρῶτον τὸ 1832 ὑπὸ τοῦ ἐν Ἑλλάδι σπουδάζαντος Γεωργίου Μανιακίδου. Τοῦτον διεδέξατο ὁ ἐν Ἑλλάδι ὡσαύτως διδασκτικὸς Δημήτριος Ἀγόρας Κοζανίτης, ὅστις ἐτελεύτησεν εἶτα ἐν Βουκουρεστίῳ. Ἡ δὲ νῦν σχολὴ ἐκτίσθη (1845) κατὰ τὸν Ὀδηγὸν ἐξω τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἐν ᾧ διδάσκαλος μέχρι τοῦ 1848 ὁ ἐκ Ζαχαρίου Ἰωάννης Ἀλεξιάδης. Κατὰ τοῦτο δὲ τὸ ἔτος διωρίσθη ὁ ἐκ Σαρραϊνῆς Θεόδωρος Ἀναστασιάδης, σπουδάζων ἐν Ἀθήναις, διδάσκων μέχρι τοῦδε (1856) ὑπὲρ τοὺς 300 παῖδας ἑτησίως, μορφῶν δὲ καὶ ἑτέρους δημοδιδασκάλους διὰ τὰς πέριξ τῆς Κοζάνης ἐπαρχίας, καὶ οὕτω καθιστάμενος τὰ μέγιστα ὠφέλιμος τῇ νεολαίᾳ ὁ ἱκανὸς καὶ φιλόπνοος οὗτος διδάσκαλος.

Ταῦτα ἐν γένει περὶ τῶν σχολείων γεγραφώς, ἐπλήρωσα τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἀοιδίου Χαρησίου Μεγδάνου, ταῦτα εἰπόντος τὰ ῥήματα. «Εὐχομαι δὲ ἵνα καὶ οἱ μετ' ἐμὲ ἀκολουθῶσι τὸ αὐτὸ ἐφεξῆς καὶ καταγράψωσι τὴν συνέχειαν τῶν κατὰ καιροὺς ἐπομένων εἰς μνήμην παντοτεινὴν καὶ συντήρησιν τῆς ἀρχαιολογικῆς συνεχείας τοῦ σχολείου τῆς πατρίδος» (σ. 87). Ταῦτά κἀγὼ τοῖς μεταγενεστέροις εὐχόμενος, ὑπομνήσκω τοῖς φίλοις Κοζάνταις, φιλομουσίαν καὶ μέριμναν περὶ τῶν σχολείων διαρκῆ, ἵνα πληθυνθῆ ἡ παιδεία διότι ἀληθῶς κατὰ Σολομῶντα* οὐκ ἔστιν ἀντάλλαγμα οὐδὲν πεπαιδευμένης ψυχῆς.»

Μελέτιος.

Ὁ ἐπίσκοπος οὗτος ἦν Θεσσαλονικεὺς, Καστρίκιος ἐπικαλούμενος. Ἱεροδιάκονος ἔτι ὢν καὶ λογομαχῆσας ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀπῆλθεν εἰς Ῥώμην, ὅπου τὸ δυτικὸν ἠσπάσατο δόγμα, καὶ τοῦ ἀξιώματος τοῦ πρωτόπαπα ἔτυχε καὶ δακτυλίδιον χρυσοῦν παρὰ τῶν χειρῶν αὐτοῦ τοῦ πάπα ἔλαβε. Μικρὸν δ' αὐτόθι διατρίψας καὶ μετανοήσας, ἀπέπτυσε τὰ τῶν Ἑσπερίων δόγματα, ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ αὐθις ἐρήφθη ἐν ταῖς ἀγκάλαις τῆς Ὀρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας, ἥτις ὑπὸ ἐπιεικῆς ἐδέξατο τὸ πλανηθὲν τοῦτο τέκνον. Εἶτα ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία ἐχειροτόνησε καὶ ἐπεμψεν ἐπισκοπὸν τῆς ἐπαρχίας Σερβίων ὅπου καὶ ἐγκατέστη. Μεταβαίνων δὲ εἰς Κοζάνην, ἐτιματο αὐτόθι ἰδιζόντως παρὰ τῶν κατοίκων τῆς προτροπῆς δὲ ἄλλων τε προκρίτων καὶ τοῦ σχολάρχου Σωτηρίου Οἰκονόμου, τὸ πατριαρχεῖον ὠνόμασε τὸν ἐπίσκοπον «Σερβίων καὶ Κοζάνης» καὶ ἔδραν αὐτῆν. Εὐχαριστηθεὶς ὁ Μελέτιος, ἀπεφάσισεν ἵνα διαρκῶς αὐτόθι μένη, ὅπου οἱ κάτοικοι πάντες χριστινοί, ἐνῶ ἐν Σερβίσις ὀλίγοι, οἱ δὲ πολλοὶ Τοῦρκοι. Πρὸς τοῦτο δὲ ἠγόρασαν οἰκόπεδον ἀντὶ 500 γροσιῶν, ὅπου διὰ συνεισφορᾶς τῶν κατοίκων ἐκτίσθη τὸ μέχρι τοῦδε ὑπάρχον ἐπισκοπεῖον. Ἴδου δὲ τί ἀναφέρει ἐν τῷ ἐπισκοπικῷ κώδικι ἀπὸ τοῦ 1765. «Μεταξὺ τῶν πολλῶν καὶ διαφόρων ἀξιεπιζῶν πραγμάτων, μετὰ τῶν ὁποίων ὡσάν ἀπὸ τόσους πολυτίμους λίθους κοσμεῖται καὶ ὠραῖζεται (οὐχὶ καὶ δίχα πολλοῦ καὶ πρὸς θεὸν μισθοῦ) μία εὐγενῆς καὶ περιβόητος πολιτεία, εἶναι τὸ νὰ ἀπολαμβάνη εἰς αὐτὴν καὶ ἡ ἀρχιερατικὴ αὐτῆς κεφαλὴ μίαν ἡσυχον καὶ ἀτάραχον κατοικίαν.» Λέγει δὲ ἡσυχον, διότι πρότερον κατῴκει ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου, ὅπου νῦν τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον.

Μετὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ἐπισκοπεῖου, κατόκησεν αὐτὸς πρῶτος ἐπίσκοπος τῆς Κοζάνης. Ἦν δὲ λίαν

πεπαιδευμένος καὶ ἐπιστήμων, διδασκθεὶς ἐν Ῥώμῃ καὶ Νεαπόλει καὶ ἔχων πλουσίαν βιβλιοθήκην, ἣν ἐδώρησατο πρῶτος τῇ σχολῇ, φιλόμουσος ὢν καὶ παροτρύνων τοὺς κατοίκους εἰς τὴν παιδείαν καὶ παγίωσιν τῆς θρησκείας. Οὗτος ἔκτισε καὶ τὸν ἐν τῷ ἐπισκοπεῖῳ ναῖσκον τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης, καὶ τὴν ἐν τῷ προαλίῳ κρήνην Καλλιβρόνη, φέρουσαν ἐπιγράμμα ἠρωελεγεῖον τοῦ διδασκάλου Βαρκούση. Τὸ παρὰ τοῦ πάπα δὲ δακτυλίδιον καὶ ζῶν καὶ ἐν τῷ τάφῳ ἔφερον. Ἐβίωσε δὲ ὁ ἀνὴρ βίον ἄμειπτον, τιμώμενος διὰ τὴν παιδείαν καὶ ἀρετὴν. Ἐπειδὴ δὲ ἀπεσιρήτησε πρὸς τοὺς Ἑσπερίους, ὁ πατριάρχης Σαμουὴλ ἐξέδωκε συγχωρητήριον, ἐν ᾧ καὶ ταῦτα: «Ἐχομεν συγκεχωρημένον καὶ τὸν παρακείμενον δουλον τοῦ Θεοῦ Μελέτιον ἀρχιερέα εἰς ὅσα καὶ αὐτός, ὡς ἄνθρωπος, καὶ σάρκα φορῶν καὶ τὸν πολυαμάρτητον τοῦτον κόσμον οἰκῶν, ἡμαρτε καὶ εἰς Θεὸν ἐπλημμέλησε λόγῳ ἔργῳ. . . .» Θανάτῳ δ' ἐν Κοζάνῃ, ἐτάφη ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ καθολικοῦ ναοῦ ἐπὶ δὲ τοῦ τάφου, ὃν ἐποίησε ζῶν ἔτι τὸ ἕκτον ἔτος τῆς ἀρχιερατείας, ὁ Βαρκούσης ἔγραψε τὰ ἐξῆς ἐπιγράμματα:

Ὁ τύμβος οὐχὶ τύμβος, οὐδ' ἐνδον Νέκυς.
Τύμβος δ' ὁ Τύμβος, ζῶντα τε κρύπτει Νέκυς.
Εἰ νεκρὸς οὐ ζῶν, ζῶν δὲ ὅς, πῶς αὖ Νέκυς;
Θνήσκει σοφῶς ζῶν, καὶ θανῶν ζῆ Κυρίῳ.

Ἔτερον

Μοῦνον ὦν ἴδμεν Νεκῶν ἀτυμβον
Μωσοῦν κρύψαν Σοφίῃ, Θέμις τε.
Ταῖς γὰρ ἄν λαός, Θεὸν ὡς λάτρευε,
ρήπια ῥέζωρ.

Μοῦνον ὦν ἴδμεν λογάδα φέριστον
Ἐμπαλιν δ' ἄν, Μελέτιον κάλυψε.
Ζῶντα περ τύμβῳ Μελέτη Μόροιο
πάνσοφος ὄντως.

(Ἐπεταὶ τὸ τέλος.)

Ο ΠΑΛΜΕΡΣΤΟΝ ΠΕΡΙ ΒΛΛΑΔΟΣ (*)

πρὸς τὸν ἀδελφόν του

W. TEMPLE.

19 Ὀκτωβρ. 1827.—σελ. 201.—Εἰς Βερολίνον.

Δὲν ἠμπορῶ νὰ πιστεύσω ὅτι οἱ Τοῦρκοι θὰ ἐπιμείνωσιν ὅταν πεισθῶσιν ὅτι αἱ τρεῖς σύμμαχοι δυνάμεις δὲν ἀστείουσιν. Ἡ δὲ Αὐστρία φρονῶ ὅτι καὶ εἰς ταύτην τὴν περίστασιν παίζει τὴν συνήθη

*) Ἐκ τοῦ ἐν Λονδίῳ ἐκδοθέντος τὸ 1870 συγγράμματος τοῦ ἐπιγραφομένου, The life of Henry John Temple, viscount Palmerston, with selections his diaries and correspondence, by the Right hon. Sir Henry Lytton Bulwer.

διπλοπροσωπίαν της, ἐξ ἑνὸς μὲν διαβεβαίουσα ἡμᾶς ὅτι εἶναι πρόθυμος νὰ μᾶς βοηθήσῃ, καὶ ὅτι ὁ μόνος λόγος διὰ τὸν ὅποιον δὲν συμμετέχει τῆς συνθήκης εἶναι ἡ ἀφηρημένη ἀρχή, ἥτις τῇ ἀπαγορεύει τὴν ἀναγνώρισιν τοιαύτης καταστάσεως πραγμάτων, τῆς διαρκούς δηλαδὴ ἀντιστάσεως ὑπηκόων κατὰ τοῦ κυριάρχου των· ἐξ ἄλλου δὲ προτρέπει ταυτοχρόνως τὴν Πύλην νὰ μὴ ἐνδώσῃ, διαβεβαίουσα αὐτὴν ὅτι οἱ σύμμαχοι θὰ διαιρεθῶσι καὶ ὁ ἀπολήξῃ εἰς μηδὲν ἡ συμμαχία. Ὁ Μετερνίχος μάλιστα εἶχε τὴν ἀναισχυνητίαν νὰ προτείνῃ ἐμμέσως εἰς τοὺς συμμάχους διὰ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως, ὅπως ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Πρωσσία μεσολαβήσωσι μεταξὺ τῆς Τουρκίας καὶ τῶν συμμάχων, λέγων ὅτι ἡ συνθήκη ἀπεδείχθη ἤδη πασιδήλως ἀτελεσφόρητος καὶ μὴ πραγματοποιήσιμος, (ἡ συνθήκη τῆς 6 Ἰουλίου 1827) ὁ Damas τῷ ἀπεκρίθη ὡς ἐπρέπεν, εἰπὼν ὅτι αἱ τρεῖς δυνάμεις ἐφρόνουν ἐν πάσῃ ταπεινότητι ὅτι ἔχουσι τὴν δυνάμιν νὰ ἐκτελέσωσι τοὺς σκοπούς των, καὶ ὅτι ἡ συνθήκη, ἀντὶ νὰ καταστήσῃ ἄγραφος χάρτης, ἤρχισεν ἤδη νὰ ἐκτελεθῆ, ὅτι δὲν μᾶς χρειάζεται ἡ σύμπραξις, ἐν εἶδει μεσολαβήσεως, τῶν ὑποχρεωτικῶν φίλων μας ἐν Βιέννῃ καὶ Βερολίῳ, ἀλλ' ὅτι ἂν οὗτοι ἐπιθυμοῦσι νὰ συμμετάσχωσι τῆς συνθήκης, ἠμποροῦν εἰσεῖτι νὰ γίνωσι παραδεκτοὶ, καὶ ὅτι ἡ τοιαύτη σύμπραξις θὰ ἦτο εὐπρόσδεκτος. Ὁ Μετερνίχος ὁμοῦς βαθμηδὸν θὰ συνδεθῆ κάπως περισσότερο μὲ τὴν Ἀγγλίαν. Μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Κάνιγκος ὑπῆρχε προσωπικὴ ἀντιπάθεια, ἣ τις ἐπηρεάσε τὴν πολιτικὴν καὶ τῶν δύο ἴσως. Ἀλλ' ὁ Μετερνίχος πρέπει νὰ εἶναι βλάξ διὰ νὰ μὴ βλέπῃ ὅτι ἡ Ῥωσσία εἶναι τὸ συννεφεῶδες σημεῖον τοῦ ὀρίζοντός του, ὅτι ἡ κακὴ του βροχὴ ἐκεῖθεν προέρχεται, καὶ ὅτι πρέπει πρὸς δυσμὰς νὰ ζητησῆ σκέπη.

Τῷ αὐτῷ, 27 96ρίου 1827 (σελ. 204)
εἰς Βερολίνον

Κατὰ τὰς τελευταίας εἰδήσεις ἡμῶν ἀπὸ Κ/λιν, ἀπὸ τῆς 8 τούτου οἱ Τοῦρκοι ἐφαίνοντο ἐκπεπληγμένοι ὅσον καὶ συγκεχυμένοι ἐκ τῆς καταστροφῆς τοῦ Ναυαρίνου. Κατ' ἐμὴν κρίσιν τὸ συμβῆν τοῦτο θὰ ἐξομαλύνῃ ἀντὶ ν' αὐξήσῃ τὰς δυσκολίας. Θὰ τὸ ἐκτιμῆσωσιν οἱ Τοῦρκοι ὡς ἀπόδειξιν δυνάμεως καὶ ἐνδειξιν ἀποφασιστικότητος. Τοῖς ἀφαιρεῖται δὲ οὕτω πᾶσα πιθανότης τῆς διατηρήσεως τοῦ στρατοῦ των ἐν Πελοποννήσῳ· διότι ὁ διὰ ξηρᾶς δρόμος εἶναι πολὺ μακρὸς καὶ δύσκολος πρὸς διατήρησιν του· τὸ μόνον ζήτημα εἶναι πόσος καιρὸς χρειάζεται ὡς οἱ Ἕλληνας, καὶ αἱ ἐπιδημιαί, καὶ ὁ κάματος ἐξαφανίσωσι τὰς σημερινὰς δυνάμεις τῶν Τούρκων ἐν Ἑλλάδι, καὶ εἶναι πιθανὸν νὰ διαιρεθῆ ἡ συμμαχία πρὸ τοῦ συμβῆ ἡ τοιαύτη ἐξαφάνισις των· ἐξ ἄλλου μέ-

ρους θὰ σκέπτονται ὅτι ἂν τὰ ἤδη γενόμενα δὲν ἀρκέσωσι, κάτι περιπλέον δύναται εἰσεῖτι νὰ γείνη, πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν συνθήκην μέτρων. Ὁ Μετερνίχος ἐφέρεται ποταπῶς καὶ ἀνοήτως. Μᾶς ἔφερον ὑπόκρυφα προσκόμματα, ἐνῶ ἄλλῶς φερόμενος ἠδύναντο νὰ προλάβῃ τὴν συμπλοκὴν. Τώρα δὲ τὸν κατέλαβεν ὁ φόβος καὶ θέλει τῷ ὄντι νὰ μᾶς βοηθήσῃ, ἀφοῦ πλέον ἐσμικρύνθη ἡ ἐπιβρόχη του. Ἀφ' ὅ,τι εἶδον ἀφ' οὗ εἶμαι εἰς τὸ ὑπουργεῖον, ἔχω τὴν πεποίθησιν ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος προτιμᾷ τὴν σχολιὰν ἀπὸ τὴν εὐθείαν ὁδόν, ὅποτε ἔχει νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ τῶν δύο.

Τῷ αὐτῷ 4 Δεκεμβρίου 1827 (σελ. 206.)

Οὐδὲν εἰσεῖτι βέβαιον ὡς πρὸς τὰ τῆς Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ὁ Τοῦρκος θὰ καθῆσθαι σταυροπόδι μὲ τὰς χεῖρας δεμένας καὶ ὅτι εἶπη ὅτι δὲν κάμνει τίποτε· ἡ καθὼς οἱ Γάλλοι λέγουσιν qu'il se retranchera dans son inertie· τὸ δὲ ζήτημα τότε θὰ εἶναι πῶς νὰ τὸν ἐξαναγκάσωμεν νὰ κινηθῆ· διότι ἡ συνθήκη τοῦ Λονδίνου πρέπει νὰ ἐκτελεσθῆ ὅ,τι καὶ ἂν συμβῆ, καὶ ὅποιος καὶ ἂν μᾶς ἐμποδίσῃ! Πιστεύω ὅτι καὶ ὁ Μετερνίχος αὐτὸς θὰ εἶναι πλέον ἀνδιασμένος μὲ τὴν διπλοπροσωπίαν του ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, καὶ ὅτι θὰ ἐπεθύμει νὰ μὴ εἶχεν ἐμπνεύσει εἰς τὸ διβάνιον τόσῃν ὑπομονήν.

Οἱ πονηροὶ ἀποδεικνύονται πάντοτε ἀνόητοι εἰς τὴν πράξιν· τίποτε δὲ ἀνοητότερον διὰ τὴν Αὐστρίαν, ἢ νὰ παρεμβάλλῃ κρύφια προσκόμματα εἰς τὴν πορείαν τῶν συμμάχων, ὡς ὁ Μετερνίχος ἔπραξε· δὲν ἠμπορεῖ νὰ ὠφελῆσθαι τὴν Αὐστρίαν ἢ ἀπομάκρυνσις τῆς διχοστασίας μεταξὺ Τουρκίας καὶ τῶν συμμάχων, καὶ ἂν αὕτη λήξῃ, εἰς πόλεμον ὡς τῷ ὄντι ἔληξε, θὰ μετανοήσῃ πυκρῶς διότι δὲν ἐκίνησε πάντα λίθον ὅπως προλάβῃ τὴν τοιαύτην κρίσιν.

Τῷ αὐτῷ εἰς Πετροῦπολιν
Μαρτίου 25, 1828. (σ. 219)

Ἡ εἰδήσις ὅτι ἡ Ῥωσσία σκοπεύει νὰ κηρύξῃ κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον ἐμπερδεύει μεγάλως τὴν ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου. Δὲν σκοπεύομεν νὰ πολεμήσωμεν τὴν Τουρκίαν. Πῶς λοιπὸν νὰ συμπράξωμεν μὲ τὴν Ῥωσσίαν ἂν ἐκείνη κηρύξῃ τὸν πόλεμον; Ἐν τούτοις εἴμεθα ἀποφασισμένοι νὰ μὴ καταστρέψωμεν τὴν συνθήκην ὡς ἐκ τῆς δυσκολίας ταύτης, ἀλλὰ νὰ ἐπιμείνωμεν μετὰ τῆς Γαλλίας εἰς τὴν ἐκτέλεσίν της, κατὰ τὸν ἰδικόν μας τρόπον. Καὶ ἡ Γαλλία δὲ φαίνεται ἐπίσης εὐδιάθετος νὰ ἐμείνῃ εἰς τὰς ὑποχρεώσεις της, καὶ ἐπίσης πρόθυμος νὰ φέρῃ τὴν ὑπόθεσιν εἰς ταχὺ πέρας. Ἀνάγκη νὰ κάμωμεν τὰ δυνατὰ μας ὅπως ἐξώσωμεν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τοὺς Τούρκους καὶ Αἰγυπτίους, ἅμα δὲ τοῦτο κατορθωθῆ, τὰ λοιπὰ εἶναι σχετικῶς εὐκόλα.

ἡ Ῥωσσία διὰ τοσούτων διακηρύξεων καὶ ὁμολογιῶν ὑπεχρέωθη νὰ μὴ ἐπιδιώξῃ κατακτήσεις, ὡς τε πρέπει νὰ πιστεύσωμεν εἰς τὴν εὐλικρίνειάν της· ἀλλὰ ἡ ἐπιτυχία ἐν πολέμῳ φέρει μεγάλους πειρασμούς· εἰς τὸ νὰ λησμονήσῃ τις τὴν μετριοπάθειαν τὴν ὁποῖαν ἠδύνατο τῷ ὄντι κατ' ἀρχὰς νὰ ἔχῃ, ὡς τε ὅσον ταχύτερον τελειώσῃ ἡ αἰτία τοῦ πολέμου, τόσον ὀλιγωτέρα πιθανότης εἶναι νὰ παρουσιασθῶσι τοιούτου εἶδους πειρασμοί· ἄλλως τε ἡ Εὐρώπη ἔχει τὸ δικαίωμα ἀνεξαρτήτως οἰωνοῦ ὑποχρεώσεων τῆς Ῥωσσίας, νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐκ τοῦ μετὰ τῆς Τουρκίας πολέμου της διατάραξιν τῆς ἰσορροπίας τῶν δυνάμεων, καὶ τὴν μεταβολὴν τῶν κτήσεων, ὅπως ἤδη εὐρίσκονται αὐταὶ ὠρισμέναι ἀπὸ τῆς τελευταίας γενικῆς εἰρήνης.

Τῷ αὐτῷ 8 Μαΐου 1828 (σελ. 225)

εἰς Πετρούπολιν.

Ἠπελοῦμαι ἀπὸ τῆς εὐκαιρίας ταύτης ὅπως σοὶ γράψω ὀλίγας γραμμὰς ἄνευ φόβου ν' ἀνοιχθῶσιν ἀπὸ τὸ Ῥωσσικὸν ἢ ἄλλο ταχυδρομεῖον. Δὲν πηγαίνομεν κατὰ τὴν ἀρέσκειάν μου. Ἀλλ' ἀπὸ τὴν Ῥωσσίαν καὶ τὴν Γαλλίαν ἐξαρθῶται ἂν θὰ χωρισθῶμεν ἀπὸ αὐτὰς ἢ ὄχι· ἂν θέλουν νὰ χωρισθῶσιν ἀπὸ ἡμᾶς εὐκόλως δύνανται νὰ εὕρωσι πρόφασιν· ἂν θέλουν νὰ εἶναι μεθ' ἡμῶν δὲν θὰ μᾶς δώσωσι πρόφασιν διὰ νὰ τὰ χαλάσωμεν. Ὁ δούξ (Wellington) ἔχει μεγίστην ἀντιπάθειαν κατὰ τῆς Ῥωσσίας. Ὁ Aberdeen εἶναι Αὐστριακός, ὁ Bathurst ἀντιῤῥωσσός καὶ Αὐστριακός. Καὶ οἱ τρεῖς δὲ ἐδίδον τὸ πᾶν ὅπως ἀπαλλαγῶσι τῆς ἑλληνικῆς συνθήκης, τὴν ὁποῖαν ἀπρστρέφονται· πασχίζουσι δὲ ἐπιδειξίως νὰ καταφέρωσι τοῦτο. Νομίζω ὅτι ὁ δούξ εὐρίσκειται εἰς ἀνταπόκρισιν μὲ τὸν Μετερνίχον, καὶ ἀκολουθεῖ τὸ σύστημα τῆς ἀναβολῆς καὶ τῆς ἀργοπορίας, σύστημα ὅπως ἀντίθετον εἰς τὴν φύσιν τοῦ δουκὸς ὅταν οὗτος ἐπιθυμῇ τῷ ὄντι νὰ φέρῃ τι εἰς πέρας. . . . Ἡ ἀπάντησις τῆς Ῥωσσίας θὰ μᾶς ἔλθῃ ἐν τούτοις προσεχῶς. Ἄν ὡς περιμένω, λέγει, ἡ Ῥωσσία δὲν προτίθεται ν' ἀποχωρήσῃ ἀπὸ τῆς συνθήκης. . . . φρονῶ ὅτι θ' ἀναγκασθῶμεν νὰ ἐπαναλάβωμεν τὰς διασκέψεις, καὶ δὲν θὰ ἔχωμεν ἀφορμὴν ὅπως τὰς διεκλύωμεν. Αἱ βουλαὶ εἰς Γαλλίαν γίνονται παντοδύναμοι καὶ ὠθοῦσι τὴν κυβέρνησιν εἰς ἐνεργητικώτερον ὑπὲρ Ἑλλάδος μέτρον. Ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις λέγει ὅτι θὰ ἔχῃ νὰ σταίλῃ χρήματα καὶ στρατὸν, καὶ προτείνει τὴν ἀποστολὴν 6000 Ἀγγλων καὶ ἰσαριθμῶν Γάλλων. Τοῦτο ἦτο ἀνέκαθεν τὸ ἰδικόν μου σχέδιον καὶ τὸ ἐπρότεινα εἰς τὸν Goderich (πρωθυπουργόν) τὸν 9βριον, ὅτε εἶχεν ἀποφασισθῆ ἡ ἀποχώρησις μας ἐκ τῆς Πορτογαλλίας. Ἀλλ' οὐδεὶς ἄλλος τὸ ἐπεδοκίμασε τότε. Καὶ τῶρα δὲ δὲν τὸ νοστιμούνται περισσότερο,

καὶ δὲν θὰ πραγματοποιηθῇ. Χρήματα δὲν θὰ δώσωμεν ἄνευ συγκαταθέσεως τοῦ παρλαμέντου, ἀμφιβάλλω δὲ ἂν πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν ἐπιψηφισθῇ ἐπιχορήγησις. Ὁ Huskisson, ὁ Dudley, ὁ Grant καὶ ἐγὼ πασχίζομεν νὰ συγκρατῶμεν τὰ πράγματα καὶ μέχρι τοῦδε τὸ ἐπατύχαμεν. Ἄν δὲ ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ῥωσσία μᾶς φέρωνται εὐγενικῶς, θὰ τὸ καταφέρωμεν καὶ ἐφεξῆς· ἀλλ' ἂν μᾶς στείλωσι ἔγγραφα ἀπότομα, δὲν θὰ δυνεθῶμεν νὰ ἐμποδίσωμεν τὴν διακυσιν τῆς συμμαχίας. Τὸ τοιοῦτον θὰ μὲ λυπήσῃ πολὺ· ὄχι ὅτι θὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος, διότι ἡ Ῥωσσία καὶ ἡ Γαλλία θὰ πράξωσι τότε τὸ ἔργον ἄνευ ἡμῶν, ἀλλὰ θὰ εἶναι ἀνάρμοστον εἰς τὴν Ἀγγλίαν ν' ἀποχωρήσῃ ἀπὸ τοιαύτην συνθήκην καὶ νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τῆς θέσεως τὴν ὁποῖαν κατέλαβεν ἐν Εὐρώπῃ. Εἰς τὸ μετὰ τὴν Γαλλίαν μᾶς προτρέπει νὰ ἐπαναλάβωμεν τὰς συνδιασκέψεις, ὡς μέσον νὰ μὴ μᾶς διαφύγῃ ἡ Ῥωσσία. Καὶ ἔχει τὸν λόγον τοῦ τὸ πρᾶγμα.

Εἰς τὸν ἀδελφόν σου εἰς Πετρούπολιν (σ. 329)

30 Μαρτίου 1829.

Φοβοῦμαι ὅτι καθίσον ἀφορὰ τὴν Ἑλλάδα, μένουσι εἰς τὰς περυσινὰς ἰδέας τῶν καὶ θέλουν νὰ περιορίσωσι καθ' ὅλα τὸ νέον κράτος ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερο. Ὡς πρὸς τὴν Τουρκίαν καὶ τὴν Ῥωσσίαν, ὁ μετὰ τὴν αὐτῶν πόλεμος δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει πλέον ὅσον πρῖν. Φαίνεται ὅτι τὰ δύο μέρη ἔχουσι ἐπάνω κάτω ἴσην δύναμιν, καὶ μοιολόγι κατὰ τὴν προσεχῆ ἐκστρατεῖαν ἡ Ῥωσσία κατὰ τὰς πλείστας πιθανότητας θὰ ὑπερισχύσῃ, μοιολόγι διελύθη ἡ ἰδέα ὅτι ἡ Ῥωσσία ἤθελε καταφάγει εἰς μίαν *δακινίαν* τὴν Τουρκίαν. Ὅσον τὸ κατ' ἐμὲ ἐξ ὅλης καρδίας εὐχομαι νὰ ἐπιτύχῃ ἡ Ῥωσσία, διότι τοιοῦτοτρόπως μόνον ἡμπορεῖ νὰ δοθῇ ἐν εὐχάριστον τέλος εἰς τὸ περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ζήτημα.

Εἰς τὸν ἴδιον εἰς Πετρούπολιν.

4 Δεκεμβρίου 1829 (σελ. 352)

Φαίνεται ὅτι ὁ Μετερνίχος ἦτο μέχρι τέλους πιστός εἰς τὸ σύστημά του τῆς διπλοπροσωπίας, καὶ ὅτι ἕως οὗ ὑπεγράφη ἡ ἐν Ἀδριανουπόλει συνθήκη ἔγραψε παρακινῶν τὸν Σουλτάνον νὰ μὴ ἐνδώσῃ ἀλλὰ ν' ἀντισταθῇ μέχρι τοῦ χειμῶνος, ὑποσχόμενος νὰ κατορθώσῃ πρὸς τῆς ἀνοίξεως τὸν σχηματισμὸν συμμαχίας (coalition) πρὸς ὑποστήριξιν του. Ἀλλ' ὁ Τούρκος εὗρεν ὅτι ἀρκετὸν καιρὸν εἶχε παίχθῃ, καὶ ὅτε ἀνεκάλυψε ποῦ κατήντησεν ἀκούων τὸν Μετερνίχον καὶ περιμένων τὴν ἀρωγὴν του, ἐγένετο κενώδης.

Οὐδὲν γνωστὸν ἐνταῦθα ὡς πρὸς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' ὡς φαίνεται ὁ Λεοπόλδος ἔχει τὰς μεγαλειτέρας πιθανότητας ἐπιτυχίας.

Ἐκ τοῦ ἡμερολογίου.

9 Μαρτίου 1828 (σελ. 237).

Ἰπουργικὸν συμβούλιον περὶ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων. Ὁ Huskisson ἐπρότεινε ὅπως ζητηθῇ ἐπισημῶς παρὰ τῆς Αὐστρίας νὰ ἀπαγορευθῇ πᾶσαν ἐμπορικὴν σχέσιν μεταξὺ τῶν ὑπηκόων αὐτῆς καὶ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Τούρκων, ὅπως οὕτω γείνη ἀποτελεσματικὸς ὁ ἀποκλεισμός τοῦ Ἰβραήμ Πασᾶ, καὶ ὅπως τῇ κοινοποιηθῇ ὅτι θὰ τὴν θεωρήσωμεν ὑπεύθυνον διὰ τὰς συνεπειὰς τῆς ἀρνήσεώς της, αἰτινες ἐνδέχεται νὰ ἦναι ἡ μεταίωσις τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἡμῶν καὶ ἡ εἰσβολὴ τῶν Ῥώσσεων εἰς Τουρκίαν. Ἐφάνη δὲ ὅτι γίνεται παραδεκτὴ ἡ πρότασις αὕτη.

Ὁ δούξ Οὐέλλιγκτων ἔφερε τὸ ὑπόμνημά του περὶ τῶν ὄρων τοὺς ὁποῖους προτείνει ὅπως ὀρισθῶσιν αἱ λεπτομέρειαι τῆς συνθήκης.

1ον. Οἱ Ἕλληνας νὰ πληρῶνωσιν εἰς τὴν Τουρκίαν ἐτήσιον φόρον λ. 200,000.

2ον. Ν' ἀποτίσωσι λ. 1,500,000 πρὸς ἀποζημιῶσιν τῶν ἐν Πελοποννήσῳ τουρκικῶν ἰδιοκτησιῶν.

3ον. Νὰ περιορισθῶσι τὰ σύνορά των εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τινὰς νήσους, αἰτινες νὰ ὀρισθῶσιν ἀκολουθῶς.

4ον. Νὰ κυβερνῶνται ὑπὸ προσώπων διορισθησόμενων κατὰ ἓνα ἐκ τῶν ἐξῆς τριῶν τρόπων· ἢ νὰ παρουσιάζεται εἰς τὴν Πύλην κατάλογος ἐξ οὗ νὰ ἐκλέγῃ ἡ Πύλη· ἢ νὰ στέλλωνται πρὸς αὐτὴν διάφοροι κατάλογοι, τοὺς ὁποῖους ἡ Πύλη ν' ἀπορρίπτῃ κατὰ διαδοχὴν, μέχρις οὗ τῇ παρουσιασθῇ εὐπροδέκτων ὀνομάτων κατάλογος· ἢ ἐπὶ τέλους ἡ Πύλη κατ' εὐθείαν νὰ διορίζῃ τὰ πρόσωπα, ἀλλ' ἐπὶ ὄρω νὰ διορίζῃ Ἕλληνας.

5ον. Τὸ Ἑλληνικὸν κράτος νὰ συνακολουθῇ τὴν Τουρκίαν καὶ εἰς εἰρήνην καὶ εἰς πόλεμον.

Πάντες εἶπον ὅτι ὁ φόρος εἶναι ὑπερβολικὸς, καὶ ὁ δούξ παρεδέχθη τοῦτο, ὁ δὲ Aberdeen εἶπεν ὅτι καθόσον γνωρίζει, ὁλόκληρος ὁ φόρος τῆς Πελοποννήσου ἐφορτόνετο ἐπὶ δώδεκα περίπου ἡμιόνων.

Ὁ Peel ζωηρῶς ἀντέτεινε εἰς τὸ νὰ γείνη ἡ νέα ἑλληνικὴ κυβέρνησις τοσοῦτον ὑποχείριος εἰς τὴν Τουρκίαν. Ἐάν ἀφίνετο εἰς αὐτὸν νὰ ὀρίσῃ τὰ τῆς συνθήκης ἤθελε προτιμήσει πλήρη ἀνεξαρτησίαν παρὰ τὴν ὑποτελῆ ἐξάρτησιν.

Ἐπρόθεσε δὲ ὅτι αἱ μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος σχέσεις θὰ εἶναι δυσάρεστοι εἰς τὸ μέλλον, καὶ ἀδύνατον ν' ἀπολήξῃ εἰς εὐάριστον ἀποτέλεσμα τὸ δικαίωμα ἐπεμβάσεως τῆς Τουρκίας. Ἐκτὸς δὲ τούτου δὲν συμφέρει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Τουρκίας πόλεμος, ἤθελε συνεπιφέρει πόλεμον μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἰονίων Νήσων. Ἐπὶ τέλους νομίζει ὅτι δὲν ἔχομεν διδόμενα ἐπὶ τῇ βί-

σει τῶν ὁποίων νὰ ὀρίσωμεν τὸ ποσὸν τοῦ φόρου καὶ τῶν ἀποζημιώσεων.

Τὸ κατ' ἐμὲ ἐξεφράσθη ὅπως ἐναντίον τῶν προτεινομένων ὀρίων τῆς Πελοποννήσου, καθ' ὃ μὴ συμφωνοῦντων μὲ τὸ πνεῦμα καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ τε πρωτοκόλλου καὶ τῆς συνθήκης, διότι δὲν δύναται τις νὰ προσδοκᾷ εἰρηνοποίησιν διαρκῆ ἂν ἐξαίρεθῶσι τοιοῦτοτρόπως χωραὶ εὐρείαι πρὸ καιροῦ ἐπαναστατημένοι. Ὁ Dudley ἐξεφράσθη ζωηρῶς ὑπὲρ τῆς ἰδίας ἰδέας. Ὁ Grant εἶχε παρουσιάσει ἄλλοτε ὑπόμνημα ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος. Ὁ Bathurst καὶ ὁ Ellenborough κατὰ τὴν συνθήκην ἦσαν ὑπὲρ τῆς κατακερματίσεως τῶν Ἑλλήνων ὅπως ἴδωτε.

Ἐσυμφωνήθη ὅτι ἀντὶ νὰ προτείνωμεν εἰδικὰς προτάσεις ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων τούτων, ὁ Dudley, εἰς τὴν αὐρινὴν συνέντευξίν του μετὰ τοῦ Lieven καὶ τοῦ Polignac, νὰ τοὺς ἐξετάσῃ ὡς πρὸς τὰς ἐπὶ τοῦ προκειμένου διαθέσεις τῶν κυβερνήσεων των.

Ὁ Peel ἐξέφερε τὴν γνώμην ὅτι ὁ φόρος ἠδύνατο νὰ ὀρισθῇ ἐπὶ τῇ βᾶσει τοῦ παρὰ τῶν Ἑλλήνων πληρωθέντος πραγματικοῦ ποσοῦ κατὰ τὴν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἐπταετίαν, τὰς δὲ ἀποζημιώσεις νὰ ἀποφασίσωσιν οἱ ἐπὶ τούτῳ ἐπίτροποι.

Ἐγένετο πρότασις ὅπως ἀνακληθῇ ὁ Codrington, ἢ τουλάχιστον ν' ἀποσταλῇ ἀνώτερός τις ἀξιωματικὸς ὅπως τεθῇ ὑπεράνω ἐκείνου, ἐπὶ λόγῳ δὴθεν διαπραγματεύσεων μετὰ τῆς Αἰγύπτου. Ἀπεφασίσθη ἐν τούτοις νὰ ζητηθῶσιν ἀπὸ τὸν Codrington ἐξηγήσεις πῶς ἀρῆκε 45 πλοῖα περιέχοντα 25,000 ψυχὰς, μεταξὺ δ' αὐτῶν 5,500 γυναικόπαιδα αἰχμαλωτισθέντα, ν' ἀποπλεύσωσιν ἡσυχῶς ἀπὸ Νεαυρίνου εἰς Ἀλεξάνδρειαν κατὰ τὸν Δεκέμβριον μῆνα, χωρὶς νὰ μάθῃ τι περὶ τούτου εἰμὴ μετὰ τὴν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀφίξιν των.

Τετάρτη 7 Ἀπριλίου (σ. 246).

Ἰπουργικὸν συμβούλιον μετὰ τὸ γεῦμα εἰς Apsley House (τὴν κατοικίαν τοῦ Wellington) πρὸς σύνθεσιν σχεδίου ἐπιστολῆς ὅπως ἐκθῶσωμεν πρὸς τὴν Γαλλίαν τὰς προτάσεις μας περὶ καθαρωτέρου ὀρισμοῦ τῶν σκοπῶν τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου. Κατὰ τὸ σύνθημα μεγάλη συζήτησις, πλήρως δὲ ἀσυμφωνία. Ὁ δούξ, ὁ Ellenborough καὶ ὁ Aberdeen ὑπὲρ τῆς ὅσον δυνατόν περιστολῆς τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Huskisson, ὁ Dudley καὶ ἐγὼ ὑπὲρ τῆς πιστῆς ἐκπληρώσεως τῆς συνθήκης. Ὁ δούξ καὶ τοὶ φαινόμενος ὅτι ὑποστηρίζει τὴν συνθήκην, ἐνεργεῖ ὑπὲρ ἐκτελέσεως αὐτῆς ὡς νὰ τὴν κατεδικάζεν. Ἐπρόταθη νὰ μείνῃ ἡ Πελοπόννησος καὶ αἱ νῆσοι ὡς ἔρια. Ἐκ νέου παρώτρυνα νὰ περιληφθῇ ἡ Λεβαδεία ἢ τουλάχιστον ἡ Ἀττικὴ· ἀλλ' οὐδεὶς ἄλλος ὑποστήριξε τὴν γνώμην μου ταύτην. Ὁ φόρος δὲ ἐπρό-

καίτε να δρισθῆ ἐπὶ τῆ βάσει τοῦ κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ 1814 ἑπταετίας πληρωθέντος. Ἐπίτροποι να διορισθῶσι ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν πρὸς ἐκτίμησιν τῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας παραχωρηθεισῶν τουρκικῶν ἰδιοκτησιῶν. Οἱ Ἕλληνες να διευθύνωσι τὰ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῶν διοικήσεως καὶ τὰς ἐμπορικὰς τῶν ὑποθέσεις. Ἡ Πύλη να ἔχῃ δικαίωμα ἀρνήσεως εἰς τὸν διορισμὸν τοῦ ἄρχοντος αὐτῶν· ἀλλ' ἡ ἀρνήσις να μὴ ἐπαναλαμβάνηται μετὰ δευτέραν ἐκλογὴν. Να δύνανται οἱ Ἕλληνες να ἔχωσι σχέσεις ἐμπορικὰς μετὰ ἄλλας ἐπικρατείας. Ἐγένετο πολλὴ συζήτησις ἐπὶ προτάσεως τινὸς τοῦ Δουκὸς ὅτι ἡ Πύλη να ἔχῃ ἐν Ἑλλάδι ἀπεσταλμένον τινὰ ὅστις να τὴν πληροφορῇ περὶ τῶν ἐκεῖ διατρεχόντων, ἀλλ' ἀπερρίφθη ὡς ἀντιβαίνουσα εἰς τὰ τῆς συνθήκης. Συζήτησις πάλιν καὶ ἀσυμφωνία ὡς πρὸς τὴν φύσιν τῶν σχέσεων αἱ τινες θὰ ἐπιτραπῶσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ ξένων ἐπικρατειῶν, καὶ ὡς πρὸς τὸν βαθμὸν καθ' ὃν θὰ ἔσεται τῆ Τουρκία ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ. Ὁ Peel ἐκ νέου ἐξέφρασε τὴν γνώμην του ὑπὲρ τῆς πλήρους ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Δουξ ἀπ' ἐναντίας θέλει να τὴν ἀποκαταστήσῃ ὅσον τὸ δυνατόν ὑποτελῆ. Ἐπροτάθη ὅτι, κατὰ τὴν φύσιν τῆς κυριότητος (suzeraineté) ἡ Πύλη να δύνανται να ζητῆ ὠρισμένον ἀριθμὸν στρατιωτῶν καὶ πλοίων ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ἡ Ἑλλάς να μὴ ἀκολουθῇ τὴν Τουρκίαν εἰς τὰς ἐξωτερικὰς αὐτῆς σχέσεις. Μετὰ πολλὰς διενέξεις οὐδὲν περὶ τούτου ἀπεφασίσθη.

Μεγάλη Παρασκευὴ 4 Ἀπριλίου (σελ. 248)

Ἰπουργικὸν συμβούλιον τὴν 3 ὥραν μ. μ. πρὸς σύσκεψιν ὡς πρὸς τὸ σχέδιον τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Dudley πρὸς τὸν Lord Granville περὶ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων, περιεχούσης τὴν πρότασιν μας περὶ ὀρισμοῦ ὅσον ἀντικειμένων ἀφῆκεν ἀόριστα ἢ ἐν Λονδίνῳ συνθήκη. Ἐπανάληψις τῆς συζητήσεως ἀντὶ τῆς Ἑλλάδος πρέπει να ἀκολουθῇ τὴν Τουρκίαν ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ, κατὰ συνέπειαν τῆς κυριαρχίας τῆς Πύλης. Ὁ Δουξ πολὺ ὑπὲρ τούτου. Ὁ Huskisson, ὁ Peel, ὁ Dudley καὶ ἐγὼ ἐναντίοι. Ἡ συνθήκη τοῦ 1800 μετὰ τὴν Ῥωσσίαν καὶ Τουρκίαν περὶ Ἰονίων Νήσων καὶ ἡ θέσις τῆς Ραγούζης ἀνεφέρθη ὡς παραδείγματα. Ἐπὶ τέλους ὁ Δουξ εὖρων ὅτι ἡ γνώμη τοῦ συμβουλίου εἶναι να μὴ ἀκολουθῇ ἡ Ἑλλάς τὴν Τουρκίαν ἐν πολέμῳ, ἐπρότεινε να μὴ λεχθῆ τι περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, μολονότι τοῦτο πρὸ πάντων ἔπρεπε πασιδῆλως να δρισθῆ. Ἐν τούτοις ἐγένετο παραδεκτὴ ἡ περὶ τούτου ἐπιθυμία του. Ἐσυμφωνήθη προσέτι ὅτι ὁ ἐτήσιος φόρος θὰ ἀντικαταστήσῃ πᾶσαν χορηγίαν πλοίων καὶ στρατοῦ. Ὁ Δουξ δυσαρρεστήθην βλέπων τὸν Peel ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας.

Πολλὴ συζήτησις περὶ τοῦ ἀντὶ τῆς Ῥωσσίας, ἀφοῦ ἀπαξ ἐκήρυξε τὸν σκοπὸν τῆς να πολεμήσῃ δι' ἰδίους αὐτῆ λόγους τὴν Τουρκίαν ἐπὶ τοῦ Προῦτου, δύνανται οὐσα ἐμπόλεμος να συμπράξῃ μετὰ τῶν οὐδετέρων ἡμῶν εἰς τὴν Μεσόγειον. Ἡ γνώμη μου ἦτο ὅτι ἀν συγκατετίθετο να καθυποβάλῃ τὸν ναύαρχον αὐτῆς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἰδικῶν μας ὀδηγιῶν πρὸς τοὺς ἰδικούς μας ναύαρχους, τὸ πρᾶγμα δὲν παρέχει δυσκολίαν. Ὁ Δουξ ἐθεώρησε τοῦτο ἀδύνατον. Φαίνεται ἐπιθυμῶν να τὰ χαλάσῃ μετὰ τὴν Ῥωσσίαν. Ἐχει προσωπικὴν κατὰ τῆς Ῥωσσίας ἀντιπάθειαν. Ἐμάλωσε ἄσχημα μετὰ τὸ ζευγὸς Lieven⁽¹⁾, εἰς δὲ τὴν Πετρούπολιν θεωρεῖ ὅτι δὲν τὸν ὑπεδέχθησαν ὡς ἔπρεπε. Διάφορα μικρὰ πρᾶγματα συνήργησαν εἰς τὸ να τὸν ἀδιαθετήσωσι κατὰ τῶν Lieven. Ἡ Miss Arbuthnot καὶ ἡ Lady Jersey αἱ τινες ἔχουσι ἀμφοτέραι μεγάλην ἐπ' αὐτοῦ ἐπιρροήν, δὲν ἔμπορουν να ὑποφέρουν τὴν Mme Lieven. Αὕτη δὲ εἶχε τὴν ἀνοησίαν πέρισυ ὅτι ὁ Canning εἰσήλθεν εἰς τὴν κυβέρνησιν, να ἐκφράσῃ ἀναφανδὸν τὴν χαρὰν τῆς διὰ τοῦ Δουκὸς τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὰ πρᾶγματα, καὶ μέχρι βαθμοῦ τινος τῷ ἐφέρθη προσβλητικῶς.

Ὁ Peel ἔφερεν ἐκ νέου εἰς τὸ μέσον τὴν πρότινων ἐβδομάδων γενομένην ὑπ' ἐμοῦ πρότασιν ὅτι πρέπει κάτι να ἐνεργήσωμεν ὅπως ἐλευθερώσωμεν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τὰ γυναικοπαῖδα τῶν Ἑλλήνων ὅσα ὁ Ἰβραήμ πασᾶς ἔστειλεν ἐκ τῆς Πελοποννήσου εἰς τὴν Αἴγυπτον.

Δεκέμβριος 1828 (σελ. 287.)

Σημαντικὴ μεταβολὴ ἔλαθε χώραν κατ' αὐτὰς ὡς πρὸς τὰ μέτρα τῆς κυβερνήσεως περὶ τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων, καὶ πολλὰ ἐξ ὅσων ἡμέρα τῆ ἡμέρα εἰς μάτην ἐπροτεινάμεν καὶ ἀπερρίπτοντο ὡς ἀνάρμοστα ἢ ὡς ἀδύνατα, ἐθεωρήθησαν ἤδη ὀρθὰ καὶ δυνατά.

1ον. Ἡ σύμπραξις τοῦ Ῥωσσοῦ στόλου μετὰ τῶν ἡμετέρων ἐν Μεσογείῳ ἐγένετο παραδεκτὴ.

2ον. Ὁ Lord Heytesbury ἀπεστάλη εἰς τὸ Ῥωσσοῦ στραταρχεῖον.

3ον. Ὁ Stratford Canning ἀπεστάλη ἐκ νέου εἰς Κέρκυραν.

4ον. Αἱ διασκέψεις ἐπανελήφθησαν.

5ον. Ἀπεφασίσθη ἡ ἀποστολὴ στρατοῦ εἰς Πελοπόννησον.

Ἀνεκάθεν ἐφρόνου ὅτι οὕτω μόνον ἡδύνατο να πραγματοποιηθῆ ἡ συνθήκη τοῦ Λονδίνου. Πάντες οἱ λοιποὶ προταθέντες τρόποι πίεσεως δὲν ἡδύνατο βεβαίως να γίνωσιν ἀποτελεσματικοί. Ἡ κατοχὴ τῶν ἐπαρχιῶν δὲν ἡδύνατο να λύσῃ τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα εἰμὴ διὰ τῆς ταπεινώσεως τῆς Τουρκίας. Ὁ

¹⁾ Τὸν Ῥωσσοῦ ἐν Λονδίνῳ πρέσβυν καὶ τὴν σύζυγόν του.

ἀποκλεισμὸς τοῦ Ἑλλησπόντου δὲν ἡδύνατο να φέρῃ ἀποτέλεσμα ἐκτὸς ἐὰν τῷ ὄντι ἐκηρύτταμεν τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον· καθότι ἀνευ τῆς ἀποκτήσεως δικαιομάτων ἐμπολέμου δυνάμεως, δὲν ἡ δυνάμεθα να διακοψώμεν τὰς οὐσιωδέστερας ἀποστολάς, οἷτου δηλαδὴ καὶ τροφίμων, τὰς ὁποίας οἱ οὐδέτεροι θὰ μετεκόμιζον. Ἀλλ' ἡ ἀποβίβασις στρατοῦ ἱκανοῦ να διώξῃ τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἡδύνατο να φέρῃ τὴν πραγματικὴν ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης, τότε δὲ ἀπέβιβεν ὀλιγώτερον ἀξία λόγου ἢ ἐπίσημος συγκατάθεσις τῆς Τουρκίας.

Τοῦτο ἐπρότεινε τὸν Δεκέμβριον 1827 εἰς τὸν Goderich (τότε πρωθυπουργόν) ἀλλ' οὔτε αὐτὸς, οὔτε ὁ Huskisson, ὁ Lansdowne καὶ ὁ Tierney ἤρσαν τὸ σχέδιον· ἔτι δὲ ὀλιγώτερον τὸ ἐπεδοκίμασεν ὁ δούξ ὅτε κατόπιν τὸ ἐπρότεινε εἰς τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον. Ἀντέτεινε δὲ εἰς αὐτὸ διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους· ὀλιγώτερον τῶν δεκαπέντε χιλιάδων στρατοῦ δὲν ἔρκει, καὶ δὲν ἡδύναμεθα εὐκόλως να στείλωμεν τοσοῦτον στρατὸν· δὲν ἐσύμφερε ν' ἀφήσωμεν τοὺς Γάλλους μόνους να ὑπάγωσιν, ἢ μόνους τοὺς Ῥωσσοὺς, ἢ τοὺς Ῥωσσοὺς μετὰ τῶν Γάλλων. Ν' ἀποστείλωμεν δὲ στρατὸν σύμμικτον δὲν ἐσυμβιβάζετο.

Τὴν ἄνοιξιν οἱ Γάλλοι ἐφάνησαν ἀνυπόμονοι λέγοντες, ὅτι ἡ πίσις τῶν βουλῶν ἦτο τοσαύτη ὥστε εἶναι ἀναγκασμένοι ν' ἀποστείλωσι 10,000 στρατὸν καὶ συνέλεξαν πραγματικῶς τὸν πρὸς τοῦτο στρατὸν πέριξ τοῦ Τουλῶν. Μετὰ ἐπιμόνους παρασάσεις ὁμοῦς ἐκ μέρους τοῦ Δουκὸς, παρήτησαν τὸ σχέδιον τοῦτο καὶ διεσκόρπισαν τὰ στρατεύματα. Ἐν τούτοις τὸν Ἰούλιον ὁ δούξ, ἤλλαξε διὰ μιᾶς ἰδέαν καὶ παρεκίνησε τοὺς Γάλλους να στείλωσι 48,000 ἀνδρας. Τοῦτο καὶ ἐγένετο. Τὰ πλοῖα ἡμῶν συνώδευσαν καὶ ἐδοθήσαν τὴν μεταφορὰν τοῦ στρατοῦ τῶν· τὸ δὲ ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ ταχέια τῆς Πελοποννήσου ἀπελευθέρωσις. Τὴν μεταβολὴν ταύτην ἐπέφερεν ὁ Μετερνίχος, ὅς τις τρομάξας ὅτι ἤρχισαν μετὰ τὴν Τουρκίαν καὶ Ῥωσσίας ἐχθροπραξίαι, καὶ βλέπων ὅτι ἐνόσφ ὑφίστατο ἡ συνθήκη τοῦ Λονδίνου δὲν ἦτο δυνατὴ ἢ ὑπὲρ Τουρκίας μεσολάβησις τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, συνέλαβε διὰ μιᾶς τοσοῦτον ζῆλον ὑπὲρ τῆς ταχείας ἐκπληρώσεως τῆς συνθήκης, ὅσον εἶχε πρότερον προσπαθῆσαι να τὴν ἀνατρέψῃ. Ἐγράψεν ἐν ὀνόματι τοῦ αυτοκράτορος τῆς Αὐστρίας πρὸς τὸν Νεσελρῶδ, λέγων ὅτι ἡ Αὐστρία ἀφοῦ εἰς μάτην καὶ ἀποτυχῶς πάντα λίθον ἐκίνησεν ὅπως φέρῃ εἰς θεογνωσίαν τὴν Τουρκίαν, ἀπεφάσισε πλέον να ρίψῃ ὅλον αὐτῆς τὸ ἠθικὸν βάρος εἰς τὴν πλαστικὴν αὐτῆς τῆς Ῥωσσίας, καὶ ὡς ἀπόδειξιν πασιδῆλον τῆς μετὰ τῆς Ῥωσσίας φιλίας του, ὁ αυτοκράτωρ ζητεῖ ἀπὸ τὸν Νικόλαον τὴν ἄδειαν να τῷ ἀποστείλῃ πρέσβυν ἐπίτηδες εἰς τὸ στραταρχεῖόν του.

Ἡ ἀπόκρισις ἦτο ὅτι ὁ Νικόλαος le permet. Μετὰ τοῦτο ἐνοεῖται ὅτι δὲν ὑπῆρχε διαταγὸς ὡς πρὸς τὸ ν' ἀποστείλωμεν καὶ ἡμεῖς τὸν Lord Heytesbury.

Ὁ Lord Cowley (πρέσβυς ἐν Βιέννῃ), ἔγραψε τὴν ἄνοιξιν 1828 ὅτι ὁ στρατὸς τῆς Αὐστρίας εὐρίσκειτο εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν, καὶ μόλις ἠρίθμει ἐν συνόλῳ (περιλαμβανομένου καὶ τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ) περὶ τοὺς 150,000 ἀνδρας· ἐχρειάζοντο δὲ καὶ 60,000 ἵπποι διὰ να γείνη καὶ πάλιν ὅπως εἶχεν ὁ στρατὸς οὗτος στρατεύσιμος. Ἐπεθύμουν μεγάλως να βάλωσιν εἰς ἐνεργεῖαν 50,000 στρατὸν ὅπως ἐπιβλέπῃ τὸ σῶμα τοῦ Witgenstein, ἀλλὰ δὲν ἡδύνατο να συλλέξωσι τοσοῦτον ἀριθμὸν. Ὁ Μετερνίχος λοιπὸν βλέπων ἀποτυχάνουσαν τὴν ἀρχὴν του, τοῦ *gagner du temps*, ἐγένετο αἰφνης ἀνυπόμονος να ἐπισπεύσῃ τὰ πρᾶγματα, καὶ ἔπεσεν (ὡς κάμνουν οἱ ἀνευ ἀρχῆς ἄνθρωποι) ἀπὸ τὸ ἐν ἄκρον εἰς τὸ ἄλλο. Καὶ ὁ δούξ δὲ ἐγένετο τώρα ὑπέρμαχος τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὴν ὁποίαν τὸν Μάρτιον ἔλεγε μετὰ τοσαύτην ἐμφασιν ὅτι δὲν θέλει ποτὲ συγκατανεύσει.

Ἀπεστάλη ὁ sir Pultney Malcolm να ἐπιβλέπῃ τὸν Codrington, ἀλλὰ πρὸ τῆς ἀφίξεώς του ὁ Codrington εἶχε συνομολογήσει συνθήκην μετὰ τοῦ πασᾶ τῆς Αἰγύπτου διὰ να ἐκκενώσωσιν οἱ Αἰγύπτιοι καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ἰβραήμ τὴν Πελοπόννησον, μετὰ ἄρθρον περὶ τῶν αἰχμαλώτων, ὡς ἐξῆς· Να ἐπιτραπῶσιν ὅσοι αἰχμάλωτοι δὲν εὐρεθῶσι πωληθέντοι, διὰ δὲ τοὺς πωληθέντας, ὁ πασᾶς ἐκ συμφώνου μετὰ τοὺς προξένους τῶν συμμάχων δυνάμεων να ἐξασκήσῃ τὴν ἐπιρροήν του πρὸς ἀπελευθέρωσιν των.

Εἶχα κοινοποιήσει εἰς τὸν Peel, κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς βουλευτικῆς συνόδου ὅτι ἐσκόπευα εἰς τὴν βουλὴν να τῷ ἀπευθύνω ἐπερώτησιν, τί ἐγένετο περὶ τῶν αἰχμαλώτων τούτων; Ὅτε ἤλθε κατὰ πρῶτον ἡ εἰδήσις ὅτι στόλος ἐκ 40 πλοίων, (περιλαμβανῶν 17 πλοῖα εἰσελθόντα εἰς Ναυαρίνον μετὰ τὴν ναυμαχίαν,) ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν φέρων 6,000 αἰχμαλώτους, καὶ τοῦτο μετὰ τὸ καύχημα τοῦ Codrington ὅτι ἐξηφάνισεν ὅλον τὸν τουρκικὸν στόλον, καὶ μετὰ τὰς σταλαίσεως εἰς τὸν Codrington διαταγὰς να ἐμποδίσῃ θαλασσίως τοιαύτας μετακινήσεις, ὅτε ἡ εἰδήσις αὕτη ἤλθε, ἐπέσυρα τὴν προσοχὴν τοῦ ὑπουργείου ἐπὶ τοῦ πράγματος, παριστάμενος ὅτι θὰ ἦτο κηλὶς ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ὑπολήψεως ἀντὶ δὲν ἐπασχίζαμεν ν' ἀπελευθερώσωμεν τὰ δυστυχῆ ἐκεῖνα ὄντα. Ὁ δούξ ἀπεδέχθη ψυχρῶς τὴν πρότασιν μου. Ὁ Aberdeen ἐθεώρησε τὸ πρᾶγμα ὡς ὑπόθεσιν εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἔχομεν ποσῶς δικαίωμα ν' ἀναμιχθῶμεν. Ὁ δὲ Bathurst παρέστησεν ὡς ἐξάσκησιν νομίμου δικαιώματος τῶν Τούρκων, καὶ ὁ Ellenborough τὸ ἐθεώρησεν ὡς μᾶλλον ἀξέπαινον πρᾶξιν. Ἀνέμνησα εἰς τὸ ὑπουργεῖον ὅτι πρὸ δύο ἐ-

των ο Lieven μᾶς εἶχε πληροφορήσει περὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ Ἰβραῖμ νὰ αἰχμαλωτίσῃ δλόκληρον τὸν πληθυσμὸν τῆς Ἑλλάδος καὶ ν' ἀποικίσῃ εἰς αὐτὴν Ἄραβας καὶ Αἰγυπτίους. Ὁ δὲ Canning τότε ἔλαθε τὸ πρᾶγμα κατὰκαρδα, καὶ ἐγράφη ἐπιστολὴ (πιθανῶς ὑπὸ τοῦ Canning αὐτοῦ) ὑπογραφείσα ἀπὸ τὸν Bathurst, καὶ διατάττουσα τὸν Adam (ἀρμοστήν τῶν Ἰονίων νήσων) νὰ μνηύσῃ πρὸς τὸν Ἰβραῖμ συνιστῶν αὐτὸν ν' ἀποκηρύξῃ τὸ τοιοῦτον δῆθεν σχέδιόν του, καὶ εἰδοποιῶν αὐτὸν ὅτι θ' ἀντιταχθῶμεν διὰ τῆς βίας εἰς τὴν ἐκτέλεσίν του. Ἐντονος δὲ παράστασις ἐγένετο καὶ εἰς τὴν Πύλνν περὶ τούτου.

Ὁ Bathurst μᾶς ἀπεκρίθη ὅτι ἡ περίστασις τώρα εἶναι διάφορος· ὅτι τότε ἀντέστημεν εἰς τὴν μεταφορὰν δλόκληρου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τὴν ἀρτικατάστασιν τοῦ δι' ἀποικίας Αἰγυπτίων, ἐνῶ τώρα δὲν ἐπρόκειτο περὶ ἀντικαταστάσεως τῶν αἰχμαλωτισθέντων, οἵτινες ἦσαν ὡς φαίνεται μόνον γυναικόπαιδα! Τοιοῦτος ἦτο σπουδαίως καὶ κατὰ γράμμα ἡ συλλογισμὸς του. Τῷ ἀντίτευνα ἀναγινώσκων περικοπὴν τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐπιστολῆς λέγουσαν, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἰδίως ἀντέτεινεν εἰς τὴν ἀπαγωγὴν τῶν γυναικοπαίδων.»

Τὸ μόνον τὸ ὅποιον οὕτως ἐκέρδησα ἦτο ὅτι ἡγεῖρα κατ' αὐτοῦ τὸν γέλωτα τοῦ Ellenborough καὶ τοῦ Aberdeen, ἀλλὰ τίποτε περιπλέον. Ἀνέμνησα εἰς τὸ ὑπουργεῖον ὅτι ἡ πώλησις τῶν αἰχμαλώτων εἰς ἰδιώτας δὲν εἶναι λόγος ὅπως μὴ τοὺς ἀποδώσῃ ὁ πασᾶς, καθόσον καὶ ὁ Lord Exmouth ἔγραψεν ὅτι ὅτε προσέβαλε τὸ Ἀλγέριον καὶ ἀνεχώρησε, δὲν εἶχε μείνει ἐκεῖ οὐδὲ εἰς χριστιανὸς αἰχμάλωτος. Τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι τοῦ εἶδους τούτου οἱ ἡγεμόνες εὐρίσκουν ὅταν θέλουν τρόπον νὰ διορθώσωσιν αὐτοὶ τὰ πράγματα μὲ τοὺς ὑπηκόους των. Τότε μοι εἶπον, Πῶς! θέλεις νὰ κάμωμεν ὅτι καὶ εἰς Ἀλγέριον καὶ νὰ κηρύξωμεν τὸν πόλεμον χάριν τῶν αἰχμαλώτων τούτων. Ἀπεκρίθη, Ὁχι. Ἀλλ' ἡ παρουσία τοῦ Ἰβραῖμ καὶ τοῦ στρατοῦ του εἰς Πελοπόννησον μᾶς δίδει τὰ μέσα νὰ πιέσωμεν κᾶπως τὸν πασᾶν· δύνασθε διὰ τῆς πείνης νὰ τὸν ἀναγκάσετε νὰ ὑποχωρήσῃ. Τὰ μέσα διὰ τῶν ὁποίων θὰ τὸν πειθαναγκάσετε νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Πελοπόννησον δύνανται νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν αἰχμαλώτων. Ἐπεκτείνετε τὴν πίεσιν καὶ ἐπὶ τούτου τοῦ ἀντικειμένου, καὶ δώσατέ του νὰ ἐνοήσῃ ὅτι ἂν δὲν ἀποδώσωσιν ὅλους τοὺς αἰχμαλώτους, ὁ στρατός του θὰ φοβίσῃ τῆς πείνης. Τὸ συμπέρασμα ἦτο ὅτι ἐγράφη ἐπιστολὴ εἰς τὸν Adam καὶ εἰς τὸν Codrington μὲ ὀδηγίας νὰ στείλωσι τὸν Cradock εἰς τὸν πασᾶν διὰ νὰ τὸν ἐρωτήσῃ πόσοι εἶναι οἱ αἰχμάλωτοι οὗτοι, καὶ νὰ τῷ ζητήσῃ νὰ λάβῃ νὰ λάβῃ τὴν καλωσύνην νὰ τοὺς ἀποδώσῃ. Ἐν τούτοις τὴν τε-

λευταίαν ἡμέραν τῆς Συνόδου ἐκατάφεραν τὰ πράγματα εἰς τοιοῦτον τρόπον ὥστε δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γείνη ἐπερώτησις. . . Ὁ Peel ὁμοῦς ἀμέσως μετὰ τὴν διάλυσιν μᾶς εἶδει τὴν ἀπάντησιν τὴν ὅποιαν εἶχε λάβει εἰς τὴν μνησθεῖσαν κοινοποίησιν. Κατ' αὐτὴν, οἱ Αἰγύπτιοι ἀφ' οὗτοῦ εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἑλλάδα, συνείθισαν νὰ θεωρῶσι τὸν λαὸν αὐτῆς ὡς προμήθειαν σκλάβων. Εἰς πᾶσαν συμπλοκὴν ἢ πολιορκίαν ἕκαστος στρατιώτης ἐλάμβανεν ὡς ἰδιοκτησίαν του ὅσους ἄνδρας ἢ γυναικόπαιδα ἠδύνατο νὰ συλλάβῃ. Κᾶποτε οἱ τοιοῦτοι αἰχμάλωτοι ἐστέλλοντο εἰς Ἀλεξάνδρειαν πρὸς πώλησιν. Ἀλλ' ἐσχάτως ἤρχοντο πλοῖα δουλεμπόρων εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τοὺς ἠγόραζον ἐπιτοπίως, ἀπαρράλλακτως καθὼς πωλοῦνται οἱ ἵπποι εἰς τὴν πανήγυριν τοῦ Newcastle. Ὁ ἀριθμὸς τῶν οὕτω ἐξ ἀρχῆς συλληφθέντων ἀνέρχεται εἰς 15 ἕως 20,000· αἱ γυναῖκες ἐτίθεντο εἰς τὰ χαρέμια, οἱ ἄνδρες ὑπεβάλλοντο εἰς τὰς κοπιωτικώτερας ἐργασίας, ὅσα δὲ παιδιὰ δὲν ἐκρατοῦντο διὰ χειροτέραν χρῆσιν ἐστέλλοντο εἰς τὴν μεγάλην σχολὴν τοῦ Καίρου, ὅπως ἀνατραφῶσιν ἐκεῖ ὡς Μουσουλμάνοι.

Ἵποπτευόμενος μὴ δὲν θὰ ληφθῶσιν ἀποτελεσματικὰ μέτρα περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, μολονότι ἐκ νέου καθυπέβαλα τὴν ἰδέαν μου εἰς τὸν Peel νὰ θεωρήσωμεν τὸν Ἰβραῖμ καὶ τὸν στρατὸν του ὡς ὁμήρους διὰ τοὺς αἰχμαλώτους, ἐσύστησα ἐντόμως τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὸν Lieven, μὲ τὸν ὅποιον συνεγευμάτισα τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἰς τοῦ Falck (τοῦ αὐστρ. πρέσβους), τὴν δ' ἐπιούσαν ἐπισκέφθη ἐπὶ τούτῳ τὸν Polignac, ὅστις μὲ εἶπεν ὅτι ἔλαθε διαταγὰς τῆς Αὐλῆς του νὰ ἐξετάσῃ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς τύχης τῶν αἰχμαλώτων τούτων, καὶ νὰ κοινοποιήσῃ τὴν πρόθεσιν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας νὰ τοὺς ἐξαγοράσῃ, ἂν τοῦτο ἐγένετο μὲ μέτριόν τι ποσὸν χρημάτων. Ἐξεπλήχθη ὅτι τῷ εἶπον τὸν ἀριθμὸν των. Νομίζω δὲ ὅτι μέχρι τέλους δὲν ἔγεινέ τι, ἐκτὸς ὅτι ἐλευθερώθησαν 180 περίπου ἄνδρες οἵτινες εὐρέθησαν ἀπώλητοι εἰς Ἀλεξάνδρειαν.

Σελ. 299.

Ἡ γαλλικὴ ἐστρατεία ἐκ 18,000 ἀνδρῶν ἐπέτυχεν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ καὶ δι' ὀλίγου κόπου νὰ διώξῃ τοὺς Τούρκους καὶ Αἰγυπτίους ἐκ τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Ἰβραῖμ καὶ ὁ στρατὸς αὐτοῦ ἀπεχώρησαν κατὰ τὴν μετὰ τοῦ Codrington συνθήκην, ἔμειναν δὲ μικρὰ τουργικὰ φρουρὰ ἐντὸς τινος τῶν φρουρίων, Κορώνης δηλαδὴ Μεθώνης, Πατρῶν καὶ Ρίου. Αἱ φρουρὰ αὗται ταχέως παρεδόθησαν, τινὲς μὲν ἄνευ ἀντιστάσεως, τινὲς δὲ μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν. Ὁ Γάλλος στρατηγὸς Maison ἐπροτίθετο νὰ μεταβῇ εἰς Ἀττικὴν ὅπως συμπληρώσῃ τὴν ἐκδίωξιν τῶν

Τούρκων· ἀλλ' ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἐντόμως ἐκηρύχθη ἐναντίον πάσης στρατιωτικῆς ἐπεμβάσεως πέραν τῆς Πελοποννήσου, ἐνόσω δὲν ὀρισθῶσι τελειωτικῶς τὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος, ἢ δὲ γαλλικὴ συγκατανεύσασα διέταξε τὸν Maison νὰ μὴ προχωρήσῃ. Οἱ Γάλλοι ὑπέφεραν ἐπὶ τινὰ καιρὸν τὸ φθινόπωρον ὑπὸ τῆς ἐνδημικῆς τῆς χώρας θέρμης.

Ἰανουαρίου 10 1829 (σελ. 319).

(Κατὰ τὴν ἐν Παρίσις τότε διαμονὴν τοῦ ὁ Lord Palmerston ἔλαβε συνέντευξιν μὲ τὸν ἐκεῖ πρέσβυν τῆς Ρώσσιας Pozzo di Borgo, τὴν ὅποιαν ἀναφέρει ἐν τῷ ἡμερολογίῳ του. Μὲ τὰ ἄλλα ζητήματα ἐπιφέρει.)

« Τότε ἐθίξα τὸ ζήτημα τῆς Ἑλλάδος καὶ ὁ Pozzo μοι εἶπεν ὅτι πρὸ δύο ἐβδομάδων ἔστειλεν εἰς Λονδίνον μακρὰν καὶ περιστατωμένην ἔκθεσιν τῶν τριῶν πρέσβων περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος, περὶ τῶν πιθανῶν πόρων τῆς χώρας, τῶν συνόρων ἢ τινὰ πρέπει νὰ ἔχῃ, καὶ περὶ τοῦ ποσοῦ τοῦ φόρου τὸν ὅποιον θὰ ἡμπορῇ νὰ πληρώσῃ πρὸς τὴν Τουρκίαν. Ὡς πρὸς τὰ σύνορα συνισῶσιν ὁμοφώνως τὴν ἀπὸ Βόλου ἕως Ἄρτης γραμμὴν· διὰ φόρον προτείνουν λίρας 60,000 κατ' ἔτος, (ποσὸν πολὺν μὲν κατ' ἐμὲ, καὶ τοῦ ὁποῦο δὲν θὰ μὲ ἤρξε βεβαίως νὰ ἐγγυηθῶ τὴν πληρωμὴν). Συνιστῶσι νὰ εἶναι διαδοχικὸς ὁ πρόεδρος τῆς ἐπικρατείας. Ἀλλ' ὁ Καποδίστριας δὲν δέχεται τὴν προεδρίαν, καὶ ἐγένετο λόγος νὰ εὐρεθῇ Γερμανὸς τις πρίγκιψ, ἄσχετος πρὸς τὰς μεγάλας δυνάμεις. Ἐν τῷ μεταξύ, μολονότι οἱ Γάλλοι ἠναγκάσθησαν νὰ μὴ προβῶσι πέραν τοῦ ἰσμοῦ τῆς Κορίνθου, οἱ Ἕλληνας ἐξκολλουθοῦν πολεμοῦντες ἐν τῇ Στερεᾷ, καὶ ἐπιτυγχάνοντες ὡς ἐλπίζω. Ὁ Pozzo λέγει ὅτι ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις ἐξηγόρασεν 640 Ἑλλήνας αἰχμαλώτους, καὶ ἐνόμιζεν (ἀλλ' ἐγὼ δὲν τὸ νομίζω) ὅτι ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις συνεισέφερε ποσὸν τι ὑπὲρ τῆς ἐξαγορᾶς ταύτης.

Κρίσις τοῦ Bulwer. σελ. 344.

Εἰς πολλοὺς θὰ φανῇ παράδοξον πῶς ὁ Lord Palmerston, ὁ μετέπειτα τοσοῦτον ἐνθερμος ὑποστηρικτῆς τῆς ἀκεραιότητος τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ὁ τολμηρὸς ἀντίπαλος τῆς Ρωσσιῆς φιλοδοξίας, πῶς κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν μετὰ τοσοῦτου ζήλου ὑπερεμάχετο ὑπὲρ τῶν Ἑλληνικῶν συμφερόντων, καὶ ἐφάνετο ἀδιάφορος βλέπων ῥωσικὸν στρατὸν πλησιάζοντα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἀλλ' ὁ ἀναγνώστης ἐξ ὅσων μέχρι τοῦδε εἶδε θὰ ἐνοήσῃ ἀρκούντως, πόσον περίπλοκος ἦτο ἡ θέσις ἡμῶν κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον. Εἶχομεν συνομολογήσει μετὰ τῆς Ρωσσίας συνθήκην πρὸς καταρτισμὸν

τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Βεβαίως δὲν ἤμεθα μὲ τὴν Ρωσσίαν εἰς τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον αὐτῆς, καὶ ἐπιθυμοῦμεν νὰ περιορίσωμεν τὰς συνεπείας τοῦ πολέμου ἐκείνου, ἀφοῦ δὲν ἠδυνάμεθα νὰ τὸν ἐμποδίσωμεν. Ἀλλ' ὡς εἰδείχθη ἐνταῦθα ἀπ' ἀρχῆς τῆς συστάσεως τῆς πρώτης ὑπουργείας τοῦ Δουκὸς (Wellington), ὑπῆρχον ἐντὸς τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου δύο κόμματα, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἐπεδίωκε τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς περὶ Ἑλλάδος συνθήκης, τὸ δὲ ἕτερον ἐπεθύμει πρὸ πάντων νὰ μὴ ἀδυνατισθῇ σπουδαίως ἡ Τουρκία. Ὁ Lord Palmerston ἦτο εἰς τῶν πρώτων κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, γενναῖος ὑπερμαχος τῆς χώρας, ἥτις ἐκληρονόμησεν ὄνομα τόσον μέγα, ὑπέφερε δὲ τοσαύτας ταπεινώσεις. Ἐξ ἄλλου δὲ δὲν ἐφρόνει ὅτι ἐφ' ἡμέρας τις ἀποτυχία τῶν τουργικῶν ὀπλων ἠδύνατο νὰ συνεπιφέρῃ μεγάλην καὶ διαρκῆ ἐξασθένησιν τῆς δυνάμεως τοῦ Σουλτάνου.

Ἡ πρόδοσις τῶν Ρώσων, καὶ τοῖς νικηφόρος, εἶχεν ἀποδείξει τὴν ἀδυναμίαν μᾶλλον ἢ τὴν ἰσχύιν τοῦ μυστηριώδους τούτου κράτους τοῦ ὅσον ἀκαταμάχητου εἰς ἄμυναν, τοσοῦτον ἀδυνάτου εἰς τὴν ἐπίθεσιν, χάρις εἰς τὴν διεφθαρμένην καὶ ἀνίκανον διοίκησιν του. Ἐξ ἄλλου ἡ Ρωσσία εἶχεν ἀπ' ἀρχῆς ὑποχρεωθῆ ν' ἀπέχῃ ἀπὸ ἀξίας λόγου κατακτήσεις· ἂν δὲ κατεπάτει τὴν τριαυτὴν ὑποχρέωσιν τῆς ἠθέλην ἐγείρει καθ' ἑαυτῆς παντοδύναμον συμμαχίαν.

Πρὸς τούτοις ἡ ἰδέα τὴν ὅποιαν ὁ Lord Palmerston κατεπολέμησεν εἰς τὸ Παρλαμέντον, ἡ ἰδέα δηλαδὴ¹⁾ ἀνὰ σχηματισθῆ Ἑλλάς μὴ περιλαμβανούσα μῆτε τὰς Ἀθήνας, μῆτε τὰς Θήβας, μῆτε τὸν Μακρῶνα, ἢ τὴν Σαλαμίνα καὶ τὰς Πλαταιάς, μῆτε τὰς Θερμοπύλας ἢ τὸ Μεσολόγγι, ἢ Ἑλλάς ἐξαιρούσα τῶν ὀρίων αὐτῆς τὰς ὑψηλοτέρας ἀναμνήσεις τῶν ἐθνικῶν κατορθωμάτων εἰς τε τοὺς ἀρχαίους καὶ νεωτέρους χρόνους, ἢ τοιαύτη ἰδέα ἦτο ἀρκούντως ἀνελεύθερος καὶ παρὰ φύσιν, ὅπως πᾶσα εὐγενὴς ψυχὴ χαρῆ δι' ὅτι ἠδύνατο νὰ συντρέξῃ εἰς τὴν ἀποτυχίαν τῆς.

Ὁ φιλελληνισμὸς οὗτος τοῦ Lord Palmerston εἶναι ἄξιος σημειώσεως καθόσον ἀποδεικνύει τὴν φυσικὴν αὐτοῦ τάσιν, ὥστε ἡ κατοπινὴ αὐτοῦ πολιτικὴ δὲν ἐβασίζετο ἐπὶ προλήψεων παραγομένων ἀπὸ παραδόσεις πολιτικᾶς, ἀλλ' ἐπὶ τῶν συμπερασμάτων τῆς πείρας, καὶ ἐπὶ ὠρίμως σχηματισθείσης πεποιθήσεως, καθόσον ἀφορᾷ τὴν ἐπιδεικτικὴν ἀναπτύξιν τῆς ἐκπαιδεύσεως (possibilities) τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ συμπερόντα τῆς Ἀγγλίας. Δύναμαι δ' ἐνταῦθα νὰ προσθέσω ὅτι ὁ Lord Palmerston, καὶ τοῖς ἐν γένει ἐπιθυμῶν νὰ κλινῇ ἡ Ἀγγλία εἰς φιλελευθέρους ἰδέας, δὲν εἶχε, καθόσον ἀφορᾷ τὰ ζῆνα κράτη, ὠρισμένον σύστημα πολιτικῆς· ἡ γνώμη αὐτοῦ ἦτο ὅτι ἔ-

¹⁾ Λόγος τῆς 1 Ἰουνίου 1829.

καστον ζήτημα ἔπρεπε νὰ ἐξετάζεται καθ' ἑαυτὸ, ἀνεξαρτήτως τῶν συμμαχιῶν τὰς ὁποίας ἠδύνατο νὰ διαλύσῃ, τῶν κινδύνων ὅσους ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ. — Ἡ Ἀγγλία, συχνάκις μὲ ἔλεγεν, εἶναι ἀρκοῦντως ἰσχυρὰ διὰ νὰ ἀψηφῇ τὰς συνεπείας. Ἡ θεωρία αὕτη ἔχει καὶ τὰ πλεονεκτήματα καὶ τὰ μειονεκτήματά της.

Δ. Β.

ΕΠΙ ΤΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ.

(Συνέχ. καὶ τέλος. Ἴδε φυλλάδ. 526.)

— Ἄ! σὺ εἶσαι, Μερὰρδ, εἶπε, πάντοτε ἀκριβὴς καὶ ὁ πρῶτος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν. Ἀπέκτησες τὴν ὑπόληψίν μου, πολίτα, εἶσαι ἀληθὴς πατριώτης.

— Εὐχαριστῶ, Φουκιέ.

— Διὰ τοῦτο καὶ προοδεύεις καλὰ. Μόλις ἔφθασες καὶ ἔγινες ἑνορκος τοῦ ἐπαναστατικοῦ δικαστηρίου.

— Καὶ μέλος τοῦ δήμου, Φουκιέ.

— Μέλος τοῦ δήμου! Ἀπὸ πότε;

— Ἀπὸ χθὲς, μετὰ τὸν λόγον τὸν ὁποῖον ἀπήγγειλα εἰς τὴν λέσχην τῶν Ἰακωβιτῶν. Ὁ Ἐρεβειπέρρος μὲ ὠνόμασε τοιοῦτον διαρκούσης τῆς συνεδριάσεως.

— Εὐγε, Μερὰρδ, ἔχεις ὅ,τι σὲ ἀξίζει, μὰ τὴν πίστιν μου! Ὅτε σὲ εἶδα ἐρχόμενον εἰς τὸδ ἰκαστήριον μετὰ τὸν νόμον τῆς 22 *prairial*, ἠσθάνθη κατ' ἀρχὰς δισπιστίαν τινὰ, ἂν καὶ πολλοὶ πατριῶται σὲ εἶχον καλοσυστήσει' ἔλεγαν ὅτι εἶχες καλὴν χεῖρα τὴν ὁποίαν μετεχειρίζεσο ἄριστα πρὸ πολλοῦ εἰς τὴν ἐπαρχίαν' ἀλλ' ὅλα αὐτὰ δὲν μὲ ἤρκουν. Εἶδα τόσους ἄλλους ἐπαρχιώτας, τῶν ὁποίων ὁ νοῦς ἐγένετο ἄνω κάτω ὅτε ἔβλεπον τὸ εἶδος τῆς ὑπηρεσίας μας. Πλὴν σὺ, πρέπει νὰ σὲ ἀποδώσω δικαιοσύνην, δὲν ἐδίστασες οὔτε στιγμὴν' εἶσαι ἄξιος νὰ στείλῃς εἰς τὸν ἄλλον κόσμον τριακοσίους, τετρακοσίους προδότες τὴν ἡμέραν' ὁ ἀριθμὸς δὲ σὲ τρομάζει.

— Φουκιέ!

— Ὅχι, δὲν σὲ κολακεύω' οἱ ἄνδρες τῆς κατασκευῆς σου εἶναι σπάνιοι. Τόσοι ἄλλοι εἶναι ὡς βρεγναι ὄρνιθες μετρημενισμένοι εἰς ἐπαναστάταις! Χθὲς ἀκόμη ἐπρότεινα εἰς τὸν Κολὸ Δερβουὰ θυμᾶσιον μέτρον ~~δὲ~~ νὰ ἐξαποστείλωμεν τοὺς ὑπόπτους' τῶντι ἰδέα μεγαλοφυῆς, εἶπε, νὰ στήσωμεν τὴν λαϊμητόμον ἐντὸς τῆς αἰθούσης τοῦ δικαστηρίου. Αὐτὸ θὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὰ ἐξοδα τῆς ἀμάξης πρὸς μεταφορὰν τῶν. Ἡξέυρεις τί μὲ ἀπήντησεν;

— Ὅχι!

— Ὅτι ἤθελα νὰ διαφθεῖρω τὴν ποιήν. Πῶς σὲ φαίνεται ἡ τοιαύτη ἀκρίβεια! Σὲ κάμνει νὰ ἰδρώνῃς μὰ τὴν ἀλήθειαν!

— Ἐξακολούθει τὴν πορείαν σου, Φουκιέ, ἡ πατρις σὲ θυμάζει. Οἱ ὑποπτοὶ μας, δὲν μὲ λέγεις, ἔφθασαν;

— Ναι, σήμερον τὸ πρῶτ' ἐδῶ ἔχω τὸ ἀποδεικτικὸν τοῦ πρωτοκόλλου τοῦ δεσμοφύλακος. Ὁ πρῶν δούξ τοῦ Μερὲλ καὶ ἡ θυγάτηρ του Κλαυδία δὲ Μερὲλ' δὲν εἶναι αὐτοί;

— Ἄριστα. Ὁ πρῶν δούξ εἶναι ἡ ψυχὴ συνωμοσίας τῆς ὁποίας ἀνεκάλυψα τὴν ἀρχὴν εἰς Ἄλές. Δός με τὴν ὑπόθεσιν ταύτην νὰ τὴν ἀνκρίνω ἐγώ.

— Ἔστω, σὺ τοὺς κατήγγειλες, ἐξαπόστειλέ τους. Ὁ Κουρβὲ ἐδύνατο νὰ τοὺς φροντίσῃ ἐκεῖ κάτω, ἀλλὰ σὺ ἠθέλησες νὰ κρατήσῃς διὰ σὲ τὸ ἐκλεκτὸν αὐτὸ τεμάχιον καὶ ἐγὼ ἔσπευσα νὰ σὲ εὐχαριστήσω.

— Ἄφες με νὰ ἐργασθῶ ὅπως θέλω. ἔχοντες αὐτοὺς εἰς χεῖρας ἔχομεν ὅλον τὸ Κοβλέντζ. Πλὴν διὰ νὰ προχωρήσω πρέπει νὰ λάβω διαταγὴν.

— ἔχεις δίκαιον.

Ὁ Φουκιέ ἔγραψε τότε λέξεις τινὰς ταχέως καὶ τὰς ἐνεχείρισεν εἰς τὸν Μερὰρδ.

— Ἐλα, ἰδοὺ' ὁ ὑποπτος αὐτὸς καὶ ἡ κόρη του εἶναι εἰς τὰς διαταγὰς σου. Φέρε τους γρήγορα σὲ παρακαλῶ εἰς τὰς μικρὰς μου βαθμίδας.

Μόλις ἡ ὁμιλία αὕτη ἔπαυσε καὶ πολλοὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ Φουκιέ' μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ Δουμάς, τοῦ ἐπαναστατικοῦ δικαστηρίου, καὶ ὁ τρομερός του πάρεδρος Κοφινάλ. Οἱ δὲ ἑνορκοὶ ἔφθανον ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου καὶ μετ' ὀλίγον τὸ δικαστήριον ἔγεινε πλήρες.

Ὁ Φουκιέ ἐσηκώθη, καὶ ἀφοῦ συνωμίλησε μὲ τὸν Δουμάς, ἐστράφη πρὸς τοὺς συνεργάτας του καὶ εἶπε' — Εἰς τὸ ἔργον μας, πολίται, τὸ δικαστήριον εἶναι πλήρες.

Καὶ εὐθὺς ἑνορκοὶ καὶ συνέδριοι μεταβάλλοντες εἰς τὴν αἴθουσαν ἤρχισαν τὴν συνεδρίασιν.

Ἰδοὺ πῶς ὁ Πέτρος Μερὰρ ἐπραγματοποίησε τὰς ἐνθέρμους ἐπιθυμίας του, καὶ πῶς ἔλθων εἰς Παρισίους κατῴρθωσεν ἐπιτηδεῖως νὰ ταχθῇ μεταξὺ τῶν γενναιοτέρων ἐπαναστατῶν. Αἱ μετὰ τῶν Ἰακωβιτῶν παλαιαὶ του σχέσεις, ἡ ὑποστήριξις τοῦ Ῥοβεσπιέρου, καὶ πρὸ πάντων ὁ μεσημβρινός του ἐνθουσιασμός, ὅς τις ἠλέκτριζε τὴν λέσχην, ἐξησφάλισαν τὴν τύχην του. Ἐπαναστατικαὶ τιμαὶ ἀπεδίδοντο αὐτῷ πανταχόθεν' ἦτο ἑνορκος, μέλος τοῦ δήμου καὶ ἀρχηγὸς διαμερίσματος. Μεταξὺ ὁμῶς τῶν τόσων παρεκτροπῶν, ἡ πρὸς τὸν ἀδελφόν του ἄμετρος ἀγάπη ἦτο πάντοτε ἡ αὐτῆ. Καὶ ἐπὶ τινὰ μὲν χρόνον τὸ αἶσθημα τοῦτο ἀνεχαίτις τὴν φιλοδοξίαν του' ἐνόσφ διήρκεσαν οἱ ἔρωτες τοῦ Αὐγούστου καὶ αἱ εἰς τὸ ὄρος ἐπισκέψεις του, εἶχε λησμονήσῃ ὅτι ἡ Κ. Μερὲλ ἐδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ εἰς αὐτὸν ἀντὶ κλίμακος, ὅπως ἀναβῆ εἰς τὴν ἐξου-

σίαν καὶ ἀποκτήσῃ πλοῦτον' εἰς τὸ προσωπικόν του συμπερόν καθυπέταξε τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἀδελφοῦ του' οἰκογενειακὴ συμμαχία ἤρκει εἰς τὰ σχέδιά του' ἐγνώριζε τὴν ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου ἐπιρροήν του καὶ τὴν εὐγένειαν τῆς καρδίας του' ἐπερίμενε λοιπὸν ἀπὸ τὸ πάθος ὅ,τι ἤθελε νὰ ζητήσῃ κατ' ἀρχὰς ἀπὸ τὴν βίαν. Ὅτε ὁμῶς μετὰ τὰς ἀποκαλύψεις τοῦ Μάρκου, εἶδεν ὅτι θὰ ἔχανε τὴν λείαν του, ὅτι ἡ ὑπερηφάνεια τοῦ γένους κατεσίγαζε τὴν φωνὴν τῆς καρδίας, καὶ ὅτι ποτὲ μία Μερὲλ δὲν θὰ ἐσυγγένευε μὲ ἕνα Μερὰρ, αἱ πρῶται του ἀποφάσεις μετεβλήθησαν, καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐπιδιώξῃ μίαν κητάκτησιν τὴν ὁποίαν δὲν ἐδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ κατ' ἄλλον τρόπον.

Καὶ ἀμέσως τὴν νύκτα ἐκείνην, ἡ τε Κλαυδία καὶ ὁ πατήρ της ὠδηγήθησαν παρὰ τῶν ἀνθρώπων τῆς ἀστυνομίας ἀπὸ τῶν Κεβενῶν εἰς Νέμαυσον καὶ ἐκ ταύτης εἰς Παρισίους, ὅπου εἶχε προηγηθῆ ὁ Πέτρος, ἀναθεὶς εἰς τὸν ἀδελφόν του Αὐγούστον τὴν διεύθυνσιν τῶν καθ' ἐκάστην περιοριζομένων ὑποθέσεων του. Ἡκολούθησε δὲ αὐτὸν καὶ ὁ Μάρκος, ὅς τις κατετάχθη μεταξὺ τῶν ἀστυνομικῶν κλητῆρων.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ Μερὲλ καὶ ἡ θυγάτηρ του ἐφυλακίσθησαν, κλεισθέντες ἐντὸς στενωπάτου δωματίου. Ὁ κόπος τοῦ δρόμου καὶ αἱ ταλαιπωρίαι εἶχον καταβάλλει τοὺς ἀθλίους αὐτοὺς, αἱ δὲ νέαι στερήσεις καὶ ἡ κτηνώδης διαγωγὴ τῶν φυλάκων ἐπηύξησαν τὴν ἀθυμίαν τῆς νέας. Ἐβλεπον ὅτι ἐπάτει εἰς χεῖλος ἀβύσσου.

Ὅτε εἰσῆλθον εἰς τὴν εἰρκτὴν, συνελέγοντο τὰ θύματα τῆς ἡμέρας ἐκείνης' ἤκουσε τὰς φωνὰς τῶν, παρευρέθη εἰς τοὺς ἀποχαιρετισμούς των, καὶ ἀνέφριξεν ὅλη. Μόνη μετὰ γέροντος ὅς τις οὔτε νὰ τὴν ἐνοήσῃ οὔτε νὰ τὴν παρηγορήσῃ ἐδύνατο, ἔφερον εἰς τὴν μνήμην της τὴν βραχυτάτην ζωὴν της καὶ τὰ τόσα της παθήματα. Ἡγνοεῖ ποῖα χεῖρ ἐτόξευσε τὸν κατ' αὐτῆς κερκυνὸν, τὸν Αὐγούστον ὁμῶς οὐδέποτε ὑπωπτεύθη. Αἱ περὶ αὐτοῦ ἀναμνήσεις της ἦσαν πάντοτε καθραὶ καὶ γλυκαῖαι, ἐνίοτε δὲ καὶ συνεκέρων τὴν πικρίαν τοῦ δεσμοφύλακος της. Τοιαῦτα τινὰ ἀνεπόλει, ὅτε ὁ δεσμοφύλαξ ἀνοίξας τὴν θύραν ἀνήγγειλε τὸν Μερὰρ. Ἡ νέα ὠχρίασε καὶ ἐταράχθη' ὅτε ὁμῶς εἶδε τὸν Πέτρον ἐφάνη καταπραυνθεῖσα ὅπως οὖν, ἂν καὶ τὸ πρόσωπόν του ἦτο αὐστηρὸν καὶ κατάψυχρον.

Ὁ Μερὰρ, θέλων νὰ καταστήσῃ προφανῆ εἰς τοὺς φυλακισμένους τὴν σημαντικότητά του, ἐκάλεσε τὸν ἀρχιφύλακα, καὶ ἐπέπληξεν αὐτὸν ὅτι ἔδωκε κακὴν κατάλυμα εἰς τὸν δούκα καὶ τὴν κόρην του. Μετέφεραν αὐτοὺς ἀμέσως εἰς ἀνετώτερον δωματίον, ἐπιστάτησεν εἰς τὴν τακτοποίησιν καὶ τῶν παραμικροτέρων πραγμάτων, καὶ ἀποπέμψας τοὺς φύλα-

κας, ἔλαθε θρανίον καὶ ἐκάθησε πλησίον τῆς Κλαυδίας.

— Κυρία, εἶπεν, ἴσως ἀγνοεῖτε ἀκόμη ὅτι ἐκεῖνος ὅς τις πρῶτος σὰς κατεμήνυσεν εἶμαι ἐγώ.

— Σεῖς, κύριε!

— Ναι, ἐγώ' ἐγὼ διέταξα καὶ σὰς ἔφεραν ἐδῶ. Εἶμαι μόνος ἑνορκος καὶ μὴ κατακρίνετε κανένα ἄλλον.

— Καὶ τί κακὸν σὰς ἔκμα, κύριε;

— Κανένα, σὰς ἀγαπῶ μόνον, καὶ ἠθέλησα νὰ σὰς ὑποχρεώσω νὰ μὴ ἀποκρούσετε τὴν ἀγάπην μου.

— Βδελυρὸν εἶναι, κύριε, τὸ στρατήγημά σας, καὶ σὰς προλέγω ὅτι δὲν θὰ ἐπιτύχῃ.

— Ὅ, τὸ ἰδῶμεν' ὁ ἀδελφός μου, κυρία, σὰς ἠγάπησεν ὡς τρελὸς, καὶ δὲν τὸν κατεδέχθητε' ἐγὼ ὁμῶς θὰ σὰς ἀγαπήσω ὡς κύριος καὶ θὰ ἐνδώσετε.

— Ὅποια ἀποτρόπαιος ὁμιλία!

— Ἐξηγουμαι καθαρὰ, ὡς πρέπει. Ἀκούσατέ με, κυρία. Ἡ ζωὴ σας καὶ ἡ ζωὴ τοῦ πατρὸς σας κρέμονται ἀπὸ τὴν θέλησίν μου. Ἡμπορῶ νὰ σὰς κάμω ὅπως θέλω, σήμερον, αὐριον καὶ καθεξῆς. Εἶμαι μέλος τοῦ ἐπαναστατικοῦ δικαστηρίου. Ἀντιπροσωπεύω ἐδῶ τὸν Φουκιέ, καὶ μετ' ὀλίγον θὰ μάθετε τὴν ἀξίαν τοῦ ὀνόματος τούτου. Ἀλλὰ καθὼς ἔχω τὴν ἐξουσίαν νὰ σὰς ἐξοντώσω, ἔχω τὴν ἐξουσίαν καὶ νὰ σὰς σώσω. Σὰς δίδω τὴν ζωὴν τοῦ πατρὸς σας, τὴν ἐδικὴν σας, τὴν περιουσίαν, τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀσφάλειάν σας ὑπὸ ἕνα ὄρον.

— Ποῖον ὄρον ἐνοεῖτε, κύριε;

— Νὰ μὲ ὑπανδρευθῆτε.

— Σὰς; . . . Ποτέ!

— Ἐπερίμενα νὰ τ' ἀκούσω' ἀλλὰ δὲν βιάζομαι. Σὰς ἀφίνω νὰ σκεφθῆτε μὲ ἡσυχίαν. Θὰ ἐπιστρέψω, κυρία, νὰ σὰς ἐπισκεφθῶ καὶ πάλιν' ἡ φυλακὴ δίδει γνῶσιν.

Καὶ χωρὶς νὰ προσθήσῃ οὐδὲν ἄλλο ἐξῆλθεν, ἀφείκει ἐκπληκτον τὴν νέαν διὰ τὴν αὐθάδειαν. Ἐνόησεν ἡ ταλαιπωρος ὅτι δύο μόνον δρόμοι ἀπελείποντο εἰς αὐτὴν, ἢ νὰ συγκατατεθῇ εἰς τὴν πρότασιν τοῦ αὐθάδους, ἢ ν' ἀποθάνῃ. Ἡ ἰδέα αὕτη τὴν ἐδύθησεν εἰς θλίψιν.

Ἐν τοσοῦτω παρετήρει τί ἐγίνετο εἰς τὴν φυλακὴν καθ' ἐκάστην, εἰς ὥραν ὀρισμένην' οἱ κλητῆρες τοῦ ἐπαναστατικοῦ δικαστηρίου ἐρχόμενοι ἐκάλουν μεγάλη τῆ φωνῆ τοὺς προκαταδεδικασμένους εἰς τὴν λαϊμητόμον. Ὅτε δὲ ἡ ὥρα αὕτη ἐσήμαιεν, οἱ γονεῖς, οἱ συγγενεῖς, οἱ φίλοι τῶν θυμάτων συνῶδευον αὐτοὺς μέχρι τῆς θύρας ἵνα τοὺς ἀσπασθῶσι τὸ τελευταῖον. Μετὰ τινὰς δὲ ὥρας οἱ δημόσιοι κήρυκες ἐρχόμενοι ὑπὸ τὰ παράθυρα τῆς φυλακῆς ἀνέκραζον ταῦτα' *« Ἰδοὺ τὰ ὀνόματα ἐκείνων οἱ τινες ἐκέρδησαν τὸ λαχεῖον τῆς ἀγίας λαϊμητόμου. »*

Αἱ σκηναὶ αὗται ἀνανεούμεναι καθ' ἡμέραν ἐκλό-

νουν τὸ θάρρος τῆς Κλαυδίας, τῆς ὁποίας πᾶσαν συγκοινωνίαν μετ' ἄλλου ἐμποδίζον οἱ φύλακες κατὰ διαταγὴν τοῦ Πέτρου, θέλοντος οὕτω νὰ κατασπαράξῃ ἐτι μᾶλλον αὐτήν.

Ἡ μοναξία εἶναι τρομερὰ πρὸς τὰς δειλὰς ψυχὰς καταβάλλει καὶ τὰς ἰσχυροτέρας θελήσεις· ὅθεν ὅτε ὁ Μερὰρ παρουσιάσθη ἐκ νέου εἰς τὴν Κλαυδίαν, δὲν ἀπήντησε τὴν καταφρόνησιν καὶ τὴν ὑπερηφάνειαν τῆς πρώτης ἡμέρας· ἡ ταλαίπωρος μόνον δάκρυα εἶχεν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς. Ἡ ἀντίστασις καθίστα πολυτιμότεραν τὴν κατάκτησιν· ὁ ἔρωσ τοῦ Πέτρου ἤρξανε καθ' ὅσον ἀπὸ τὰ ἐμπόδια· πολλάκις ἐνόμισεν ὅτι ἡ συγκατάθεσις τῆς νέας δὲν θὰ ἤργοπόρει· ἀλλ' αὐτὴ ἐβουθίζετο εἰς λύπην καὶ ἐσιώπα. Τότε ὁ Μερὰρ ἀνέβη εἰς αὐριον τὴν ὀριστικὴν ἐφοδον. Καὶ ὅμως ὁ καιρὸς ἐβίαζεν· ἡ φυλακὴ ἐκενοῦτο καθ' ἑκάστην. Διὸ ἀπεφάσισε νὰ τολμήσῃ τὴν τελευταίαν προσβολήν.

Ὁ Μάρκος, ὡς εἶδομεν, εἶχε καταταχθῆ μεταξὺ τῶν κλητῆρων τῆς ἀστυνομίας· χάρις δὲ εἰς τὰς συντάξεις τοῦ Πέτρου, διωρίσθη καὶ ὑπάλληλος τοῦ δικαστηρίου, ὀδηγῶν τοὺς κατηγορουμένους ἀπὸ τῆς φυλακῆς εἰς τὸ ἀκροατήριον.

Μίαν τῶν ἡμερῶν, ἐνῶ ὁ Πέτρος εὕρισκετο εἰς τὸ δωμάτιον τῆς Κλαυδίας, ἐγένετο ἡ κλήσις τῶν μελλόντων νὰ δικασθῶσι. Βαθυτάτη σιωπὴ ἐπεκράτει εἰς τὴν φυλακὴν, ὅπου ἕκαστος οὐδὲ ν' ἀναπνεύσῃ ἐτόλμα, ἀλλ' εἶχε τὸ οὖς προσκεκολλημένον εἰς τὴν θύραν αὐτοῦ. Τεσσαράκοντα ὀνόματα εἶχον ἀκουσθῆ, καὶ μετ' αὐτὰ βροντώδης φωνὴ ἀνέκραξε — Κλαυδία δὲ Μερέλ! Πρῶν δούξ δὲ Μερέλ!

Καὶ κεραυνὸς ἂν ἐπιπτε πρὸ τῶν ποδῶν τῆς Κλαυδίας δὲν θὰ ἐτρόμαζεν αὐτὴν εἰς τοσοῦτον βαθμόν.

— Πάτερ μου! πάτερ μου! ἀνέκραξεν ὀρμήσασα πρὸς τὸν γέροντα.

Καὶ εὐθὺς ἤκούσθη κρότος βημάτων.

Ἡ Κλαυδία ἔδραμε πρὸς τὴν θύραν ὡς ἂν ἤθελε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἴσοδον· ἀλλὰ σκεφθεῖσα ἔπεσε πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ Πέτρου.

— Διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ, κύριε, εὐσπλαγχνίσου τὸν πατέρα μου.

Καὶ ὁ κοπετὸς διέκοψε τὴν φωνὴν τῆς.

Ὁ δὲ Πέτρος, θέλων νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τῆς περιστάσεως, ἠρώτησε ψυχρῶς·

— Συγκατανεύω νὰ σώσω τὸν πατέρα τῆς γυναικὸς μου· μοὶ δίδεις τὴν ἄδειαν, πολίτις;

— Κάμνω ὅ,τι θέλεις, κύριε, φθάνει μόνον νὰ μὴ φανεύσῃς τοῦτον τὸν γέροντα.

— Καὶ ποῖαν ἐγγύησιν μὲ δίδεις;

— Τὸν λόγον μου.

— Καλὰ, μὲ ἀρκεῖ.

Ὁ Μάρκος συνοδεύμενος ὑπὸ δύο φυλάκων εἰσηλθε τότε.

— Πολίται, εἶπεν ὁ Πέτρος, ἔγινε λάθος. Ἐγὼ γυῶμαι διὰ τὸν φυλακισμένον· ἐγὼ τὸν ἀνακρίνω. Ἰπάγετε.

Καὶ οἱ μὲν φύλακες ἀνεχώρησαν, ἡ δὲ Κλαυδία ἀνέπνευσεν.

Ὁ Μερὰρ ἠθέλησε νὰ ἐξασφαλίσῃ ἐτι μᾶλλον τὸν θρίαμβόν του.

— Καὶ πότε ὑπανδρευόμεθα, πολίτις; ἠρώτησεν.

— Εἰς σὲ ἀνήκω, κύριε, ἀποφάσισε.

— Αὐριον λοιπόν.

— Ἔστω αὐριον.

Εἶπε καὶ ἐξῆλθε τοῦ δωματίου.

Ἡ δὲ Κλαυδία, μείνασα μόνη, ἠσθάνθη τὴν τρομερὰν θέσιν τῆς. Ἐξερχομένη τῆς φυλακῆς ἔπρεπε νὰ τελέσῃ βδελυρὰν θυσίαν. Καὶ ὅμως δὲν ἐλυπεῖτο, διότι ἡ συνείδησις ὅτι ἔπραξε τὸ χρέος τῆς ὑπεστήριξε τὸ θάρρος τῆς. Ἀκουσίως δὲ ἔτρεφε τελευταίαν ἐλπίδα, τὴν ἐλπίδα νὰ μὴ ἐπιζῆσῃ εἰς τὴν ἀφροσύνην τῆς καὶ ν' ἀπαλλαγθῇ διὰ τοῦ θανάτου ἀπὸ τοῦ μισητοῦ συνοικεσίου.

Ἄλλ' ἐν τοσοῦτῳ ὁ Μερὰρ ἀπὸ τῆς δυσκολίας τὰς ὁποίας δὲν ἐπερίμενε. Κατὰ τὴν τρομερὰν ἐκείνην ἐποχὴν, ἡ φυλακὴ δὲν ἄφινεν εὐκόλως τὰ θύματά τῆς. Ὁ Φουκιέ, ὅτε ἐπρόκειτο νὰ ἐκδώσῃ ἀποφάσεις, ἐγένετο ἄγριον θηρίον. Εἰς μάτην ὁ Μερὰρ ἐπροσπάθει νὰ σώσῃ τὸν γέροντα, λέγων ὅτι ἦτο ἐσχατόγηρος· ὁ Φουκιέ ἀπεκρίνετο ὅτι ἀπεκρίθη πρὸς τὸν εἰπόντα ὅτι ἡ σύζυγος τοῦ στρατάρχου Μουσοῦ ἦτο ὀγδοηκοντούτις καὶ κωφὴ— Συνώμοσεν ὑποκόπως. Ὁ Μερὰρ ἐπέφερε τότε ὅτι ἦτο παραλυτικός· ἀλλ' ὁ Φουκιέ ἀπεκρίθη καὶ πάλιν— Δὲν ζητῶ τὴν γλῶσσάν σου, ἀλλὰ τὴν κεφαλὴν σου. Ἐπὶ τέλους παρακαλῶν καὶ ἰκετεύων κατώρθωσε νὰ ἐπιτρέψῃ ὁ Φουκιέ νὰ ἐπιτεκθῇ τὸν γέροντα ἰατρός. Ὁ τρομερὸς ἀστυνόμος συγκατένευσεν.

Ἐνῶ δὲ ἐγίνοντο ταῦτα, ὁ Μερὰρ ἐνησχολήθη εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τῶν κτημάτων τοῦ γέροντος, ὡς περὶ κτημάτων ἀνηκόντων εἰς αὐτόν, καὶ διέταξε νὰ μὴ ἐκτεθῇ μηδὲν τούτων εἰς δημοπρασίαν ὡς μὴ μεταναστεύσαντος τοῦ δουκός.

Συμπράττοντος δὲ καὶ τοῦ Μάρκου ὡς μάρτυρος, ὁ Πέτρος ἐδήλωσεν ἐνώπιον τῆς ἀρμοδίας ἀρχῆς ὅτι ὁ δούξ καὶ ἡ θυγάτηρ του οὐδέποτε εἶχον ἐξέλθει τῆς Γαλλίας, καὶ ὅτι ἐπομένως πᾶσαι αἱ περὶ δημοφιλίας τῆς περιουσίας αὐτοῦ πράξεις αἱ γενόμεναι ἐπὶ αὐτῇ τῇ ὑποθέσει ἦσαν ἄκυροι. Ὁλόκληρον ἐβδομάδα κατηνάλωσεν εἰς τὴν τακτοποίησιν τῆς ὑποθέσεως αὐτῆς· ἐπισκέπτετο ὅμως καθ' ἡμέραν τὴν Κλαυδίαν, ἐκ τῶν χειλέων τῆς ὁποίας οὐδὲν παράπονον ἐξήρχετο. Μόνον ὅτι ὁ Πέτρος διηγείτο

αὐτῇ τοὺς ἀγῶνας ὅσους κατέβαλεν ὅπως ἀποσπάσῃ τὴν κεφαλὴν τοῦ πατρός τῆς ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Φουκιέ, ἀντέμεθεν αὐτὸν διὰ μελαγχολικοῦ μειδιάματος.

Ὁ ἰατρός ἐπισκεφθεὶς ἐν τοσοῦτῳ τὸν γέροντα δοῦκα ἐβεβαίωσεν, ὅτι ἡ λαιμητόμος ἤθελεν ἀποκεφαλισεῖ ἀληθῆς πτώμα. Πρῶτον τότε ὁ δημόσιος κατήγορος συγκατένευσε νὰ παραιτηθῇ ἐνὸς θύματος· ἐζήτησε μόνον εἰκοσιτεσσάρων ὠρῶν προθεσμίαν, ὅπως ἀναγνώσῃ τὰ ἐγγράφα καὶ συντάξῃ τὴν ἀποφυλάκισιν. Καὶ αἱ μὲν πρῶται πράξεις τοῦ γάμου ἐδύναντο νὰ γίνωσι τὴν αὐτὴν ἡμέραν, αἱ δὲ λοιπαὶ μετὰ τὴν νόμιμον προθεσμίαν.

Οἱ σκοποὶ λοιπὸν τοῦ Πέτρου ἤγγιζον εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτῶν· μετ' ὀλίγον θὰ ἐγένετο πλούσιος, ἰσχυρὸς καὶ συγγενὴς μεγάλου οἴκου. Ἡ ἰδέα αὐτῇ τὸν εἶχεν οὕτως εἰπεῖν μεταμορφώσει, διότι ἡ καρδιά του ἠρμήνευεν εὐγενέστερα αἰσθήματα. Θὰ ἔλεγε τις ὅτι ἐπροσπάθει ν' ἀποσβέσῃ τὰ ἀποτρόπαια μέσα ὅσα εἶχε μεταχειρισθῇ, διὰ διαγωγῆς εὐγενεστέρας.

Ἡ δὲ Κλαυδία κατέτριψεν ὀλόκληρον τὴν νύκτα κλαίουσα. Ποτὲ τὰ χεῖλη τῆς δὲν εἶχον προφέρει ἕως τότε τὸ ὄνομα τοῦ Αὐγούστου· καὶ αὐτὴ καὶ ὁ Πέτρος ἐφαίνοντο ἀποκρούοντες τὴν μνήμην αὐτοῦ. Ἡ εἰκὼν ὅμως ἐκείνου τὸν ὅποιον ἠγάπα ἐζωγραφεῖτο πολλάκις εἰς τὴν μνήμην τῆς, καὶ ἐθυμείτο πόσον ὑπῆρξεν ἐλευθέρω, προσφιλεῖ καὶ εὐτυχῆς. Τί ἄρα νὰ ἔκαμεν ὁ Αὐγούστος; Ποιοὶ λόγοι ἐμπόδιζον αὐτὸν νὰ τρέξῃ εἰς βοήθειάν τῆς; Ἐνίοτε ἐμέμψετο ἑαυτὴν ὅτι ἐφάνη τόσον αὐστηρὰ καὶ μᾶλλον ὑπερόπτις πρὸς αὐτόν, καὶ τὸν κατέκρινεν ὅτι ὑπήκουσε τόσον εὐκόλως εἰς τὰς προσταγὰς τῆς καὶ ὅτι δὲν ἐπροσπάθει νὰ τὴν ἰδῇ ἐκ νέου. Αἱ ἀντιφάσεις τῆς καρδίας εἶναι ἀνεξήγητοι· προσκολλᾶται εἰς φαντασιώδη καὶ καταφρονεῖ τὰ πρὸ τῶν ποδῶν. Τὰ μεγάλα πάθη τρέφουσιν οἱ φραγμοὶ, καὶ εἶναι ἀδιαχώριστα ἀπὸ τὴν λύπην.

Ὅτε ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος ἤυρε τὴν ταλαίπωρον νέαν ἄγρυπνον, ἀναπολοῦσαν τὰ λυπηρὰ ταῦτα. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην θ' ἀπελύετο μετὰ τοῦ πατρός τῆς. Ἀλλὰ ὀλόκληρος ἡ πρωτὴ παρῆλθε χωρὶς νὰ φανῇ τις· παρετήρησε μόνον ὅτι ἀσυνήθως τις κίνησις ἐγένετο εἰς τὴν φυλακὴν. Φωναὶ θορυβώδεις ἤκούοντο πανταχοῦ, καὶ ἐφάνετο ταραχθεῖσα ἡ συνήθως πειθρχία. Οἱ κλητῆρες τῆς ἐπαναστάσεως, οἱ ἐπιτηρηταὶ τῆς τάξεως ἐφαίνοντο λησμονήσαντες τοὺς βιβίους αὐτῶν τρόπους· καὶ οἱ δεμοφύλακες ἐγένοντο γλυκύτεροι. Βεβίως κατὰ ἕκτακτον θὰ συνέβη, καθόσον μάλιστα περὶ τὴν φυλακὴν συνεσωρεύθησαν πολλοὶ, οἱ τινες διὰ τῶν δρυφράκτων ὠμίλων μετὰ τῶν φυλακισμένων, ἀπαρτίζοντες λόγους παρηγορίας πρὸς αὐτούς.

Ἡ Κλαυδία δὲν ἐδύνάτο νὰ ἐννοήσῃ τί ἔτρεχεν· ἔπρεπε ἄρα νὰ φοβῆται ἢ νὰ ἐλπίζῃ; Εὐκόλως ἐνοεῖ τις ὁποῖα ὑπῆρξεν ἡ ἀγωνία τῆς ἀθλίας μεταξὺ τῆς τοσαύτης ταραχῆς. Ἡ καρδιά τῆς μόνον τῇ ἔλεγεν ὅτι τὰ γενόμενα ἐντὸς τῆς φυλακῆς ἦσαν εὐνοικὰ πρὸς τοὺς τιμίους ἀνθρώπους· ἀλλὰ καὶ ἡ μὴ ἐμφάνισις τοῦ Πέτρου Μερὰρ ἔδιδεν αὐτῇ χρηστὰς ἐλπίδας.

Τὴν ἐπιούσαν πάντες οἱ ἐν τῇ φυλακῇ περιεφέροντο ἐλευθέρως καὶ παρεδίδοντο εἰς εὐθυμίαν, καὶ πάντες διηγούντο τὰ συμβάντα. Ὁ Ρόβεσπέρος φυλακισθεὶς ὑπὸ τῆς συντακτικῆς συνελεύσεως, ἠθέλησε νὰ γίνῃ αὐτόχειρ, ἀλλὰ μόνον τὴν σιαγόνα του ἐτραυματίσσε. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἔμελλε νὰ κατατομηθῇ. Ὁ Saint-Just καὶ τινες συνάδελφοί του ἔμελλε καὶ αὐτοὶ νὰ δικασθῶσιν ὑπὸ τοῦ ἐπαναστατικῆς δικαστηρίου. Ἐνὶ λόγῳ ἡ λαιμητόμος ἔμελλε νὰ ἐργασθῇ δικαιοτέρον.

Τοιαῦτα ἐπανελαμβάνοντο εἰς τὴν φυλακὴν.

Μετ' ὀλίγον ἠκούσθη θόρυβος παρὰ τὴν ἐξωτερικὴν εἴσοδον, καὶ ἡ νέξ εἶδε σωρὸν ἀνθρώπων φερομένων εἰς τὴν φυλακὴν, καὶ ἕκτακτον στρατιωτικὴν δύναμιν. Ἦσαν δὲ πάντες ἐκ τῶν ἠττηθέντων τῆν 9 τοῦ Σεπτεμβρίου. Εἰσαχθέντες δὲ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον παρεδόθησαν εἰς τοὺς αὐτοὺς δεσμοφύλακας καὶ κλητῆρας, οἵτινες τοὺς ἐνέκλεισαν εἰς τὰ ἀσφαλέστερα δωμάτια. Φαντάσθητε δὲ τὴν ἔκστασιν τῆς Κλαυδίας ὅτε μεταξὺ αὐτῶν εἶδε καὶ τὸν Πέτρον. Ἀκουσία φωνὴ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ στόματός τῆς, ὁ δὲ Πέτρος ἔρριψε πρὸς αὐτὴν βλέμμα λυπηρὸν, ὡς ἂν ἐζήτηε συγγνώμην· αὐτὴ δὲ ἀποχωρήσασα ταχέως εἰς τὸ δωμάτιόν τῆς, ἐβουθίσθη εἰς πλειοτέραν ἀβεβαιότητα ἢ πρότερον περὶ τῆς τύχης τῆς. Μόλις δὲ εἰσῆλθε καὶ ἤκουσε κρουομένην τὴν θύραν τῆς. Καὶ ἐμβὰς ὁ Μάρκος ὄλως περίλυπος, ἐνεχείρισεν αὐτῇ ἐπιστολήν, περιέχουσαν γεγραμμένα διὰ μολυβδοκονδύλου τὰ ἐξῆς·

«Κυρία! Ἐνικήθημεν· αὐριον θὰ κατατομηθῶ. Ὁ θάνατός μου σὲ ἀφίνει ἐλευθέρω. Ἐδείχθης πιστὴ πρὸς ἐμὲ, δεικνύομαι καὶ ἐγὼ πρὸς σὲ δίκαιος. Ἀπὸ τῆς χθὲς σοὶ ἀπεδόθησαν ὅλα σου τὰ κτήματα, εἶναι δὲ ὑπογεγραμμένη ἡ ἀποφυλάκισις σου. Ἴνα σὲ ὑποδεχθῶ εὐπρεπῶς εἶχον ἐνοικίασει οἰκίαν. Ὁ Μάρκος θὰ σὲ ὀδηγήσῃ. Ἐντὸς τινος γραφείου θὰ εὕρῃς τὰ ἐγγράφα τῆς ἀποδόσεως τῶν κτημάτων σου καὶ τῆς ἀπολύσεως τοῦ πατρός σου. Ἐὰν ὁ θάνατός μου σὲ φανῇ ἱκανὴ ἐξιλέωσις, συγχώρησον με διὰ τοὺς πρὸς σὲ βιβίους μου τρόπους. Τὸ ὄνομα Μερὰρ δὲν εἶναι ὄνομα τὸ ὅποιον πρέπει νὰ καταρσθῆς, ἀφοῦ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖός σοι τὸ κατέστησε μισητὸν ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦτον. Π. ΜΕΡΑΡ.»

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐρμηνεύετο αἰσθημάτων εὐγενῶν

ἐξελέωσε τῶντι τὴν Κλαυδίαν, ἥτις βυθισθεῖσα εἰς λογιζομένους δὲν ἔβλεπε τὸν Μάρκον ἱστάμενον πρὸ αὐτῆς καὶ μόλις κρατοῦντα τὰ δάκρυά του. Ἐπὶ τέλους αὐτός ἠρώτησε·

— Τί ν' ἀποκριθῶ, κυρία;

— Ὅτι τὸν συγχωρῶ καὶ τὸν λυποῦμαι, ἀπεκρίθη μὲ ἀγγέλου φωνήν.

Δύο ἡμέρας μετὰ ταῦτα, ὁ δοῦξ καὶ ἡ θυγάτηρ του ἦσαν ἐλεύθεροι. Ὁ Μάρκος ὠδήγησεν αὐτοὺς εἰς τὴν προστομασθεῖσαν οἰκίαν. Τὰ ἐγγράφα, ὡς ἀνήγγειλεν ὁ Πέτρος, εὐρέθησαν ἐν τάξει, καὶ πρὸς τούτοις σημαντικὴ τις ποσότης χρυαίου, ἵνα ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς πρώτας ἀνάγκας τῶν ἐλευθερωθέντων. Φεῦ ὅμως! φαίνεται ὅτι ὁ θάνατος ἐπερίμενε τὴν ὄραν ἐκείνην ἵνα παραλάβῃ τὸν γέροντα, τὸν ὅποιον ἡ Κλαυδία ἔσωσεν ἀπὸ τῆς λαϊμητόμου. Ἡ Κλαυδία ἔμεινεν ὄρφανή, καὶ μόνος ὁ Μάρκος ἔμεινε πιστός καὶ ἀφωσιωμένος. Ὁ Πέτρος, πρὶν ἀποθάνῃ, ἐσύστησεν αὐτῷ ἐνθέρμως τὴν νέαν, καὶ ἐξετέλει τὰς διαταγὰς του ὡς ἂν ἦτο ἀκόμη ζωντανός. Ἡ Κλαυδία ἐτοιμασθεῖσα ν' ἀναχωρήσῃ εἰς Δαγγοεδὸν ἠθέλησε νὰ τὸν παραλάβῃ.

— Κατὰ χρέος, ἀπεκρίθη ἐκεῖνος, ἀναγκάζομαι νὰ παρακούσω, διότι ὑπάρχει καὶ ἄλλος Μεράρ. Τοὺς εἶδα γεννηθέντας καὶ θ' ἀποθάνω εἰς τὰς χεῖρας τῶν. Ὁ πρῶτος μὲ ἔκαμεν Ἰακωβίτην, ὁ νεώτερος θὰ μὲ κάμῃ ὅ,τι θέλει. Ὁ Θεὸς βοηθός.

— Ἄλλ' ἂν σὲ ὠδήγησω εἰς τὸν Μεράρ, ἔρχεσαι;

— Ἐνοεῖται.

Καὶ ἐτοιμασθέντες ἀνεχώρησαν· περὶ δὲ τὰ μέσα τῆς ἑκτῆς ἡμέρας ἐφθασαν εἰς Ἀλαί. Ὁ Μάρκος ἤθελε νὰ καταλύσωσιν εἰς τὸ πρῶτον ξενοδοχεῖον, ἀλλ' ἡ νέα διέταξε νὰ ὑπάγῃ ἡ ἄμαξα εἰς τὴν οἰκίαν, εἰς ἣν τὸ προηγούμενον ἔτος ἦλθε ζητοῦσα ἐργασίαν.

Μετ' ὀλίγον ἐστάθη τὸ ὄχημα, καὶ ὁ φυλάττων τὴν οἰκίαν ὑπῆρέτης ἔμεινεν ἐκστατικός. Ναι μὲν ἡ ἐπιγραφή τῶν ἀδελφῶν Μεράρ ἐσώζετο, ἀλλὰ τὸ πρόσωπον τῆς οἰκίας ἦτο ἄλλο ἐρείπιον. Δὲν ἠκούοντο πλέον οὔτε ἄσματα γυναικῶν ἐργαζομένων, οὔτε κρότος μηχανῶν. Ἡ σιωπὴ ἦτο βαθυτάτη, ὁ Μάρκος παρετήρει ταῦτα περίλυπος. Ἐπὶ τέλους ἐκτύπησε τὴν θύραν· οὐδεὶς ὅμως ἀπήντησεν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ γείτονες ἐρωτηθέντες οὐδὲν ἐγίνωσκον. Εἶπον μόνον ὅτι ὁ Αὐγουστος Μεράρ περαιώσας τὰς ὑποθέσεις του ἀνεχώρησεν. Ἐνῶ δὲ ὁ Μάρκος ἀπελπίζετο, ἡ νέα ἐσκέπτετο. Αἶφνης δὲ ἀναβῆσα εἰς τὴν ἄμαξαν, ἐπροσκάλεσε καὶ τὸν Μάρκον νὰ ἀναβῇ, καὶ εἶπεν εἰς τὸν ἡνίοχον·

— Στρέψε τὰ ἄλογά σου πρὸς τὸν δρόμον Σεντράς.

Ὁ δρόμος οὗτος ἔφερε πρὸς τὴν καλύβην ὅπου εἶχε διατρίψῃ ἐν ἔτος.

Φθάσασα δὲ εἰς τὸ ὄψος αὐτοῦ, ἡ ἄμαξα ἐστάθη κατ' ἐπιταγὴν τῆς νέας, καὶ αὐτὴ καταβῆσα ἔτρεξε πρὸς τὸ ὄρος. Μόλις ἐδύνατο νὰ τὴν ἀκολουθήσῃ ὁ Μάρκος. Στήλη καπνοῦ ἐδείξε ποῦ ἔκειτο ὁ οἰκίσκος τὸν ὅποιον περιεκάλυπτον πράσινα δενδρίδια. Μετ' ὀλίγον ἐφθασεν ἡ Κλαυδία εἰς τὸ περιπόθητον ἐρημητήριον. Ἡ καρδία τῆς δὲν τῆνεῖχεν ἀπατήσει, διότι ὁ Αὐγουστος ἦτο ἐκεῖ, ὃς τις ἰδὼν αὐτὴν ἀφῆκε φωνὴν καὶ ἐδραμεν εἰς συνάντησίν τῆς.

— Κλαυδία, εἶπε, σ' ἐπερίμενα. Μὲ εἶχες ὑποσχεθῆ τελευταῖον ἀποχαριτισμὸν, καὶ ἤμην βέβαιος ὅτι θὰ φυλάξῃς τὴν ὑπόσχεσίν μου.

— Δὲν πρόκειται πλέον περὶ ἀποχαριτισμοῦ, φίλε μου. ἦλθον νὰ σ' ἐρωτήσω ἂν θέλῃς νὰ μὲ δεχθῆς σύζυγόν σου.

— Εὐλογητὸς ὁ Θεός! ἀνεφώνησεν ὁ Μάρκος. Τὸ ἔργον μου δὲν ἐτελείωσεν ἀκόμη εἰς τοῦτον τὸν κόσμον· πρέπει νὰ ἀναθρέψω καὶ τὰ Μεραρδάκια.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΩΡΗΑΣ.

Εἰς τὸ 524 φύλλον τῆς *Πανδώρας* ἐδημοσιεύθη δημοτικὸν ἄσμα ἔχον ὑπόθεσιν ἱστορικὴν, ἐπισηράσαν τὴν προσοχὴν καὶ τῶν ἐν Εὐρώπῃ λογίων ἀπὸ τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος· ὁ δημοσιεύσας τὸ δημοτικὸν τοῦτο ἄσμα νομίζει ὅτι ἀνάγεται εἰς φρούριον τι ἐν Μάνῃ *Κάστρον τῆς ὠρηᾶς* ἐπονομαζόμενον ἦτοι τῆς ὠρηᾶς· τοιοῦτον δὲ ὑπάρχει τῶντι ἄνωθεν τοῦ ἀκρωτηρίου Θυρίδων (*Cavogrosso* ἰταλ.) τοῦ δήμου Μέσσης τῆς ἐπαρχίας Οἰτύλου, περὶ οὗ ἐγράψαμεν καὶ ἄλλοτε ἐν *Πανδώρα* (ἴδε φυλλ. 511 ἰουλ. 4, 1874 σελ. 154). *Κάστρον* δὲ τῆς ὠρηᾶς δὲν ἀπαντᾶται μόνον ἐν Μάνῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀργολίδι 4 ἢ 5 λέυγας μακρὰν τοῦ Ἄστρου ἢ τοῦ ἀγίου Πέτρου (*Buchon, la Grece continentale et la Morée 1843 σ. 395, Passow, carmina popularia graeciae recentioris 1860 σελ. 649*), ἐν Καρυταίνῃ (*I. Ross, reisen und reiserouten durch griedchenland 1844 τ. 1, σελ. 91*), καὶ ἐν Κύθῳ, ὡς ὁ αὐτὸς ῥὸς λέγει ἐν τῇ κατὰ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους περιηγήσει αὐτοῦ (τ. III. σελ. 412), καὶ ἐν Θάσῳ (*Pass. ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 364—365*), καὶ ἐν Λυκίᾳ τῆς Ἀσίας κατ' Α. Ἰατρίδην (*Συλλ. δημοτικῶν ἄσμάτων κλ. 1859 σελ. 72—73*) καὶ ἐν Τραπεζοῦντι (*Π. Τριανταφυλλίδου οἱ Φυγάδες δράμα 1870. Προλεγ. σελ. 45*). Καὶ εἰς τὰ Θεσσαλικά Τέμπη ὑπάρχει φρούριον τοιοῦτο (*Dodwell, a classical and topographical κλ. 1810 vol. 14, p. 412*), ὅπερ περιέγραψε καὶ ὁ Βασθόλδους (*Voyage en Grèce 1807 7, 4, p. 90—94. Oreas-castro. Οὐδ' ἡ Ἠπειρος καὶ ἡ Μακεδονία ἔμειναν ὀπίσω, διότι καὶ ἐκεῖ ἀπαντῶν*

τοιαῦτα ὄνόματα φρουρίων. Καὶ ἐν μὲν τῇ Μακεδονίᾳ εἰς τὴν πόλιν Σερβίων τὸ φρούριον (*Huzey, Le mont Olympe et Acarnanie, 1860 p. 213*) ἔκαλετο οὕτως· ἐν δὲ τῇ Ἠπείρῳ κατὰ τὴν πεδιάδα Δρυϊνουπόλεως (*Δρυϊπιδος* τὸ πάλαι καὶ νῦν Ἀργυροκάστρου), ἐν τῇ θέσει τῶν ἐρειπίων τῆς πόλεως ταύτης, κειμένης τότε παρὰ τὸ χωρίον Τερηχαχάταις σήμερον καλούμενον (ἴδε Νεοελλην. Ἀναλεκτ. φιλολογ. συλ. «Παρανασσοῦ» τ. 6. ἀ μερ. 6' φυλλ. 41), ὡστε βλέπομεν ἐνταῦθα, ὅτι ἡ ὀνομασία *κάστρον τῆς ὠρηᾶς*, οὐ μόνον ἐν Μάνῃ ἀλλὰ καὶ ἄλλαχού τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν σώζεται ὁμοία παράδοσις καὶ ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ καὶ ἐν τῇ Ἀσιατικῇ Ἑλληνικῇ περιφερείᾳ. Πόθεν δὲ αὕτη καὶ ποῖον ἐκ τῶν ἀνωτέρω φρουρίων ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν κατὰ πρῶτον καὶ ἐν τεύθεν ὡς ἀπὸ κέντρου ἢ ἀπ' ἀρχῆς τινος ῥιζικῆς μετεδόθη καὶ εἰς τὰ λοιπά; Ἀσπασαμένου οὕτω τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην λαβοῦσαν οἰοεὶ γενικεῦσιν τινα, δίδοται ἡμῖν ἀφορμὴ σπουδαίας ἐρεύνης, καθ' ἣν ν' ἀνιχνεύσωμεν ποῦ κατὰ πρῶτον ἐν τῷ μεσαιῶνι ἀπαντᾶται ἡ ὀνομασία αὕτη, καὶ ποῖον τὸ αἷτιον τῆς γενικεύσεως καὶ τὰ παρόμοια· ἀλλ' ἄμα εὐτυχῆσωμεν ἀνευρεῖν τὸ πρῶτον λαβὼν τὴν ὀνομασίαν φρούριον κατὰ τὸν μεσαιῶνα, τότε ἐπέρχεται φυσικὴ λύσις τῶν ὑπολοίπων ἡμῶν ἀπορημάτων. Καὶ ἄλλοτε τὰ τοιαῦτα ἔλεγον πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸν φιλολογ. σύλλογον (α) μνημονεύσας τοῦ ἄσματος, ὅπερ ἐν τῇ ἐμῇ πατρίδι, Ἠπείρῳ (β) ἄδεται οὕτως, ἦτοι διαφέρον κατὰ τινα τοῦ ἐν τῇ *Πανδώρα* διττῶς δημοσιευθέντος·

ὦχ! Σᾶν τῆς ὠρηᾶς τὸ Κάστρο

Κάστρο δὲν εἶδα

Κάστρο δὲν εἶδα (γ)

Κάστρο, Κάστρο, παινεμένο

Δὲν εἶρ' πουθενά

Δὲν εἶρ' πουθενά

Σᾶν αὐτὸ ἐξαΐκουμένο

(α) Ὁ σφοδρὸς οὗτος σύλλογος ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ ἔκαμε μείαν τοῦ περιστατικοῦ, ἀλλ' ἀνωμόμως κατὰ τοὺς ἔθους τοῦ ἐπὶ τῶν διαγωνισμάτων κανονισμοῦ, ὃς τις χρῆζει βελτιώσεως τοῦλάχιστον διὰ τὰ πράγματα τῶν Ἠπειρωτικῶν καὶ Θεσσαλικῶν διαγωνισμάτων, ἐπ' οἷς νὰ περιορισθῶσιν εἰς ὀλιγώτερα ἀντικείμενα· αἱ ἐπιστημονικαὶ ἐρευνᾶι· εἰς τοιοῦτον ἐπευρυνθέντα κύκλον ἐρευνῶν ἐν τοῖς διαγωνισμοῖς τούτοις λίαν σπάνιαι ἔσονται εἰ μὴ ἄλλοι νὰ διεξιθῶσιν αὐτὴν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Εὐρώπῃ ἀκόμη.

(β) Τοῦλάχιστον ἐν τῇ Δροβιανῇ τῆς Ἠπείρου, τῇ γεννετεῖρῃ μοι, οὕτως ἄδεται. Ὁ κ. Χασιώτης ἐν τῇ συλλογῇ αὐτοῦ τῶν δημοτ. Ἠπειρ. φημάτων ἐξέδωκεν αὐτὸ διαφέρον, ὡς καὶ ἄλλα πολλὰ ἐξέδωκε μὴ καλῶς ἔχοντα. (ἴδε Συλλογ. αὐτοῦ σελ. 115—116. 1866.)

(γ) Παρὰ χωρικοὺς τονίζεται ἡ λέγουσα.

σ' ὄλο τὸν ντουνα

σ' ὄλο τὸν ντουνα(α).

ὦχ! Τουρκοὶ τὸ πολεμοῦσαν,

χρόνους δωδεκά

χρόνους δωδεκά

Καὶ δὲν ἔμπορουν τὰ τὸ πάρον

τὸ μυζορημὸ

τὸ μυζορημὸ (β).

ὦχ! κ' ἐβήκε ἡ Τουρκάκι

βωμογεννητὸ

βωμογεννητὸ

βωμοκουνάρητο.—

— Ἄ! τὸ πέρω ἔγω τὸ κάστρο

πόσα ἡ ῥόγα μου

πόσα ἡ ῥόγα μου.—

— Πεντακόσια ἡ φορεσιά σου

χιλία ἡ ῥόγα σου

χιλία ἡ ῥόγα σου

Καὶ τὴν ὁμορφῆ τοῦ Κάστρου

Κι' αἰ γιαννίτσαρη (γ)

Κι' αἰ γιαννίτσαρη.—

— Τοῦ Πύργου Πύργου πάει

καὶ γυροβολᾷ

καὶ γυροβολᾷ

Ἦ' ἀνοιξ' ἀνοιξάει πόρτα,

πόρτα τῆς ὠρηᾶς,

πόρτα τῆς ὠρηᾶς

τῆς Ἀλωναριᾶς,

Πόρτα θεμελιωμένη

πόρτα ξαΐκουστή

πόρτα ξαΐκουστή.

Ὅσῳ ῥ' ἀνοιξ' ἡ πόρτα

χιλλοὶ ἐμπήκαε

χιλλοὶ ἐμπήκαε

Κι' ὁσὼ νὰ μετακλίση

χιλλοὶ ἐβγήκαε

χιλλοὶ ἐβγήκαε.

Παρατηροῦμεν ὅτι τὸ δημοτικὸν τοῦτο ἄσμα ἴσως ἀποτελεῖ τὴν πρῶτην καὶ ἀρχικὴν διαμόρφωσιν εἰς στίχους τῆς ἱστορικῆς ὑποθέσεως τοῦ φρουρίου τῆς ὠρηᾶς, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς διαμορφώσεως ἴσως κατὰ τροποποίησιν τινα παρήχθησαν αἱ λοιπαί. Ἀποδείξεις δὲ τούτου πρόκεινται δύο λέξεις μὴ ὑπάρχουσαι εἰς τὸ ἄλλαχού ἄλλως ἀδόκιμον τοῦτο ἄσμα, ἂ τῆς Ἀλωναριᾶς (πόρτα), ἐπωνυμία, ἥτις ἐπὶ τὸ μερικώτερον προσδιορίζει τὴν πύλιν τοῦ φρουρίου, δι' ἧς εἰσῆλθεν ὁ τουρκικὸς στρατὸς καὶ ἐγένετο κύριος τῆς ὠρηᾶς· ὁ τοιοῦτος μερικὸς προσδιορισμὸς ὑποδεικνύει

(α) Τουρκ. λέξις σημ. κόσμον.

(β) Τὸ παντέρημο δηλ. εἰς τὸ πρῶτον οὐξύνεται, εἰς τὸ β' προπαροξύνεται.

(γ) Αἰ ἀντι ἴθι-αἰθι καὶ αἰ προστακτ. τοῦ εἰμί, πορεύομαι.

ιδιάζουσιν ταπογραφικὴν γνῶσιν, ἥτις προέρχεται ἐξ ἰθαγενείας· ὁ τὴν ἄμορφη τοῦ κάστρου, ἥτις ὑποδεικνύει ὑπόσχεσιν τοῦ στρατάρχου, συνήθη εἰς τοιαύτας περιστάσεις, καθ' ἃς ἐν τῇ ποιήσει μάλιστα ἐπιφαίνεται πρὸς πλείονα διέγερσιν τῶν παθῶν τοῦ ἀνθρώπου. Οὕτω καὶ Ὀμηρὸς τῷ πράγματι χρῆται πρὸς κατάπαυσιν τῆς μνήμης τοῦ Ἀχιλλεύου· ὑπόσχηται γὰρ ὁ Ἀγαμέμνων πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ τάδε·

... εἰδὲ κεν αὐτὲ
ἄστὸ μέγα Πριάμοιο θεοὶ δώσω· ἀλαπάξει
νῆα ἄλις χρυσοῦ καὶ χαλκοῦ νηήσασθαι
εἰσελθὼν, ὅτε κεν δατεώμεθα λιθὶ Ἀχαιοὶ
Τρωϊάδας δὲ γυναῖκας εἰκόσιν αὐτὸς ἐλέσθαι
αἶ κε μετ' Ἀργείων Ἑλένην κάλλιπται ἔωσιν.

(Ιλιάδ. I, 277 κέξ).

Τὰ τοιαῦτα, κατ' ἐμὲ ὑποδεικνύουσι τὴν ἀρχικὴν μορφήν τοῦ ἔσματος, ἐξ ἧς προήλθον αἱ λοιπαὶ, αἱ τινες δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς μεταγενέστεραι τροποποιήσεις τοῦ ἀρχικοῦ ἔσματος, ἀδομένου εἰς τὰς διαφόρους ἑλληνικὰς χώρας κατ' ἀποδοχὴν, καὶ σύμφωνα μὲ τὰς ἐν αὐταῖς παραδόσεις τῶν κατοίκων περὶ κυριεύσεως τοῦ φρουρίου, οἰκειοποιουμένων τὸ σημαντικὸν τοῦτο γεγονός.

Ὁ κ. Χασιώτης μεταβάλλει τὸ πανταχοῦ λεγόμενον Ὠρηῆς εἰς Οὐργιάς, κατὰ τὴν προφορὰν τῶν ἐν Πίνδῳ οἰκούντων Βλάχων· τὴν δὲ λέξιν *μυρλόρημο*, λέξιν ἑλληνικωτάτην, συγκειμένην ἐκ τῶν ἐζῆς δύο· *μυρία* καὶ *ἔρημον*, ἐξαλλοιοῖ εἰς *μαργιόριμου*. (Συλλ. δημοτ. ἄσματων Ἡπειρ. 1866 σελ. 415.) Περὶ τοῦ δημοτικοῦ τούτου ἔσματος πολλὰ καὶ καλὰ ἔγραψεν ὁ φίλος Ν. Πολίτης ἐν τῇ *Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ*, (ἐτ. 5' φυλλαδ. γ' σελ. 85—90.) Ἐπολείπεται ὁμως ἡ ἀνέυρεσις τοῦ πρώτου φρουρίου, ἐξ οὗ ἡ γενικωτέρα ὀνομασία *Κάστρον τῆς Ὠρηῆς*.)

ΑΘΑΝ. ΠΕΤΡΙΤΗΣ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

ΒΙΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ τῶν ἐπὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος διαπρεψάντων ἀνδρῶν ὑπὸ Ἀναστ. Ν. Γούδα διδάκτορος τῆς ἱατρικῆς κλ. τόμ. Αθῆναι 1872.

Δύο ἔτη δὲν συνεπληρώθησαν εἰσέτι ἀφότου ὁ κ. Ἀναστ. Γούδας ἤρξατο δημοσιεύων τὸ ἱστορικὸν αὐτοῦ πονήμα, οὗτινος ὁ σήμερον ἀναγγελλόμενος τόμος περιέχει δεκατρεῖς βίους, ἦτοι τὸν τοῦ Ν. Σκουφᾶ, Α. Τσακάλωφ, Ἐμ. Ξυνοῦ, Π. Ἀναγνωστοπούλου, Γ. Παπαρηγοπούλου, Π. Σέκερη, Γ. Λεβέντη, Γ. Παπαφλέσσα, Γ. Βλασοπούλου, Ἀναγνωσταρᾶ, Ν. Περ-

*) Ἀναγν. καὶ τὰ ἐν σελ. 495 τοῦ παρόντος τόμου γραφέντα περὶ τοῦ Κ. ε. τ. ο. υ. τῆς Ὠ. ρ. ἑ. σ. Σ. Π.

ραϊβοῦ, Γ. Παπαδιαμαντοπούλου καὶ Γ. Ὀλυμπίου. Περιέχουσι δὲ οἱ πέντε ὑπὲρ τοὺς ἐξήκοντα βίους· Ἄξια τῶντι σημειώσεως ἡ τσαυτὴ δραστηριότης, καθόσον μάλιστα ὁ ὑπὲρ τῆς ἐκτυπώσεως ἀγῶν καταντᾷ δυσκαταγωνιστότερος καὶ τοῦ τῆς συγγραφῆς.

Μὴ νομίση δὲ τις ὅτι τοσοῦτους διαπρεπεῖς ἀνδρας βιογραφήσας ὁ κ. Γούδας ἐν τοσοῦτῳ βραχεῖ διαστήματι, ἐξήντησε τὴν καρτερίαν καὶ τὰς σημειώσεις αὐτοῦ· ἀπ' ἐναντίας ἐκ τοῦ τελευταίου ἐκδοθέντος τόμου μαθηάνομεν ὅτι ἐπικείται καὶ τοῦ ἔκτου ἢ δημοσιεύσει, περιέχοντος τοὺς βίους τῶν Ὑψηλάντων, τῶν Μουρουζῶν, τοῦ Μαυροκορδάτου, τοῦ Νέγρη, τοῦ Μιχ. Σούτζου, τοῦ Π. Μαυρομιχάλη, τοῦ Ζαΐμη καὶ ἄλλων, πάντων ἀνδρῶν ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων τοῦ ἡμετέρου ἀγῶνος.

Τούτων τοὺς βίους βλέπων συνειρμισμένους ὁ νεώτερος Ἕλλην, χάρις τῷ κ. Γούδα, ἐπαίρεται ἐπὶ τοιοῦτοις προγόνους, οἱ τινες κατασκευάσαντες διὰ πόνων καὶ θυσιῶν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πατρίδα, ἀφῆκον αὐτὴν ἡμῖν κληρονομίαν, καὶ ἀμιλλᾶται ἵνα μεγαλύνῃ αὐτὴν καὶ ἀναδείξῃ εὐκλεεστέραν, ἅμα δὲ καὶ πρότυπον βασιλείου κατὰ τὴν Ἀνατολήν.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΤΟΥ Κ. Ι. ΒΑΛΕΤΤΑ.

Περὶ τοῦ τελευταίου πονήματος τοῦ κ. Ἰω. Βαλέττα τοῦ ἐπιγραφομένου «Ἐπιστολιμαία διατριβὴ κατὰ τῶν λεγόντων, ὅτι ἐννοητέον ἐστὶ πρὸ τοῦ Θ' ἄρθρου τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως τὸ ῥῆμα ἀπιστεύω,» πολλὰ ἔγραψον καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, τὰ πλείστα ὁμως ὑπ' ἀνδρῶν ὀλίγων ἐγκυφάντων εἰς τὴν θεολογίαν. Ἄξιοσημείωτον δὲ ὅτι τινὲς, σπουδάζοντες ν' ἀναίρεσωσιν τὸν συγγραφέα, ἐπεκαλέσθησαν ἐρμηνείας ζένων θεολόγων, 1870 ἔτη μετὰ Χριστὸν ἀκμασάντων, ἐνῶ οἱ θεόπνευστοι πατέρες τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἤρμηνευσαν καὶ τὰ ἐλάχιστα, τὰς δ' ἐρμηνείας αὐτῶν ἐδέχθησαν ἐκπαλαι καὶ αἱ λοιπαὶ χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι.

Δεύτερον ἄλλο ἄξιον σημειώσεως παρατηρεῖται ἐν ταῖς κατὰ τοῦ ἀνωτέρω συγγράμματος διατριβαῖς, ἡ δριμύτης τοῦ ὕφους τῶν ἀντιθυζούντων, ἡ τις οὐχὶ σπανίως ἐξεστράπη εἰς λοιδωρίαν. Καὶ δὲν λέγομεν μὲν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ συζητήσῃ καὶ ν' ἀντικρούσῃ μάλιστα εἰ δέον τὰ γρηφέντα· ἐξ ἐναντίας φρονοῦμεν ὅτι ἀνεγκλίαν εἶναι νὰ στηλιτεύωνται τὰ μὴ ὀρθά· ἀλλὰ δὲν ἐννοοῦμεν ὅποιαν δυνάμιν προστίθουσιν ἢ ὑβρίς εἰς τὴν ἐπιστήμην. Ἰσως ὁ τόσος ζήλος θὰ ἦτο συγχωρητέος ἐάν, ὡς

εἶνες ἐνητημένισιν νὰ εἴπωσιν, ὁ κ. Βαλέττα ἦτο αἰρετικὸς· ἀλλ' αὐτὸς ὁμολογεῖ, ὡς καὶ πᾶς ἕτερος ὀρθόδοξος χριστιανὸς, τὴν ὑπαρξιν μιᾶς, ἁγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ἐάν, καθ' ὃ ἰσχυρίζεται, ἡ πρὸ τοῦ Θ' ἄρθρου ὑποστιγμὴ εἶναι ἐξαλειπτέα, πάλιν ὁ πιστεύων εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ λαλήσαν διὰ τῶν προφητῶν εἰς μίαν ἐκκλησίαν, πιστεύει ἀδιστακτικῶς καὶ εἰς τὸ προσὸν τοῦτο τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὡς πρὸ μικροῦ ἐπίστευσε καὶ εἰς τὰ λοιπα προσόντα ἐτὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον.»

Ἰπάρχουσι καὶ ἕτεροι στηριζόμενοι ἀπλῶς εἰς τὴν παράδοσιν· ἀλλὰ μήπως ἡ παράδοσις εἶναι πάντοτε ἀσφαλής; Εἰς τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦτον πολλὰ καὶ θριαμβικὰ ἔχει τις ν' ἀντιτάξῃ· ἀλλ' ἐπειδὴ τασσόμεθα μετὰ τῶν πρεσβευόντων τὸ «καιρὸς παντὶ πράγματι,» σιωπῶμεν.

Καὶ ἐν τῇ Δύσει ἐγράφησάν τινα ὑπὸ ζένων περὶ τοῦ ἀνα χεῖρας συγγράμματος, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς εὐπρεπειᾶς, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς παρατιθεμένης κρίσεως τῆς *Revue critique*, τὴν ὁποίαν ἐπίτηδες μεταφράζομεν. Ἀξιοθρήνητον δὲ θὰ ἦτο ἂν, διότι ὁ Κοραῆς μὴ πιστεύων εἰς τὸ ἅγιον φῶς ἔγραψε κατ' αὐτοῦ, ἐλησμονοῦμεν τὴν σοφίαν, τὸ τε φιλόπατρι καὶ τὸ φιλορθόδοξον τοῦ ἀνδρός, καὶ «κατεσκεδάζομεν κατ' αὐτοῦ ὕλας ἀμάξας βλασφημιῶν κεκραγότες καὶ ὑπερδαιτεινόμενον,» ὡς τινες ἔπραξαν κατὰ τοῦ κ. Βαλέττα.

Ἰδοὺ ἡ μετάφρασις τοῦ ἄρθρου τῆς *Revue critique*·

«Ὁ διευθυντὴς τοῦ ἐν Λονδίῳ ἑλληνικοῦ γυμνασίου κ. Ι. Βαλέττα, ἀνὴρ σοφὸς, γνωστὸς τοῖς ἡμετέροις ἀναγνώσταις ἐκ τοῦ διαπρεποῦς αὐτοῦ πονήματος περὶ Φωτίου, τῆς τε περὶ Ὀμήρου μονογραφίας καὶ τῆς μεταφράσεως τοῦ φιλολογικοῦ συγγράμματος τοῦ Δόνασον, ἀνὴρ ἐπιφανὴς, οὗ τινος αἱ γνώμαι μεγίστην ἔχουσι τὴν σημασίαν καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἐξετάζωνται μετ' ἐπιστασίας, ἔγραψεν ἐσχάτως διατριβὴν κατὰ τῶν λεγόντων ὅτι ἐννοητέον ἐστὶ πρὸ τοῦ Θ' ἄρθρου τοῦ Συμβόλου τὸ ῥῆμα πιστεύω.»

«Ὁ συγγραφεὺς ἐπιχειρεῖ ν' ἀναίρεσῃ τοὺς ἀξιοῦντας ὅτι πρὸ τοῦ «καὶ εἰς μίαν ἁγίαν κλ.» πρέπει νὰ ὑπακούεται τὸ πιστεύω. Ἐπειδὴ δὲν εἴμεθα ἡμεῖς οἱ κατάλληλοι ὅπως δεχθῶμεν ἢ ἀπορρίψωμεν τὴν ἐρμηνείαν τοῦ κ. Βαλέττα, θέλομεν ἐκθέσει ἀπλῶς τὰ ἐπιχειρήματα ἐφ' ὧν στηρίζεται, καὶ ζητήσει παρ' αὐτοῦ τὴν ἄδειαν νὰ προσθέσωμεν τινὰς παρατηρήσεις.»

«Ἐν τῷ πονήματι τούτῳ ζήτημα δόγματος συνά-

πτεται εἰς ζήτημα ὀρθογραφίας καὶ γραμματικῆς· πρόκειται ν' ἀφαιρηθῇ ἡ πρὸ τοῦ Θ' ἄρθρου ἄνω τελεία. Καὶ μὲν ὁ συγγραφεὺς ὁμολογεῖ ἐντελῶς τὴν ὑπαρξιν καὶ τὴν δυνάμιν τῆς μιᾶς ἁγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ δὲν παραδέχεται ἰδιαιτέρον ἄρθρον τοῦ πιστεύω... 1).

Ἡ δόξα αὕτη (ὅτι τὸ πιστεύω εἰς μεταχειρίζεται ἡ Καινὴ διαθήκη ἐπὶ μόνων τῶν προσώπων τῆς Ἁγ. Τριάδος) φαίνεται ἡμῖν πολλὰ γενικὴ νομιζόμεν δὲ ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀναζητῶμεν τοιαύτας γραμματικὰς λεπτολογίας εἰς τὴν Καινὴν διαθήκην, ὡς εἰ προέκειτο περὶ συγγράμματος τοῦ Πλάτωνος ἢ περὶ λόγου τοῦ Δημοσθένους, καθόσον ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν ἤδη χρόνων ἡ δοτικὴ ἀνελύετο εἰς αἰτιατικὴν μετὰ τῆς προθέσεως εἰς. Αὐτὸ τοῦτο συνέβη καὶ εἰς τὴν λατινικὴν· τὸ *meo patri* μετεβλήθη *ad meum patrem*. Ἔτι δὲ μάλλον τὴν Δ' ἐκατονταετηρίδα ἐπὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου καὶ μετὰ ταῦτα ἐπεκράτησεν ἡ μεταβολὴ αὐτῆ... Ἰποθέτομεν λοιπὸν ὅτι πρὶν ἢ παραδεχθῶμεν τὸν γενικὸν τοῦτον κανόνα τοῦ κ. Βαλέττα, πρέπει νὰ ἀναγνώσωμεν οὐ μόνον τὴν Καινὴν ἀλλὰ καὶ τὴν Παλαιὰν Γραφήν, καὶ μάλιστα τοὺς συγχρόνους τῷ Συμβόλῳ συγγραφεῖς· πρέπει νὰ ἐπεξελέθωμεν πάντας τοὺς πατέρας τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, πάντας τοὺς ἱστορικοὺς, πάντα τὰ πρακτικὰ τῶν Συνόδων· ἀλλὰ πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο οὔτε βίος ὀλόκληρος ἀρκεῖ.

«Ἐάν τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως συνετάττετο ὀλόκληρον ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, ἠθέλομεν συμβουλευθῆ τὴν σωζομένην ἀρχαιοτάτην κοπτικὴν μετάφρασιν· ἀλλ' ὡς γνωστὸν τὸ περὶ τοῦ Ἁγ. πνεύματος ἄρθρον συνεπληρώθη ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Συνόδου, διότι ἐπὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ οὐδεμίᾳ αἵρεσις προσβάλλουσα τὸ τρίτον πρόσωπον ὑπῆρχε...»

«Δὲν δυνάμεθα νὰ ἀναλύσωμεν τὰ πολυάριθμα ἐπιχειρήματα, ὅσα περιέχει τὸ περισπούδαστον πόνημα τοῦ σοφοῦ συγγραφέως, διότι τὸ ἔργον θὰ ἦτο μακρὸν, τοῦ κ. Βαλέττα ἀναπτύξαντος εὐρείαν πολυμάθειαν καὶ ἀναμφισβητήτους γνώσεις, εἰς ἃς προσθετέον καὶ τὴν περὶ τὴν γλῶσσαν ἐμπειρίαν, περὶ ἧς καὶ πρότερον ἐλαλήσαμεν. Χρεωστοῦμεν μόνον νὰ εἴπωμεν ὅτι τὰ ἐπιχειρήματα αὐτοῦ, ἀποδεικνύουσι μὲν τὴν βαθύνοιαν τοῦ ἀνδρός, ἴσως ὁμως δὲν ὑπερμαχοῦσιν ὀριστικῶς καὶ ὑπὲρ τοῦ θέματος αὐτοῦ· καθ' ἡμᾶς δὲ αἱ πλείστα τῶν ῥήσεων οὔτε ὑπὲρ οὔτε κατὰ τῆς γνώμης αὐτοῦ μαρτυροῦσι· τινὲς μάλιστα καὶ ἀντιστρατεύονται...»

«Ὅπωςδὴποτε βεβαιούμεν ἀδιστακτικῶς ὅτι ἂν ὁ

1) Παραλείπομεν ἐνταῦθα τὴν ἐπανάληψιν τῶν λόγων τοῦ κ. Βαλέττα. Σ. Μ.

κ. Βαλέττας ἠπατήθη, ἠπατήθη εὐκρινέστατα διό ἡ ἀξία, ἡ σοφία καὶ ὁ χαρακτήρ τοῦ ἀνδρὸς ἔπρεπε νὰ προφυλάξωσιν αὐτὸν ἀπὸ τῶν βιαίων προσβολῶν τινῶν τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ. Σπεύδομεν ὅμως νὰ προσθέσωμεν ὅτι τὸ ὕψος τοῦ θεολογικοῦ τύπου τῆς Ἑλλάδος συνεκράσθη ἐπ' ἐσχάτων ὡς πρὸς τὸ προκείμενον σύγγραμμα. . . . »

ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ.

Αἱ ἐξῆς ἐφημερίδες ἐξεδίδοντο ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν πρώτην τριμηνίαν τοῦ 1872 ἔτους· πιθανὸν ὅμως νὰ ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι. Ὁ ἐκ δεξίων ἀριθμὸς σημαίνει τὴν ἡλικίαν ἐκάστης.

Ἐν Ἀθήναις.

1	Αἰὼν	34
2	Ἀλήθεια	7
3	Ἀμυνα	1
4	Ἀστὴρ τῆς Ἀνατολῆς	15
5	Ἀγῆ	15
6	Βῆμα	2
7	Γεωπονικὰ (περιοδικὸν)	1
8	Courrier d'Athènes	4
9	Δικαιοσύνη	6
10	Ἐθνικὸν Πνεῦμα	5
11	Ἐθνικὸν Μεγαλεῖον	2
12	Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη (περιοδικὸν)	7
13	Ἐθροφύλαξ	11
14	Εἰρηγική	1
15	Ἐκλεκτικὴ	4
16	Ἑλληὺ στρατιώτης (περιοδικὸν)	1
17	Ἑλληνικὸς Λαὸς	2
18	Ἐδαγγελικὸς Κῆρυξ (περιοδ.)	20
19	Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως	40
20	Ἐφημερικὰ τῶν Συζητήσεων	2
21	Ἐφημερικὰ τῶν Φιλομαθῶν	20
22	Ἐφημερίς τῶν δικαστηρίων καὶ τῆς Ἑλληνικῆς νομοθεσίας	2
23	Ἐφημερίς τῶν παιδῶν	5
24	Ἐχὼ τῆς Ὁρθοδοξίας	1
25	Ἰλισσὸς (περιοδικὸν)	4
26	Indépendance hellénique	7
27	Κεραυρὸς	4
28	Κρήτη	4
29	Λόγος	5
30	Μέλλον	9
31	Μέριμνα	17
32	Μοῦσαι	1
33	Μητότωρ	1
34	Νομικὴ Μέλισσα	12
35	Παλιγγενεσία	10
36	Πανδώρα (περιοδικὸν)	22
37	Παρθενῶν	1
38	Πλάστιγξ	3

39	Πρὸξ	5
40	Πολίτης	2
41	Πρωτόδξ Κῆρυξ	28
42	Ῥάβδος	1
43	Σκοπιὰ	1
44	Ταχυδρόμος Ἀθηνῶν	1
45	Τόπος	1
46	Φαρμακευτικὸν δελτίον (περιοδ.)	2
47	Φήμη	37
48	Φῶς	15
49	Χρόνος	14

Ἐν Σύρῳ.

Ἐρμούπολις	9
Πανόπη	1
Πανδώρα	2
Πατρὶς	7
Ἐφημερίς τοῦ νέου ἀστυκῶ ἑλληνικοῦ νόμου	1

Ἐν Τριπόλει.

Ἀρχαδία	16
Ἡ Φωνὴ τῶν ἐπαρχιῶν	12

Ἐν Πάτραις.

Αἱ Πάτραι	22
Φοῖνιξ	10
Ἀγγλη	
Μίρωσ	30

Ἐν Κερκύρῳ.

Ἡ Φωνὴ	8
Καποδίστριας	1
Ῥήγας ὁ Φεραῖος	1
Κώδωρ	2

Ἐν Ζακύνθῳ.

Δημοτικὴ	2
----------	---

Ἐν Αἰγίῳ.

Ἡ Νέμεσις	1
-----------	---

Ἐν Εὐβοίῳ.

Εὐβοϊκὸς Κῆρυξ	1
Εὐρύπος	7

Ἐν Ἀμφίση.

Παρασσὸς	2
----------	---

Ἐν Καλάμεις.

Τὸ Πλήκτρον	1
Καθηκὼρ	10
Ἐπεξέτασις	1

Ἐν Λαμία.

Φάρος τῆς Ὀθρῶς	21
Ἀνατολικὴ Ἑλλάς	3

Ἐν Σπάρτῃ.

Πελοποννησιακὸς Ἀστὴρ	10
-----------------------	----

Ἐν Ναυπλίῳ.

Ἀργολίς	11
Συνταγματικὸς Ἑλληὺ	2

Ἐν Πύργῳ (Ἡλείας.)

Πύργος	5
--------	---